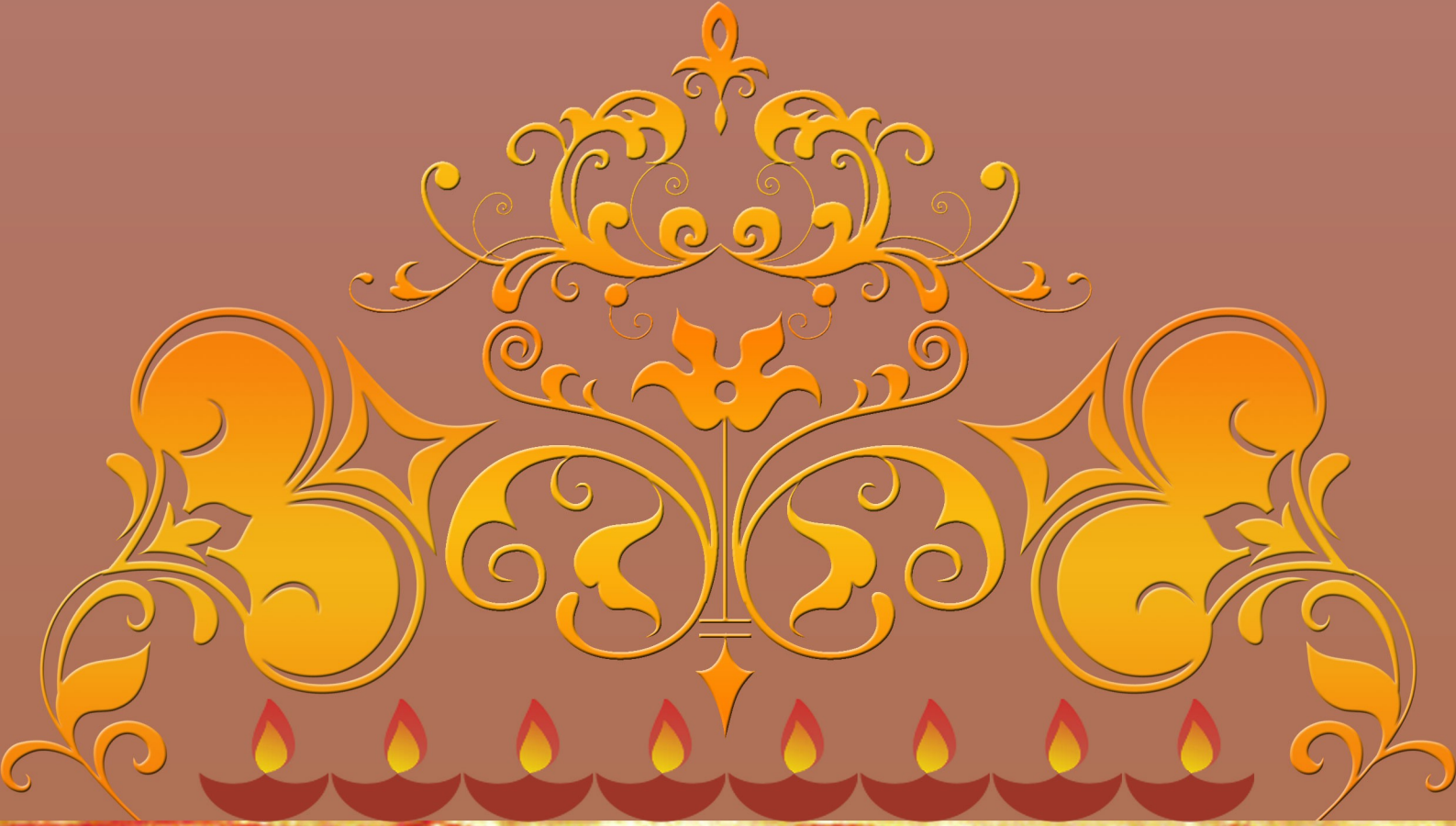

अष्टयैल् क्रिएशन्स निर्मित

ई - दिवाली अंक
नोव्हेंबर २०१३

आनंद घोक सारे
या तेजीमय दिव्यांचा
दिवाळसणासाठी
फराळ खास साहित्याचा...

संपादकाच्या लेखणीतून...

नमस्कार,

कलाविष्कार या ई दिवाळी अंकाची सलग ४ थी आवृत्ती आपल्यासाठी प्रसिद्ध करताना खुप आनंद होत आहे. चार वर्षांपूर्वी स्थापना झालेल्या या ई दिवाळी अंकाच्या माध्यमातून अनेक साहित्यिक, कवी, लेखक, चित्रकार, छायाचित्रकार, पाककौशल मंडळी केवळ भारतातच नव्हे तर सातासमुद्रापकीकडे वाचकांपर्यंत पोहोचली. कलाविष्कार ई दिवाळी अंकाचे खरे शिलेदार तर हीच मंडळी आहेत. या शिवाय कलाविष्कारसाठी साहित्य देण्याचे आवाहन पोहोचवण्यापासून ते साहित्य आल्यावर त्याचे योग्य ते पृथक्करण करण्यापर्यंतचे सहकार्य ज्यांनी केले त्यांचे कार्य शब्दांत मांडणे कठीण आहे. प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षरित्या ज्यांनी कलाविष्कार ई दिवाळी अंकासाठी साहित्य गोळा करण्याचे काम केले तसेच, कलाविष्कार सर्वांपर्यंत पोहोचवला त्यांचेही मी मनःपूर्वक आभार मानतो. धकाधकीच्या आयुष्यात छापील दिवाळी अंक वाचायला वेळ मिळेलच की नाही हे सांगता येत नाही. आवड असेल तर सवड मिळतेच. दिवसातील कमीत कमी ८ ते १० तास संगणकीय काम करणारी यंत्रमाणसांना हे छापील दिवाळी अंक वाचण्यास सवड मिळेल की नाही याचे तर्कवितर्क बांधावे लागतात. कलाविष्कार हा ई दिवाळी अंक pdf (Portable Document Format) तयार करण्याचे उद्दीष्ट हे या ई दिवाळी अंकाचे सहज हस्तांतरण करता यावे आणि जिथे इंटरनेटची व्याप्ती किंवा कवरेज नाही अशा ठिकाणच्या वाचकांसाठी साहित्य फराळ पोहोचवणे हे आहे. स्मार्टफोनच्या स्मार्टयुगात ई बुक हे एक उत्तम व्यासपीठ आहे असं मला वाटतं ! छापील दिवाळी अंकांशी स्पर्धा करण्याचे किंवा छापील पुस्तक वाचनाच्या आवडीपासून वाचकांना परावृत्त करून फक्त इंटरनेट जगतातील साहित्याकडे वळवण्याचे कोणतेही उद्दीष्ट कलाविष्कार या ई दिवाळी अंकाचे नाही याची कृपया नोंद घ्यावी.

पहिल्या वर्षाच्या यशस्वी वाटचालीनंतर सलग दुसऱ्या वर्षी म्हणजे २०११ सालीही कलाविष्कारसाठी बरेच साहित्य, पाककृत्या, चित्रकं, छायाचित्रे, कलाकुसर, इत्यादिंचा हौशी साहित्यिकांकडून आणि कलाकारांकडून हातभार मिळाला. तमाम साहित्यिकांना आणि कलाकारांनी सजवलेल्या कलाविष्कार, ई दिवाळी अंक, ऑक्टोबर - २०११ ला जयसिंगपूर येथील अलिशा अॅडव्हर्टायझिंग एजन्सीच्या वतीने आयोजित विशेष आंतरराष्ट्रीय विनाशुल्क खुली मराठी दिवाळी अंक स्पर्धेत २ रे पारितोषिक मिळाले. रौप्य पदक आणि प्रमाणपत्र असे या परितोषिकाचे स्वरूप होते. खालील लिंक क्लिक करा/

<http://goo.gl/phkW2>

मागिल तीन कलाविष्कार ई दिवाळी अंक आपणास खालील लिंकवरून मोफत डाऊनलोड करता येतील.

- [कलाविष्कार, ई दिवाळी अंक, नोव्हेंबर - २०१०](#)
- [कलाविष्कार ई दिवाळी अंक, ऑक्टोबर - २०११](#)
- [कलाविष्कार, ई दिवाळी अंक, नोव्हेंबर - २०१२](#)

साहित्याने बहरलेला कलाविष्कार, ई दिवाळी अंक, नोव्हेंबर - २०१३ आपल्या पसंतीस नक्कीच उतरेल यात शंका नाही. अनुक्रमणिकेवरील लेखाच्या/ साहित्याच्या नावावर क्लिक करून आपण थेट त्या साहित्या पर्यंत पोहोचू शकता. पुन्हा अनुक्रमणिकेवर परतण्यासाठी प्रत्येक पानाच्या शेवटी अनुक्रमणिका असे लिहिलेले आहे तेथे क्लिक करा. संबंधित साहित्यिकाच्या / कलाकाराच्या नावावर क्लिक करून आपण थेट त्या साहित्यिकाशी / कलाकाराशी ईमेल किंवा फेसबुकद्वारे किंवा उपलब्ध दुरध्वनी क्रमांकाद्वारे (ज्यांचे ईमेल आयडी नाही अशांच्या) संपर्क साधू शकता, ज्या साहित्यिकांचा ई मेल पत्ता उपलब्ध नाही अशा साहित्यिकांचा थोडक्यात पत्ता आणि संपर्कासाठी दुरध्वनी क्रमांक दिले आहेत. कलाविष्कार, ई दिवाळी अंक वाचत असताना विशेष काळजी घेऊन देखील काही शाब्दिक किंवा टंकलेखनाच्या चुका सापडण्याची शक्यता आहे, परंतू लिखाणातील त्या काही त्रुटी मानून आपले योग्य ते सहकार्य अपेक्षित आहे .कलाविष्कार,ई दिवाळी अंकाबद्दल आपल्या प्रतिक्रिया, मतं आणि सुचना आपण kalaavishkaar@gmail.com या ई मेल पत्त्यावर पाठवू शकता. आपण आपल्या ईतर सहकार्यांपर्यंत देखील कलाविष्कार ई दिवाळी अंक पोहोचवा.

- कलाविष्कार, ई दिवाळी अंक, नोव्हेंबर-२०१३

विशेष आभार

- निर्मिती सहाय्य – विनय गदो, किशोर कदम, अंजली अभिनव आणि विद्या पालकर.

कलाविष्कार ई दिवाळी अंकाचे फेसबुकवरील पान लाईक करण्यासाठी [येथे क्लिक करा](#).

आपल्याला ही दिवाळी भरभराटीची, आनंददायी, आरोग्यदयी जावो याच सदिच्छा ! शक्यतो मोठ्या आवाजाचे आणि धूर करणारे फटाके वाजवू नका, लहान मुलांची तसेच अबाल वृद्धांची विशेष काळजी घ्या. दिवाळीचा आनंद प्रत्येकाला अनुभवू द्या जगा आणि जगू द्या.

आपला कृपाभिलाषी,

प्र.रु. शिरगाट

संपादक आणि प्रकाशक

कलाविष्कार ई दिवाळी अंक

© या ई दिवाळी अंकातील सर्व साहित्य आणि कलाकुसरींचे अधिकार संबंधित साहित्यिक आणि कलाकारांकडे राखिव आहेत.

या ई दिवाळी अंकात मांडलेल्या मतांशी किंवा विचारांशी संपादक आणि प्रकाशक सहमत असतीलच असे नाही.

© मुखपृष्ठ, मलपृष्ठ आणि कलाविष्कार लोगोचे चे संपुर्ण अधिकार संपादक आणि प्रकाशकांच्या स्वाधीन.

अनुक्रमणिका

- गद्य विभाग (कथा, लघुकथा, प्रवासवर्णन, महितीपर लेख, पत्र, चरित्रात्मक लेख, इत्यादि)

१. जीवाची मुंबई :नाण्याची दुसरी बाजू साईनाथ आवळे
२. वासना(लघुकथा) पंडित पाँटर
३. प्लॅचेटची गंमत (लघुकथा) विजय तिरवडे
४. भावश्याचे आजीला पत्र चंद्रकांत भोसले
५. हाच खरा गुरु सिद्धेश भरत शिरवाडकर
६. हरवलेलं बालपण - A Sigh Of A Prodigy मयुरी
७. पूजेचे मानसशास्त्र विनायक प्रभाकर फडके
८. श्री शांतादुर्गा - मंगेशी संकेत भंडारी
९. भाव आणि हावभाव नाम गुम जायेगा (नामकाका)
१०. मांजर आडवी गेल्याने खरंच अपशकून होतो का ? राजेश हजारे
११. सिव्झर्लंडची सफर मोहना कारखानिस
१२. १५ ऑगस्ट व २६ जानेवारी 'नावाचे' राष्ट्रीय सण राजेश हजारे
१३. तू, मी आणि पाऊस राहूल आराध्ये
१४. संवेदनविन काही नाही अरुण देशपांडे
१५. "हि"ची गोष्ट विशाखा समीर मशानकर
१६. स्मरणयात्रा अरुण वि. देशपांडे
१७. मानसिक अर्थकारण प्रथमेश सुरेश शिरसाट
१८. अविस्मरणीय चार धाम प्रवास स्वामिनि लोखंडे - कोळेकर

- पद्य विभाग (कविता, चारोळ्या, गझल, विडंबन काव्य, वात्रटिका, इत्यादि)

१. आई स्वाती ठुबे-खोडदे
२. दिपोत्सव मिलिंद कल्याणकर
३. मैत्रीचे धागे स्वामिनी लोखंडे - कोळेकर
४. एक किनारा गाठत आहे स्वामिनी लोखंडे - कोळेकर
५. एकटा मी मिलिंद कदम
६. एक क्षण जगायचा आहे स्नेहल तांबे
७. रात्र होती वैष्णवी सरोदे
८. ही राधा पणती झाली वैष्णवी सरोदे
९. ईंडिया टुडे सागर मेहता
१०. आता संजय सिंगलवार
११. काय झालं मी तुझा नाही झालो तर सिद्धेश भरत शिरवाडकर
१२. लाज ओंकार घाडगे
१३. दर्शनाला देवा तुझ्या प्रथमेश सुरेश शिरसाट
१४. बाबा प्रथमेश सुरेश शिरसाट

१५. वात्रटिका _____ गजाभाऊ लोखंडे
१६. माघार _____ कल्पी जोशी
१७. संस्कार _____ मिलिंद हिवराळे
१८. एक विचार _____ रुपेश पेवेकर
१९. गझल _____ सुधीर मुळीक

• पाककृत्या

१. क्रिसमस केक _____ संकेत भंडारी
२. चॉकलेट गनाश केक _____ संकेत भंडारी
खास सीकेपी पाककृत्या
१. निनावे _____ सीमा गिरीश बेन्द्रे
२. नारळी भात _____ सीमा गिरीश बेन्द्रे
३. मटण/चिकन बिर्याणी _____ सीमा गिरीश बेन्द्रे

• छायाचित्रे, चित्रे आणि इतर कलाकृत्या

१. कार्टून चित्रे _____ चेरिल डिसोजा
२. छायाचित्रे _____ अमित शिंदे
३. छायाचित्रे _____ विशाल मसूरकर
४. चित्रे _____ शुभांगी तेलंग
५. छायाचित्रे _____ दर्शन वासुदेव कामत
६. छायाचित्रे _____ प्रथमेश सुरेश शिरसाट
७. ग्राफिटी _____ प्रथमेश सुरेश शिरसाट

गद्य विभाग

◎ जीवाची मुंबई :नाण्याची दुसरी बाजू

सुमारे ४-५ वर्षांपूर्वी जसे माझे महाविद्यालयीन जीवन सुरु झाले तसे मला शिक्षणाकरिता मुंबई मध्ये फिरावे लागले... कारण याआधी कळवा-ठाण्याच्या बाहेर माझी स्वारी कधीच फिरली नव्हती. त्यामुळे रोज मुंबईला जावे लागणार ,रोजचा मुंबई ठाणे प्रवास आपल्याला झेपेल की नाही याने मला प्रचंड टेन्शन आले होते ,याचे कारण म्हणजे इथली लोकलमधील प्रचंड गर्दी,कल्लोळ हे मी आधी पहिले होते त्यामुळे भीती तर होतीच, याचे कारण म्हणजे माझे रहेजा कॉलेज म्हणजे वांद्र्याला ,त्यात रोज सेन्ट्रल ते वेस्टर्न ट्रेन ची पकडापकडी त्यात दादर सारख्या वर्दळीचे ठिकाण यात आपला ठावठिकाणा किती लागेल इत्यादी प्रश्नांनी गर्दी केली होती. ठरल्याप्रमाणे माझा मुंबईला जाण्याचा दिवस ठरला . सुरुवातीला त्रास झाला पण नंतर सवय झाली, आणि मग मीही त्या गर्दीचा अनिवार्य भाग कधी होऊन गेलो मलाच कळले नाही . नंतर वर्षाने जेजे स्कूल ऑफ आर्ट ला प्रवेश मिळाला ,त्याने अजून प्रवास सोपा केला, कारण सकाळी कळवा कारशेड मधून ट्रेन पकडायची आणि आरामात बसून लास्ट स्टोप सी.एस.टी.ला उतरायचे . तसे बसायला मिळावे म्हणून एका ग्रुप शी ओळख करून घेतली होती, याचा फायदा म्हणजे एक तास प्रवासात मजामस्ती विनोद तर व्हायचे आणि दिवाळी, नवरात्री ,दसरा, भजने इ .गोष्टींचा आस्वाद हि घ्यायला मिळायचा. (त्यात खाणे-पिणे हि आलेच)

त्यात उन्हाळा आणि गर्दी असली कि मुंबईत नकोसे होते ,घाम येउन गर्दीवाल्या ट्रेन मध्ये चढले किवा काही कारणास्तव ट्रेन येण्यास उशीर झाला किवा ट्रेन बंद असल्या कि अगदीच सहनशक्तीचा अंत होतो अशा वेळी नको वाटते मुंबई. तेव्हा मी नेहमी देवाकडे मनातल्या मनात माझी तक्रार मांडायचो (अशावेळी जोरात ओरडलो तर आजूबाजूचे मला उचलून बाहेर फेकतील या भीतीने) कि, का मुंबईला हिल स्टेशन सारखी थंड हवा नाही जेणेकरून कमीतकमी रात्री तरी गारवा वाटेल. अशाच गर्मीमुळे रात्री झोप नव्हती लागत तेव्हा वाटले, शी !! उगाच आपण मुंबईत जन्माला आलो कुठल्या तरी मस्त पर्यटन ठिकाणी आपण राहत असतो तर किती बरे झाले असते.

नंतर जेवढी मुंबई मी कामाव्यतिरिक्त फिरलो जसे रहेजा ला असताना मित्रमंडळी सोबत निसर्गचित्र (landscaping) साठी बोरीवली नेशनल पार्क,कान्हेरी गुहा, येउरच्या डोंगररांगा,जिजामाता उद्यान (राणीची बाग),मरीन ड्राईव इत्यादी ठिकाणी तासंतास बसायचो तेव्हा कळून चुकल कि खरच ... हे सगळ आपल्या मुंबईची शान आहेत. नंतर जेजे ला फोटोग्राफी इलेक्टिव घेतले म्हणून कॅमेरा हातात आला तशी मुंबईच्या नाण्याची दुसरी बाजू हळूहळू उलगडायला लागली, मग तर दर आठवड्याच्या शेवटी फोटोग्राफी च्या नावाखाली मुंबईची दुसरी बाजू मित्रमैत्रिणींसोबत प्रसंगी एकट्यानेच पायी तुडवली. त्यात मग कमला नेहरू उद्यान,गोराई समुद्र,जगातले होणारे आठवे आश्चर्य ग्लोबल पागोडा,हाकेच्या अंतरावर असलेले एलिफंटा अशा अनेक ठिकाणी कळत नकळत भेट दिली गेली त्यानंतर पोवई तलाव हिरानंदानी गार्डन या मानवनिर्मित निसर्ग स्थळेही पहिली. फोटोग्राफीहि केली. इथला पावसाळा हि अनुभवला. एक वेगळीच झिंग असते इथल्या डोंगरदर्यात,मग येऊर ला जाण्यासाठी हातात कॅमेरा घेऊन मी पळतो ...

मुंबईतले निसर्गाचे अजून एक रूप जे मी अजून कधीच पहिले नव्हते ते पाहण्यासाठी मला बराच वेळ वाट बघावी लागली ते म्हणजे हिवाळ्यात शिवडी माहूल च्या खाडीत येणारे गुलाबी फ्लेमिंगो आणि इतर स्थलांतरित पक्षी. पक्षी म्हंटले कि माझा जिव्हाळ्याचा विषय ,पण राणीच्या बंदीस्त बागेत तेच पक्षी पाहण्यात आणि शिवडीला मुक्त संचारणारे पक्षी पाहण्यात फार जमीन अस्मानाचा फरक असतो . ठरल्याप्रमाणे एका मित्रासोबत जाण्याचा प्लान आखला आणि भरती ओहोटीची सगळी माहिती चेक करून आम्ही ट्रेन ने निघालो आणि तडक शिवडी गाठले. बंदरावर जायचा रस्ता विचारपूस करत करत अखेर तिथे पोचलो आणि समोर बघतो तर हजारो गुलाबी जीव तिथे मुक्त संचारत होते . रोज फेसबुक वर्तमानपत्रात दिसणारा हा नजारा प्रत्यक्षात पाहताना आमच्या अंगावर रोमांच उभे राहत होते, माझासाठी तर जग फिके पडले होते मग लगोलग माझा आणि मित्राचा कॅमेरा हातात घेऊन एका बाजूने स्टील आणि व्हिडियो अशा दोन्ही प्रकारे ते क्षण डोळ्यात आणि कॅमेर्यात फिल्म बनवता येईल अशा तऱ्हेने टिपत होतो. मध्येच जोडीजोडीने फिरणारे ,कुठे गटात चिखलात आपला मेवा खाणारे , मध्येच पंख पसरवून नाचणारे तर कुठे लांब वर रांगेने उडणारे मोठे फ्लेमिंगो, तर अधूनमधून काठावर किवा फांदीच्या तुकड्यावर ग्रे हेरॉन, धार , तुतारी,किंगफिशर, ईबीस इत्यादी पक्षी जे मुंबईच्या खाडी किनारी च्या वनात नेहमी दिसतात , त्यात फ्लेमिंगो हे विशिष्ट ठिकाणीच दिसतात जे मुंबई ठाण्याच्या खाडीकिनारी आढळतात.

शिवडीला फ्लेमिन्गोची पंढरी म्हंटले तरीही चालेल , कारण त्या परिसरात त्यांना मुबलक खाद्य उपलब्ध असते. चिखलातले किडे ,मासे खेकडे जे मिळेल ते गुण्यागोविंदाने खात असतात , इथले चिखलातले किडे असे आपल्या चोचीने अलगदपणे खातात कि त्यांचा रुबाव बघतच राहावा. यात दुपारची संध्याकाळ कशी झाली ते कळलच नाही, अगदी समाधानी मनाने आम्ही दोघे घरी जायला ट्रेन पकडली .कॅमेर्यातल फोटो बघत होतो पण मनात एक कुतूहल लागले होते कि हजारो किमी चा प्रवास करून हे पाहुणे कसे काय मुंबई ला न थकता येत असतील ,आपल्याला ठाणे मुंबई प्रवास नीट करता येत नाही ,त्यांना खरच मुंबई इतकी आवडत असेल का ? त्यांना त्यांचेही नातलग सांगत असतील का? कि येताना आमच्यासाठी शिवडीतल्या खाडीवरचे 'स्पेशल' किडे घेऊन या रे !! आपण एखाद्याला सांगतो तसं .

त्या दिवशी बरेच परदेशी पर्यटक आले होते त्यांना पाहायला .त्यांच्याशी तोडक्यामोडक्या भाषेत का होईना आम्ही संवाद साधला तेव्हा त्यांनी मुंबई आणि इथल्या निसर्गाची बरीच तारीफ केली कि" आमच्या इथे शहराजवळ एवढा भरभरून निसर्ग कुठेच नाहीये, तुम्ही लोक फार भाग्यवान आहात कि तुम्ही मुंबईत राहत आहात !त्यांचे हे उद्गार आम्हाला आ... वासून करण्याशिवाय राहिले नाहीत . खरच त्यादिवशी मला मुंबईच्या नाण्याची दुसरी बाजू काय आहे हे समजले. कि जरी या शहराला गर्दीची ,प्रदूषणाची, घड्याळाच्या काट्यावर धावणारा मुंबईकर ,कोणासाठीही न थांबण्याची वृत्ती इ .विशेषणे असेलही . पण इथला चौफेर निसर्ग हा आपल्यासाठी थांबलेला आहे. त्याच्या जोरावर आजही मुंबई आपला जीव सावरून उभी आहे . गरज आहे फक्त आता ती बाजू सांभाळायची,वाढवायची आणि त्याचा मनमुराद आनंद लुटायची . तरच प्रत्येक मुंबईकर इथे "जीवाची मुंबई" यापुढे करू शकेल .

मुंबईच्या ह्याच बाजूमुळे आज मी माझा पहिला लेख लिहू शकलो . खरोखर आज मला अभिमान आहे मी मुंबईत राहतो.

आणि मुंबई खरच माझ्यासाठी "जीवाची मुंबई "झालीये अगदी प्रत्येक मुंबईकराला वाटते तशीच...

[साईनाथ आवळे ...](#)

⊙ वासना (लघुकथा)

वेडीच ती..... भर तारुण्यात, तिला वेड लागलं होतं. कोणाची होती ? कोठली होती ? कशाचा म्हणून तपास न्हवता. दिसायला सुद्धा, अगदी चारचौघीसारखी. अवघी, बावीस पंचवीस वर्षांची पोर असावी. वस्तीमध्येच फिरत असायची, कोणी काही देईल ते खायची, प्यायची... दिवस भर, तिच्या पायात अगदी भिंगरी बांधलेली असायची. कोणाला, काही बोलनं नाही. कि, कोणाला तिच्यापासून काही त्रास. फक्त, आपल्याच धुंदीत असायची. कधी-कधी, एकटक नजर लाऊन बसायची. मधेच, हसायची मधेच रडायची. काहीच समजत नसायचं... रात्र झाली' कि; एखादा आडोसा पाहून तेथेच रात्र घालवायची. वस्तीमध्ये येऊन, तिला आता जवळ पास महिना झाला होता. आपल्या मराठीमध्ये, एक म्हण आहे. "देखणी पोर, अन; जीवाला घोर"..... मुलगी, वयात आल्यावर चार लोकांच्या नजरा तिच्यावर पडणारच. आणि, तिच्यावर लक्ष ठेवणं म्हणा. किंवा, आपली 'अन्नू' आपल्या हातात असावी. असं म्हणा, घरच्यांची सुद्धा, तिच्यावर करडी नजर हि असतेच. यात, नवीन असं काही नाही. पण, कोंबड झाकल्यामुळे दिवस उगवायचा सुद्धा राहत नाही. आणि, कोंबडा आरवायचा सुद्धा राहत नाही. येवढ करून सुद्धा, काही मुलीच्या बाबतीत 'जे' घडायचं, ते घडतं सुद्धा. परंतु, हिच्या बाबतीत नेमकं काय घडलं होतं ? याबाबत, कोणालाच काहीच माहिती न्हवती. असाच, दोन एक महिन्याचा कालावधी निघून गेला.

तिला, सगळी वस्ती 'येडी' म्हणायचे. येडीचं, कुठेही झोपणं कसंही बसतं पाहून.... काही, कामांध पुरुषांची वासना चाळवली न गेली तर नवलच होतं. आणि, अशाच काही कामांध पुरुषांची नजर तिच्याकडे वळाली सुद्धा होती. पण कोणी, ठोस पाउल उचलत न्हवत. आणि, ती काळ रात्र उजाडली..... त्या दिवशी, बबन चांगलाच तराट होऊन आला. रात्रीचे, दहा साडेदहा वाजले असावेत. वस्तीपासून थोडसं दूर, एक नाला वजा पूल होता. येडी, तिथेच पडलेली असायची. बबनची पावलं, पुलाच्या दिशेने वळू लागली. येडी, अंगाची घडी करून झोपी गेली होती. बबनच्या डोक्यात 'अक्काबाईचा' संचार होता, झोपलेल्या येडीच्या, उघड्या गोर्या मांड्या पाहून बबनची 'कामवासना' जागृत झाली. आजूबाजूचा अंदाज घेत, बबन येडीच्या शेजारी आडवा झाला. तिच्या, सर्वांगावरून त्याचा हात फिरू लागला. त्याने, तिला चाचपायला सुरवात केली. येडी गाढ झोपली होती. तिच्याकडून, बबनला कोणत्याच प्रकारचा प्रतिसाद मिळत न्हवता. कि, विरोध सुद्धा होत न्हवता. चवताळलेल्या बबनने, तिच्या अंगावरील एक एक वस्त्र काढायला सुरवात केली. त्याने, तिला अर्ध विवस्त्र केलं. आणि, आपला कार्यभाग उरकून घेतला. बबनची कामवासना, शांत झाली होती.....!! आणि, तो; आल्या पावली गुपचूप वस्तीकडे निघून गेला.

आता, बबन एकटाच न्हवता, येडीच्या मागे, अजून दोन खोंडं सुद्धा लागले होते. राजा आणि बंड्या, हे दोघे सुद्धा येडीच्या वेडेपणाचा गैरफायदा घेत होते. पण, कोणाचीच खबर कोणाला न्हवती..... ह्या तिघांनाही, एकमेकाच गुपित माहित न्हवत. येडी कडून, न होणारा 'प्रतिकार', हा या तिघांना नित्याचाच झाला होता. जो' ज्याला, वेळ मिळेल तसा येडीचा उपभोग घेत होते. आणि, शेवटी व्हायचं ते झालच. निसर्गाने आपली किमया दाखवली. पेरेल ते उगवेल हा सृष्टीचा नियमच आहे, नाही का. ? त्याला, येडी तरी कशी अपवाद ठरणार...? येडीच्या पोटामध्ये, बीज रुजायला सुरवात झाली होती. येडीच्या पोटाने, हळू हळू 'आकार' घ्यायला सुरवात केली. वस्तीमधल्या बायांच्या नजरेतून, हि गोष्ट; सुटली तर, नवलच होतं. येडीकडे पाहून, वस्तीमधील आया बाया हळहळ व्यक्त करायच्या. रागाने..... "कुठल्या भाडखावन आई घातली आसन".... म्हणून, मनाला येयील तशा शिव्या, शाप द्यायच्या. शेवटी, एक स्त्रीच एका स्त्रीच्या कामी येणार. वस्तीमधील स्त्रियांनी, येडीकडे जातीने लक्ष द्यायचं ठरवलं. वस्तीमध्ये येडी साठी एक नवीन झोपडं बांधण्यात आलं. जशी काही, ती त्या वस्तीचीच मुलगी होती. इकडे' बबन्या, बंड्या आणि राजा तिघांच्या डोक्यात किडे पडले होते. हे तिघेही, अविवाहित मुलं. यातला, नेमका "कुंवारा बाप" कोण ? हे कोणालाच माहिती न्हवत. या तिघांनाही वाटायचं, कि... चूक आपलीच आहे, आपण सुद्धा, तिला काहीतरी मदत करावी. परंतु, अशा वागण्याने शंकेला वाव मिळेल. म्हणून, कोणीच पुढे येत न्हवता. येडीला, कोणापासून दिवस गेलेत ? वस्तीमध्ये, हा चर्चेचा विषय झाला होता. जो तो, एकमेकाकडे वाकड्या नजरेने पाहत होता. त्यात, वाईट वृत्तीच्या आणि बेवड्या लोकांना लक्ष केलं गेलं होतं. परंतु, डोळे बंद करून दुध पिणारी 'मांजर' कोणालाच दिसत नव्हती.

बघता-बघता नऊ महिन्याचा कालावधी लोटला. आणि, येडीने सुंदर अशा कन्या रत्नाला जन्म दिला. दोन चार दिवसांनी, जवळच असणार्या एका क्रिस्ती मिशनर्यांच्या कानावर हि बातमी, पोहोचली. त्या दिवशी, वस्तीमधील आयाबायांनी येडीचं न्हाण धुनं केलं होतं. तितक्यात, दोन चार क्रिस्ती बाया आल्या. आणि, त्या येडी व तिच्या मुलीला गाडीमध्ये घालून घेऊन जाऊ लागल्या. वस्तीमधील आया बायांनी, त्यांच्या हाता पाया पडून कसबसं येडीच्या मुलीला आपल्या पदरात पाडून घेतलं. वस्तीमधील मेरीला, मुलबाळ न्हवत. तिने, मुलीला सांभाळण्याची तयारी दाखवली. आणि, त्या ओल्या बाळंतीनीला गाडीत घालून त्या महिला घेऊन गेल्या. वेड्या 'आईची' ओळख होण्याअगोदरच, त्या, मायलेकींची "ताटातूट" झाली होती.

[पंडित पॉटर...](#)

० प्लॅचेटची गंमत (लघुकथा)

आमच्या बँकेचा मार्केटिंग मॅनेजर खारकर आणि टायपिस्ट विनिता परवा रेल्वे अपघातात ठार झाले.

आमची बँक * *ला आहे. आम्ही पुण्याहून अपडाऊन करतो. ते दोघे रात्री दहा वाजताच्या दादर-चेन्नईने पुण्याला येत होते. दारात उभे होते. एका सिग्नलपाशी तोल जाऊन पडले. जागीच निधन.

त्यांच्या निधनाने सर्वत्र पोकळी निर्माण झालीय. खारकर ज्याच्याकडून मसाला पान, सिगारेटी आणि गुटखा घ्यायचा तो पानवाला उदास आहे. विनिता ज्यांच्याकडून ट्रेसस, सॅडल्स, लिपस्टीक, पफ्युम, इ. घ्यायची ते दुकानदार अपसेट आहेत. दोघे ज्या हॉटेलात नियमित चरायचे (आणि त्याची बिलं ऑफीसच्या खर्चात दाखवायचे) तो हॉटेलवाला डिसमूड आहे.

मी तुम्हाला सगळं खुलासेवार सांगतो.

आमच्या कचेरीत इन मिन वीसेक कर्मचारी. सारे विवाहित. फक्त खारकर आणि विनिता अविवाहित. कारण त्यांची तशी मजबूरीच होती.

खारकर आमच्या बँकेत हा म्हणून प्रसिध्द होता. हा म्हणजे काय, ते कळालं ना? थर्ड पार्टी! त्यामुळं त्याचं लग्न जमत नव्हतं. पण लग्न जमत नसलं तरी तो कायम महिलांच्या घोळक्यात वावरत असे. अगदी मोकळ्याढाकळ्या पद्धतीने. कारण उघड होतं. तो हा असल्याने सर्व महिला त्याच्याशी बिनधास्त सलगीने वागत-बोलत. त्यांना तो पन्नास टक्के त्यांच्यातलाच वाटे. ऑफीसच्या कामासाठी संध्याकाळी जास्त वेळ थांबल्यावर किंवा सहलीहून परतताना एखादीला घरी जायला उशीर होणार असेल तर ती हक्काने खारकरला सोबत नेई.

परवाच्या मार्चला टीबीच्या कामासाठी खारकर आणि विनिता रोज उशीरापर्यंत थांबत होते. वेगवेगळ्या टोटल्स वगैरे घेत होते. व्हाउचर बनवीत होते. टीबी टॅली होत आला असं त्यांनी जाहीर केलं, त्याच रात्री तो अपघात झाला. त्या दिवशी आम्ही नेहमीप्रमाणे सहा वाजता ऑफिसातून निघालो. हे दोघे रात्री नऊ वाजेपर्यंत थांबले. त्यांनी टीबी टॅली केला. ऑफीसला कुलूप लावलं. वॉचमनजवळ ऑफीसची किल्ली दिली आणि घरी यायला निघाले. आगगाडीत बसले. रात्रीची वेळ. गार हवा. दोघे दारात उभे राहून गप्पा मारीत होते. अचानक एका सिग्नलपाशी तोल जाऊन खाली पडले. गाडी वेगात असल्यामुळे जागीच ठार झाले. सकाळी दोघांची प्रेते सापडली. त्यांच्या जवळच्या ब्रीफकेसेस आणि त्यातल्या रेल्वेच्या पासेसवरून त्यांची ओळख पटली. ते दोघे गेले. पण त्यांच्या बरोबर टीबी पण गेला. कारण टीबीची फाईल संगणकावर सापडेना. आम्ही फार हताश झालो. कारण टीबी हेड ऑफीसला सबमिट करायचा होता. त्यांनी टीबी प्रिंट केला की काय? त्याची सीडी आहे का? सगळं शोधून झालं. टीबी काही सापडेना.

शेवटी आम्ही एका बंगाली मांत्रिकाला बोलावलं. हा फार पॉवरफुल मांत्रिक होता. शिवाय तो संगणकतज्ज्ञ होता. त्याने आमच्या ऑफिसच्या मेन सर्व्हरपुढे एक कोंबडी कापली. मग मला पूजेला बसवलं. पूजा झाल्यावर त्याने मंत्र म्हणून माऊसला काळा दौरा बांधला. मग नेटवर प्लॅचेट@बंगालीबाबा.कॉम ही साईट ओपन केली. ती ओपन झाल्यावर त्याने खारकरचं नाव, जन्मतारीख, रास, मृत्यूची तारीख टाईप करून मंत्रोच्चार करीत सर्च आरंभला.

आम्ही सारे डोळ्यात प्राण आणून समोर उभे होतो

अचानक मॉनिटरवर खारकरचा चेहरा आला. पाठोपाठ स्पीकरमधून आवाज आला,

“मला कोणी बोलावलंय?”

मांत्रिकाने मला पुढं व्हायची खूण केली. मी भीत भीत पुढं झालो.

“खारकर, तू मेला आहेस का?”

”हो!”

“आत्ता तू कुठे आहेस?”

”मी स्वर्गात आहे.”

आमचे मॅनेजर नागजंपीसाहेब हे राज कपूरचे फॅन आहेत. त्यांनी पुढं होऊन विचारलं,

”तिथं राज कपूर आहे का हो?”

”आहे की, इथं त्याला चित्रगुप्ताने पाळणाघरात झूटी लावली आहे. त्याने आयुष्यभर सिनेमात नायिकांची स्नान दृश्ये दाखवली होती ना, म्हणून त्याला चित्रगुप्ताने काम दिलंय की रोज स्वर्गातल्या लहान मुलांना आंघोळ घालायची.”

”आपला टीबी कुठं आहे ते सांग ना.”

”तो माझ्या पेन ड्राइव्हवर आहे. पेन ड्राइव्ह माझ्या टेबलच्या खालच्या खणात आहे.”

”थॅक यू.”

”मी आता जाऊ का?”

”थांब ना, विनिता कुठं आहे? कशी आहे?”

”ती इथंच आहे. आम्ही आता लग्न करणार आहोत.”

”ते कसं शक्य आहे? तू तर हा आहेस ना?”

”नाही, मित्रांनो, मी हा नाही.”

”पण – ”

”ती एक मोठी कहाणी आहे.”

आणि खारकर आपली कहाणी सांगू लागला.

* * *

मित्रांनो तरुण असताना मी ध्येयवादी आणि पुरोगामी पुरोगामी होतो. हुंडा घेणार नाही अशी मी कॉलेजात असताना शपथ घेतली होती. पुढे मला नोकरी लागली. पगार वाढला. साहजिकच हळूहळू जातीतली स्थळं सांगून यायला लागली. त्यातली एक मुलगी मी पसंत केली. तिला देखील मी पसंत पडलो.

पण लग्नाची बोलणी करताना माझ्या प्रतिज्ञेला स्मरून मी तिच्या बापाला म्हणालो,

”मला मुलगी पसंत आहे. पण मला हुंडा नको. फक्त मुलगी आणि नारळ द्या.”

तो आधी चकित झाला. पण तो देखील खानदाना होता. माझ्यावर भडकून तो म्हणाला,

”बिन हुंड्याचं लग्न करण्यापेक्षा मी माझ्या मुलीला विहिरीत ढकलीन.”

अशा रीतीनं ते लग्न मोडलं.

नंतर अशीच एकेक स्थळं येत राहिली. मुलीना मी आणि मला त्या पसंत पडल्या तरी बोलणी सुरु झाली की या प्रतिज्ञेमुळे दर वेळी बोलणी फिसकटायची. सतत अशी लग्नं याच कारणानं मोडत गेली नि हळू हळू जातीतल्या सर्व वधूपित्यांमध्ये माझ्याबद्दल कुजबूज सुरु झाली. पर्मनंट नोकरी, फ्लॅट, गाडी असूनही हा तरुण हुंडा नको म्हणतोय, त्या अर्थी त्याच्यात काही तरी जबरदस्त फॉल्ट असावा. त्याशिवाय कोण अशी विचित्र अट घालील.

मग ही अफवा सर्वत्र पसरत गेली. मला जातीतली स्थळं सांगून यायची बंदच झाली.

तरी मी धीर सोडला नाही. आंतरजातीय लग्न करायचा प्रयत्न सुरु केला. वेगवेगळ्या वर्तमानपत्रात तशा आशयाच्या जाहिराती दिल्या. मात्र त्याचा आणखी विपरीत परिणाम झाला. पर्मनंट नोकरी, स्वतःचा फ्लॅट, गाडी असूनही हा तरुण जातीतली मुलगी न करता आंतरजातीय लग्नाला उभा आहे, हुंडा नको म्हणतोय, म्हणजे त्याच्यात अगदी नक्कीच काही तरी फॉल्ट असावा अशी मीडियामध्ये देखील समजूत पसरली. अशा रीतीने मी आधी जातीत, मग संपूर्ण शहरात आणि नंतर एकूण एक वधूवरसूचक मंडळात हा म्हणून बदनाम झालो. मला कोणत्याही जातीतली किंवा धर्मातली देखील व्यंगाची, घटस्फोटित, बिजवर, तिजवर देखील स्थळे येईनात. मी पूर्ण संपलो. आयुष्यातून उठलो.

हे दुःख विसरण्यासाठी मी स्वतःला कामात बुडवून घेतलं. खूप काम करू लागलो. त्यामुळे आपले मॅनेजर नागजंपीसाहेब माझ्यावर खुश झाले. ते नेहमी माझ्याशी प्रेमाने वागायचे. मला जेवायला न्यायचे.

एकदा काय झालं. त्यांच्या बायकोला नाशिकला जायचं होतं. तीन दिवसांनी परत यायचं होतं. पण त्यांना रजा घेणं शक्य नव्हतं. त्यांनी मला केबिनमध्ये बोलावून आपली अडचण सांगितली व म्हणाले,

“खारकर, तुम्ही प्लीज माझ्या बायकोबरोबर नाशिकला सोबत जा. मी तुम्हाला तीन दिवस ऑन ड्यूटी सोडतो. तुमचं टेबल देखील मी सांभाळीन.”

“पण साहेब, आम्ही दोघे ओव्हरनाईट तीन दिवस बाहेर गेलो तर दिसायला वाईट दिसेल हो. लोक काय म्हणतील?”

यावर नागजंपीसाहेब खोखो हसले.

“कोणी काही म्हणणार नाही हो, का काळजी करताय? तुम्ही हा आहात हे सर्वांना ठाऊक आहे.”

मी निरुत्तर झालो. नंदिनी मॅडमना घेऊन मी नाशिकला गेलो.

आणि मग माझ्या जीवनात ती क्रांती झाली. मॅडमना साहेबांची बायको आणि मी नाशिकला गेल्यावर तिला माझं रहस्य समजलं. आम्ही दोघांनी एका हॉटेलमध्ये मस्त मौज केली. पुढे मॅडमनी तिच्या मैत्रिणीत माझी शिफारस केली. मग काय, कोणाही महिलेला बाहेरगावी सोबत हवी असली की तिचा नवरा मला सोबत जायची विनंती करू लागला. महिलांना सोबत जाणे हा माझा पार्टटाईम जॉब झाला. मला काय, आम के आम...

मी अशी चोरून मजा करीत होते. पण मला संसार करायची इच्छा होती. मला सोबत नेणाऱ्या अनेक अविवाहित, घटस्फोटित स्त्रियांना मी लग्नावद्दल विचारलं. पण त्यांच्यापुढं एकच समस्या होती. लग्नानंतर मूल झालं तर ते कुणाचं म्हणून सांगायचं.

शेवटी मी विनिताला पटवली. आमचं दोघांचं सूत जमलं. स्वभाव जुळून आले. ती माझ्या आयुष्यात आल्यापासून मी इतर महिलांना सोबत जायचं बंद केलं. सोबत गेलो तरी ती गंमत करायचं सोडून दिलं. पृथ्वीवर असताना आम्ही कधीच लग्न करू शकलो नसतो. पण आता स्वर्गात काहीच प्रॉब्लेम नाही. आता मी मेलो आहे. माझी प्रेयसी विनिता मेली आहे. आम्ही आता स्वर्गातच राहणार आहोत आणि लग्न करणार आहोत. इंद्राने आम्हाला दोघांना लग्नानंतर कायम स्वर्गात ठेवण्याची ऑर्डर काढली आहे. मला निरोप द्या.

*

हे चालू असताना दरम्यान आमच्या शिपायाने खारकरच्या टेबलातून पेन ड्राइव्ह काढला होता. त्यावर टीबी सुरक्षित होता. आम्ही त्याचे मनापासून आभार मानले व लॉग आऊट झालो. बंगाली बाबाला त्याची फी दिली. तो आम्हाला आशीर्वाद देऊन निघून गेला.

टीबीची समस्या सुटल्यामुळे सारे खुशीत होते.

फक्त आमचे मॅनेजर नागजंपी साहेब मात्र उदास होते.

खारकर सर्वात पहिल्यांदा त्यांच्याच आग्रहावरून त्यांच्या बायकोबरोबर नाशिकला गेला होता ना!

[विजय तरवडे](#)...

◎ भावश्याचे आजीला पत्र

तर प्रिय आजी,

पार दिवाळी आली भो. तरी तू घरात फटाकड्या आणीना. करू तरी काय मी...! लय तळतळायला लाविती भो तू. त्या रघ्याला पहाय, कशा तीन लवणग्या फटाकड्याच्या लडी आणल्यात त्याच्या बापानी. म्या मह्या डोळ्यांनी पाहल्यात त्याच्या घरी जावून. त्या काश्याला चार लडी आणल्यात. राम्या दुपारी एक लड घेवून काकरत काकरत गेला. सगळ्यांच्या घरी जाव जावू मी फटाकड्या पाहू पाहू आलो. तुला सयीनासंगीत सांगितलं कोणाकड कशे फटाकडे हायेत ते. तरी तू मला फटाकड्या आणायचं नाव घेईना भो... लय डोक्याला कहार झालाय मह्या. मला आपल्या चौफुलीवर बोलवून घेवा लागन भो पोरांला. त्यांच्याच फटाकड्या वाजवावा लागतीन. तू आणून धील्य्यास मला टिकल्या.

आन्घुळीच्या दगडावर वाजवीत बसलोय. दगडावर दगड आपटीत बसून दोन्हीचे दोन्ही हात दुखून आलेत....तू आणेल टिकल्या वाजविता वाजविता कटाळा आलाय भो. जनारारापुढ भूस्काट टाकीत्यात तसं तू मह्यापुढ टिकल्या टाकल्यास... असं मला गुलुकाका म्हणत व्हता. तिसरा पहारच झालीय तरी पोरं लडी सोड सोडू फटाकडे वाजवायला लागलेत. निसते निसते ठो ठोय ठीश.. ठो ठोय ठीश.. ठो ठोय ठीश आवाज येत्यात. मंग लय वाजवावा वाटात्यात भो फटाकडे. आण भो तू फटाकडे. नको मह्या डोक्याला शिन करूस. मला वाटत व्हत तू माही लय चांगली आजी हायेस. पण तू काय चांगली नही भो. लेकराला फटाकडे वाजवायला नही तरी तुला काय वाटत नही. तुला काहीच त्याचा घम ना पस्तावा आस हाये तोह. मला माहित नही का काय...! तुला जमत नसन ना तर दी मला पैसे. मी घेवून येतो गुलुकाकाकून. पाहाय तू मंग मी कसा रप्पास मधी जातो अन रप्पास मधी येतो ते..! मह्या वर्गातल्या बाब्यानी पानपट्ट्या आणल्यात भो.

लावणग्या फटाकड्यावाणीच ठो ठोय ठीश वाजात्यात त्या. त्यांनी सुरसु-या बी आणल्यात भो. लय भारी ठिणग्या उडात्यात त्याच्या. जरासक चिमणीवर धरायचं का लगेच सुरुरुरुर वाजत भो ते. का पेटलच. मंग ते घेवून आपुनी पाळायचं दारी. रात जर असली ना आजी, लय उजेड पडतो त्याचा....माहित हाये का तुला. मला सुरसुरेबी आण भो. दिवाळी येयीन अन लगेच जाईन. ती थांबत नही कोणासाठी... आस आमचे गुरजी म्हणत व्हते भो. दिवाळी गेली का लय दिवसांनी येयीन. म्हणून म्हणतो, मला फटाकडे आण. वाजवू दी. किती दिवस ह्या टिकल्या ठेशीत बसू...!!! तो एडा रंग्या कुलपत कुलपत चाल्ला व्हता. तव्हा म्या त्याच्या हातात चार सुतळी आटण बांबू पाह्यले भो. ते लय मोठ्यांनी वाजात्यात.... कानठळ्या बसात्यात. आवाजांनी धादरात शहाण माणूस... माहित हाये का तुला. रंग्यानी मला वाटावरच दाखावले ते.

लय नेहेळू नेहेळू पाह्यले भो म्या. लय ढम्मे ढम्मे व्हते ते. राञ्ची ना तो एकटाच वाजवणार हाये भो ते सगळे. मी त्याला म्हणलो, ' तू राञ्ची यी भो आपल्या चौफुलीवर. आपुनी वाजवू.' तर तो म्हणला, ' तू तुह्या आजीला सांग आणायला. एक शेळी इकायला सांग तिला. मी मह्या घरापशी वाजवणार हाये. मही आय म्हणी का आपल्या घरापशी उडव फटाकडे. घरामधी आवाज जायाला लागतो. फटाकड्याचा धूर घरात जावा लागतो. येडा हाये का काय तू... मी कशाला येवू चौफुलीवर...! भावशा, तू बस दगडांनी टिकल्या ठेशीत.. तू आटण बांबूच्या आवाजांनी बेहेशीन. तू आझूक लय बच्च हायेस.' तर आजी एडा रंग्या मला काय काय बोलून गेला.

एडा असून त्याच्या आईनी त्याला आटण बांबू धिलेत घरापशी वाजवायला. मला तू निदान लावणग्या फटाकड्याची एखांदी लड तरी आणून दी भो.. आपलं घर ऐकन जरासक ठो ठोय ठीश. घरात फटाकड्याचा धूर जाईन. बर वाटन त्याला. लोकं किती फटाकड्या आणीत्यात भो. पिशव्या भर भरू आणीत्यात. दिवस रात निस्त ठो ठोय ठीश ... ठो ठोय ठीश वाजवित्यात. अन मी निस्त झोपातून उठल्यापसून टूचुटूचु टिकल्या वाजवितोय. आजी तू मला फटाकड्या आन. नाहीतर मह्यकड चार आणे दी भो. मी येतो घेवून. सकाळ धरून सगळ्या वाड्या वस्त्यांवर फटाकडे वाजात्यात. आपल्याच वस्तीवर वाजत नही. उदया लोकं काय म्हन्तीन आपल्याला... तुला नावं ठीवतीन भो आजी लोकं. म्हणून ज्यास इच्चार करू नको. फटाकडे आण. ठोय ठोय वाजवू दी मला. मह्या डोक्याला लय ताप झालाय ह्या टिकल्या वाजवू वाजवू. दुसऱ्यांच्या फटाकड्याचे बार ऐकू ऐकू उबागल्यावाणी झालंय. तव्हा फटाकड्या वाजवल्या बिगर मह काय खरं नही. माही तू लय मस्त आजी हायेस. लय हुशार आजी हायेस. लय माही काळजी करतीस भो तू... फटाकड्या आण भो...! मोठ गटुड बांधून आण फटाकड्या...! तुझाच लाडका भावशा

चंद्रकांत भोसले ...

⊙ हाच खरा गुरू

टिप : हा लेख म्हणजे कोणाची केलेली पब्लिसिटी नसून आजकालच्या दुनियेत नाहीशा झालेल्या माणुसकीला दिलेले चोख उत्तर आहे.

गुरू ब्रम्हा गुरू विष्णू गुरू देवो महेश्वरा

गुरू साक्षात परब्रम्ह तस्मेय श्री गुरुवे नमः

ह्या वरील वाक्यावरून तुम्ही अर्थातच आपल्या शाळेतील अथवा काही लोकांना त्यांच्या कॉलेज मधील शिक्षक डोळ्यासमोर आले असतील. तर काहींनी आपल्या आई-वडिलांची छबी समोर आणली असेल. पण माझ्या डोळ्यासमोर चित्र येते ते काळाचौकी, मुंबई स्थित "श्री.गुरुदत्त वाकदेकर" यांच. अर्थातच हे नाव कोणालाच परिचित नसेल. फक्त माझ्या आणि माझ्या मित्रमंडळीन मध्येच मर्यादित असलेल हे नाव. आजकालच्या फेसबुकच्या जमान्यात हे नाव तिथे हि दिसणार नाही कारण गुरुदत्त वाकदेकरांचा ओढा हा प्रत्यक्ष भेटीतच असतो आणि आपल्या कामाचा गवगवा करत नाव करणे गुरूंना कधीच जमले नसेल नाहीतर हा माणूस नक्कीच एक मोठा सोशल वर्कर झाला असता ह्यात वाद नाही.

माझ्या आणि माझ्या सारख्या होतकरू तरुणांच्या जीवनात हा अवलिया आला तो जानेवारी २०१२ साली. आम्ही सिक्कीम मणिपाल युनिवर्सिटी मधून MBA करीता अॅडमिशन घेतलं आणि आमच काम सांभाळून सुरु झाली तारेवरची कसरत, म्हणजेच आठवडाभर काम आणि रविवारी MBA चे लेक्चर.

(आता 'आम्ही' हाच शब्द तुम्हाला माझ्या पुढील लिखाणात निदर्शनात येईल, कारण हे लिखाण जरी माझे असले तरी ह्यातले विचार हे माझ्या तमाम मित्र-मंडळीचे आहेत.)

ह्याच दरम्यान आमची ओळख झाली ती श्री.गुरुदत्त वाकदेकरांशी. पहिल्याच भेटीत काही विशेष छाप पडेल

असं हे व्यक्तिमत्व वाटलंच नाही कारण एवढा वयाने मोठा मनुष्य MBA च्या कोर्स ला काय करतोय असा प्रश्न आम्हाला पडलेला पण एका नावाजलेल्या फार्मासिटीकल कंपनीत IT डिपार्टमेंट मध्ये काम करणारे गुरू आणि त्यांची शिक्षणाची ओढ म्हणून मग MBA करण्यासाठी ते दाखल झाले. आणि शिक्षणाला वय नसते हा विचार आमच्या मनात रुजवला.

पण नंतर जस जसा ह्या माणसाने सर्व मित्र-मंडळीन मध्ये नकळत आपल्या नावाचा दबदबा निर्माण केला तो खरच वाखाणयाजोगा. फक्त मित्र-मंडळीच नव्हे तर Learning Institute मध्ये ही त्यांनी आपल्या नावाची भुरळ पाडली ती आपल्या चांगल्या वागणूकीमुळे आणि सुमधुर बोलीमुळे.

३८ वर्षे वय म्हणजे आमच्या पेक्षा जवळपास १० वर्षांनी मोठा मनुष्य आता त्यांच्या बरोबर कस जमवायचं ? पण हा प्रश्न देखील त्यांनी स्वतःच सोडवला....ते आमच्या बरोबर वय विसरून अगदी आमच्यातील एक होऊन वावरू लागले.

हळू हळू आमचा मित्र परिवार वाढत गेला आणि गुपूचे नामकरण झाले **SMU-MBA Rockers**.

कोणी कधी त्यांच्या खाजगी आयुष्यात डोकावून पाहिलं नाही.

आईचे छत्र हरवलेले आणि घरात फक्त वृद्ध वडील आणि त्याच्या देखभालीसाठी वाहून घेतलेलं जीवन म्हणजे थोडक्यात गुरूंचे खाजगी आयुष्य.

कोणालाही कधी अभ्यासासाठी, खाजगी अथवा आर्थिक काही मदत लागली कि गुरू त्या माणसासाठी आपली सर्व हातातली काम सोडून तत्पर हजर. MBA च्या Assignment असो अथवा Final Project. .मदतीला हजर कोण असणार ? तर फक्त एकच माणूस म्हणजे गुरू. मग स्वतःचा अभ्यास बाजूला राहिला तरी चालेल पण गुरूने कधीच कोणाला नाही म्हणून म्हटलं नाही. आणि नावाप्रमाणेच ते खऱ्या अर्थाने गुरू झाले आणि शिक्षक नसूनही पर्यायाने आम्हा सर्व मित्र-मंडळीचे झाले "गुरुजी".

अर्थात्च २ सेमीस्टर नंतर बहुतेक मित्रांनी वेगवेगळे स्पेशलायझेशन निवडले पण स्वतःचे स्पेशलायझेशन IT असताना सुद्धा Finance, SCM आणि HR वाल्यांना सुद्धा मदत करायला हे मनुष्य पुढेच. काय म्हणाव याला देवाने दिलेली देणगी की आमची पूर्वाश्रमीची पुण्याई ? त्यामुळे आता त्यांची टॅगलाईनच झालीय "भटको चाहे जिधर, काम होगा इधर"

अर्थात्च भरपूर लोकांकडून त्यांना कामापुरता मामा असा अनुभव देखील आलाच पण त्यात ही त्यांनी अश्या लोकांना लांब केल नाही तर निस्वार्थी पणे त्यांना पुन्हा पुन्हा मदत करत राहिले.

आम्ही MBA चा हा महाकाय डोंगर त्यांचाचमुळे सर करू शकलो ह्यात वादच नाही...आजकालच्या दुनियेमध्ये समोरच्याचा घास खाणारे लोक भरपूर भेटतील पण आपल्या ताटातील संपूर्ण घास दुसऱ्यांना देणारे फारच कमी आणि त्याच पंगतीत विराजमान झालेत "गुरुजी".

आजकालच्या काळात शिक्षकांपेक्षा ही जास्त शिकवले ते आमच्या गुरुजींनी. त्यामुळे बाकीच्या गुरुंप्रमाणे फक्त प्रवचन न देता आमच्या गुरु वाकदेकरांनी आम्हाला माणुसकी शिकवली जी आमच्या भावी आयुष्यात नक्कीच कामी येईल.

आता ह्या लेखावरून ही ते मला खडसावणार ह्यात वादच नाही पण त्यांचासाठी हा लेख म्हणजे त्यांना दिलेली खरी दिवाळी भेट.

असा सखा आणि खरा गुरु सर्वानाच मिळो.

आणि आमच्या गुरुजींना देव उदंड आयुष्य देवो....हीच ईश्वरचरणी प्रार्थना.

[सिध्देश भरत शिरवाडकर ...](#)

○ हरवलेलं बालपण - A Sigh Of A Prodigy

हुशारी , बुद्धीमत्ता , विद्वत्ता म्हणजे केवळ शैक्षणिक प्रामाण्यावर ठरवल्या जाऊ शकतात असा एकंदरीतच जनमानसात असणारा एकांगी गैरसमज होय . माझ्या मते तरी पुस्तकी ज्ञानापेक्षा प्रत्यक्षदर्शी अनुभव नेहमीच उपयोगी ठरतात . अशा काळ्या मातीत शिकून मोठा झालेलो मी शहरात काम करून अजून चांगले अनुभव गाठीला येतील आणि माझ्या गावातल्या विद्यार्थ्यांना माझ्या अनुभवांचा मी जेव्हा परतेन तेव्हा फायदा होईल ह्याच विचाराने शहरात पाऊल टाकले . मग दैव बलवत्तर होते म्हणून किंवा पुढच्या घटनांना मला साक्षीदार व्हायचे होते म्हणून असेल कदाचित मी लवकरच शहरातल्या एका नामांकित शाळेत प्राथमिक विभागात विज्ञान विषयाचा प्राध्यापक म्हणून रुजू झालो .

शहरातली ती शाळा आणि माझ्या गावातली ती माझी शाळा ह्यांच्यात ' इंडिया ' व ' भारत ' इतकं अंतर होतं . एकदमच वेगळं वातावरण ... काहीसं स्वैर आणि स्वच्छंदीच !! माझ्या ह्या नव्या शाळेत अभ्यासक्रमा बरोबरच अजून ढीगभर इतर उपक्रमही होते . मुलांच्या सर्वांगीण गुणांना वाव देणारे असे अनेक चांगले उपक्रम ह्यात मी पाहिले . आधी वाटलं की एका वेगळ्या वातावरणातून आल्यामुळे कदाचित हे सगळे अगदी नवखे वाटत असावे . मी स्वतःशीच हसलो . माझ्या सभोवतालच्या सहाध्यापक आणि इतरांची कुत्सित नजर मला जाणवत होती . मला ह्या सगळ्यात सामावून जायचे होते ... आपला एक ठसा उमटविण्यासाठी !!

ह्या शहरी शाळेतले वातावरण मला सोनेरी पिंज-यासारखे वाटायचे . चमचमणारे पण तरीही बंदिस्त ... इथे जवळपास ३० ' हायली स्पेशलाईज्ड ' मुलांचा एक स्वतंत्र असा वर्ग होता . प्राध्यापकांच्या मते ही मुले म्हणजे काहीतरी देवदत्त देगणी लाभलेली असून त्यांच्या गुणांना झळाळी देण्यासाठी त्यांना अधिकाधिक कठीण तयारीची आवश्यकता आहे . मलाही आधी असा उपक्रम स्वागतार्ह वाटला की ज्यामुळे लहान वयापासूनच मुलांच्या व्यक्तिमत्वाला चांगली घडण मिळत जाईल . ह्या वर्गातील एक विद्यार्थी स्वरूप माझ्यासाठी एक न सुटलेलं कोडंच होता . तसं मला इथे येउन फारसा काळ लोटला नव्हता त्यामुळे मुलांबद्दल फारशी माहितीही नव्हती . स्वरूप हा ४थ्या इयत्तेत शिकणारा एक विद्यार्थी . वर्गात नेहमी पहिल्या ३ मध्ये क्रमांक आणि विज्ञानात तर कधीच स्वारी ८० च्या खाली आली नव्हती . स्वरूपला गणितात बरीच गती होती . कठीणातले कठीण गणित तो बोटांवर सोडवत असे . शाळेत त्याला ' मिनी abacus ' म्हणूनच ओळखलं जात असे . अशा प्रकारची प्रगल्भ बुद्धिमत्ता इतक्या लहान वायात मीही पहिली नव्हती . परंतु हा मुलगा वर्गात नेहमीच घुम्यासारखा राहायचा . आजपर्यंत मी त्याला कधी हसताना बघितलं नाही . कधी त्याला मित्रांबरोबर खेळताना बघितलं नाही . कधी काही प्रश्न विचारले तर एकसुरी उत्तर द्यायचा जसा कि रट्टू पोपट ... मधली सुट्टी ही ह्या वयातल्या मुलांसाठी किती वडीची असते . पण तेव्हाही स्वरूप खिडकीत बसून कुठेतरी शून्यात बघत बसायचा ... एकटक ... शून्यवत !!

न राहवून मी स्वरूपशी बोलायचा प्रयत्न केला . स्वरूप मला कसलीच दाद लागू देत नव्हता . माझ्या इतर सहाध्यापकांना विचारले तर ते म्हणायचे की हा स्पेशल वर्गातील मुलगा ना ! ते सगळे असेच असतात . थोडक्यात काय तर सगळ्यांच्या मते स्वरूपचे असे वागणे ठीकच होते . केवळ ८-१० वर्षांच्या त्या कोवळ्या जीवाचं करपून चाललेलं बालपण बघताना माझ्या काळजात चर्च उठायचं . शेवटी ठरवलं आणि सरळ त्याच्या घरी गेलो . स्वरूपचे वडील म्हणजे उद्योगपती होते . लक्ष्मी त्यांच्या घरी सुखाने नांदत असलेली मला दिसली . कुतूहल म्हणून मी स्वरूपच्या खोलीत डोकावलो . एका १० वर्षांच्या मुलाची खोली गणित - विज्ञानाच्या अनेकविध आणि कदाचित क्लिष्ट पुस्तकांनी भरलेली दिसली . आश्चर्य म्हणजे त्यात गोष्टीची किना इतर काही करमणुकीची काहीच साधने नव्हती . स्वरूपच्या अशा एकसुरी वागण्याचे रहस्य आता कुठे मला उलघडू लागले . मी माझ्या मनातल्या शंका , प्रश्न त्याच्या वडलांकडे बोलून दाखवल्या तेव्हा तेही माझ्याकडे बघून हसले . त्यांच्या मते स्वरूपवर देवी सरस्वतीचा वरदहस्त होता . आणि त्याचं घुम्यासारखं वागणं , शून्यात एकटक बघत राहणं त्यांना मोठ्ठ्या विचारवंतांची लक्षणे वाटायची . त्यांच्या अशा बोलण्यावर मी क्षीणसा हसलो आणि निघालो . निघताना सहज बघितलं तेव्हा स्वरूपची लहानखुरी मूर्ती किंचित डोळे भरल्यासारखी दिसली .

काही दिवसांनी स्वरूप स्वतःहुनच माझ्याजवळ आला . त्याच्या मौनात बरंच काही लपलेलं होतं . बराच वेळ तो काहीच बोलला नाही . अनेकदा शांततेला आवाज असतो असं म्हणतात . आणि अचानक तो ढसाढसा रडू लागला . इतक्या वर्षांचा राग , त्रागा , असंतोष , घुसमट , आक्रंदन सारं काही बाहेर पडत होतं . मी त्याला शांत होऊ दिलं . स्वरूप बोलू लागला , " सर , धन्यवाद सर ! खरंच मनापासून धन्यवाद ... माझा कोणीतरी विचार केला ; माझा माणूस म्हणून कोणीतरी स्वीकार केला . नाहीतरी मी म्हणजे फक्त अवेकसच बनून राहिलेलो !! खरं सांगू

सर , मला कोणी माझ्या हुशारी बद्दल वाहवा केली की मला स्वतःचीच कीव वाटते . मला हेवा वाटतो बाकीच्या मुलांचा ! साधारण असणे किती मस्त असते ना हो ! कसला त्रास नाही . कसलाच भार नाही . कोणाच्याही अपेक्षान्वं ओझं नाही . सारं कसं मुक्त , आनंदी जगायचं . ह्या बुद्धिमत्तेच्या अभिशापाने मला अकाली प्रौढच बनवलं आहे बघा ना !! ज्या वयात मला कविता बोलायला हव्या त्यात मी तुमच्याशी इतक्या अवघड भाषेत बोलतोय . सर , मलाही सर्वसाधारण जगायचंय ... मित्रांसोबत खेळायचंय ; सारं खूप उपभोगायचं आहे . मला असं कधी जमेल की नाही देवच जाणे ! पण मला एकदा तरी श्वास भरून घ्यायचाय . असो , मनापासून धन्यवाद सर , माझं ऐकून घेतलंत . मलाही निघायला हवं आता . बाबांनी गणिताचा नवा सेट आणलाय तो सोडवायला ... "

आज स्वरुप पहिल्यांदाच इतकं बोलत होता . खरंच अशा वेळी साधारण होणेच चांगले नाही का ? आज असे स्वरुप आपल्याला अनेक पाहायला मिळत आहेत . मग ते पालकांच्या अति महत्वाकांक्षेपायी असो किंवा वाढत्या अवास्तव स्पर्धेपोटी ... हुशार असणे चुकीचे नाही पण त्यापायी त्या लहानग्या जीवांचा आनंद , त्यांचं सोन्यासारखं बालपण हिरावून घेणे कितपत योग्य आहे ?? ह्या अवास्तव स्पर्धेची झळ कोवळ्या जीवाला बसू नये ह्याची काळजी आपणच घ्यायला हवी . असीम बुद्धिमत्तेचे हे वरदान शाप ठरू नये हाच प्रयत्न करावा ...

[मयुरी...](#)

डॉ. एस. मोहन राज द्वारा प्रेरित कथा

० पूजेचे मानसशास्त्र

वास्तविक पूजा हे परमार्थाचा साधन आहे. पण आज ते सामाजिक मोठेपणा मिळवण्याचे, आपले ऐश्वर्य जगाला दाखवण्याचे साधन झाले आहे. कारण भक्ती पेक्षा मी भक्ती करतो हे जगाला दाखविण्याची हाँस आपल्याकडे माणसाला फार असते त्यातून सार्वजनिक पूजा प्रकार फोफावला. पूजा करतांना १६ उपचार करावेत असे सांगितले आहे. ते खालीलप्रमाणे.

- शोडशौपचार पूजा ----- शोडष म्हणजे सोळा --- सुरुवातीला सोळा उपचारांची माहिती देतो. नंतर त्या मागील मानसिकतेचा विचार करू.
- १ ध्यान -- मनातील सर्व इतर इच्छा दूर सारून ध्येय वस्तूच्या (आराध्य देवतेच्या) ठिकाणी तद्रूप होणे
- २ आवाहन -- प्रतीकात्मक मूर्तीत सपरिवार आयुधे व शक्तीच्यासह येऊन प्रतिष्ठीत होऊन पूजन स्वीकारे अशी प्रार्थना
- ३ आसन -- बसायला आसनं देऊन हात धुवायला पाणी देणे त्याच बरोबर दुध दही मध गान्दाक्षतापुष्प अर्पण करणे
- ४ आचमनीय -- मुखाप्रक्षालन यासाठी कपूर मिश्रित सुगंधी व पवित्र पाणी देतात (वापरतात)
- आजच्या काळात सांगायचे तर फ्रेश व्हा
- ५ स्नान व अभिषेक -- सध्या पाण्याने स्नान नंतर पंचामृत स्नान मग उष्णोदक स्नान मग अभिषेक सुगंधी जल तेल उसाचा रस व दुध यांचा अभिषेक करतात.
- ६ वस्त्र - उपवस्त्र -- देवाला वस्त्र अर्पण करणे - देणे.
- ७ गंध - कपाळाला गंध लावणे
- ८ अक्षता - हा मुख्य उपचार नव्हे. पिंजर मिश्रित अखंड तांदुलांना अखाता म्हणतात. एखादा उपचार उपलब्ध नसेल तर त्या ऐवजी अक्षता वाहतात. अक्षता या बाल. समृद्धी व आयुष्य देणाऱ्या आहेत. असा समज आहे.
- ९ कुंकू -- पुरुष देवतेचे आवाहन करतो ते सपत्नीक असल्याने कुंकू वाहावे
- १० पुष्प -- सुगंधी व त्या त्या देवाला आवडणारी फुले, दुर्वा, बेल, तुळस, पत्री(हि सर्व औषधी वनस्पतींची असते-- त्याची माहिती सुद्धा पुढे देणार आहे), हे सर्व देवाला अर्पण करावे.
- १३ धूप -- धूप हा सुगंधी असतो पर्याय म्हणून सुगंधी अगरबत्ती लावावी. त्यामुळे माणसाचे मन प्रसन्न राहते.
- १२ दीप -- स्वयंप्रकाशित व दुसऱ्याला प्रकाश देणारा दिवा लावावा
- १३ नैवेद्य -- देवाच्या आवडीचा पदार्थ त्याला अर्पण करणे - देणे. तो देवाच्या उजव्या हाताजवळ ठेवावा .
- १४ आरती -- आर्तिक्य स्तुती जयजयकार हा देवाचा करावा
- १५ प्रदक्षिणा -- देवाभोवती देवाला उजव्या हाताकडे ठेऊन गोल फेरी मारणे.
- १६ प्रार्थना -- सर्वात महत्वाचे - हे वर केलेले सर्व उपचार हे कशासाठी हे देवाला माहित असतेच पण हे प्रार्थना ऐकल्यावर तो ते होसेस माउथ ऐकतो व स्मित हास्य करत प्रसन्नतेने आशीर्वाद देतो ----- बिचराआआआआआ
- मागणे, विनम्र होणे, अनन्य शरणागत होणे, देवापुढे आपले इष्ट असेल ते मागणे म्हणजे प्रार्थना. आदर व विनवणी हे भाव असतात. जगात गुप्त व प्रकट अशा महान शक्ती वावरतात आपले सामर्थ्य तुलनेने कमी असते. म्हणून या शक्तींनी आपल्या कार्यात विघ्न आणू नये, देवाने आपल्या कार्यसिद्धीसाठी सहाय्य करावे. अखिक बाल द्यावे, आणि काम क्रोद्धांवर अंकुश राहून बुद्धीचे स्थैर्य व मानसिक बळ वाढावे हि अपेक्षा प्रार्थनेद्वारा पूर्ण व्हावी हा प्रार्थनेचा हेतू आहे आत्तापर्यंत आपण निव्वळ माहिती पहिली आता त्या मागची मानसिकता पाहूया.

आपल्यातील गैरसमज किंवा अर्धवट समज काढून टाकण्यासाठी म्हणून इथे मला इथे थोडी प्रस्तावना करणे आवश्यक वाटते. कारण आपल्या पूजे बद्दलच्या कल्पना मी पुढे दाखवून दिलेल्या नक्कीच नसाव्यात. सोपस्कार तेच आहेत. ह्यात नवीन काहीच नाही. नवीन आहे तो दृष्टीकोन. प्रथम पूजा हि क्रिया नेमकी काय असते ह्याचा विचार करू. वास्तविक हे सर्व आपल्याला माहित आहे. पण असे तुलनात्मक विचार आपण सहसा करत नाही. म्हणून हा प्रपंच. पूजा करतांना त्याचा कार्य कारण भाव आपल्याला लक्षात येत नाही. पूजा आपल्यापैकी बरेचजण रोजही करत असतील. त्यातील मंत्र आणि तंत्र बहुतेक जणांना माहित असतील. अभाव असतो तो भावाचा.

पहिला उपचार ----- ध्यान---- ध्यान म्हटले कि ध्यानाबद्दल लोकांच्या अवास्तव कल्पना आहेत. पण हे इतकेहि कठीण नाही. आपल्या पैकी बरेचजण ध्यानाचा अनुभव घेत असतात. पण ते ध्यान आहे, हेच आपल्याला पैकी बऱ्याच जणांना माहित नसते. ध्यान म्हणजे

एकाग्रता. एकाग्रतेच्या पायार्यांपैकी एक पायरी. अष्टांग योगामाध्ये ह्याचे स्पष्ट उत्तर आहे धारणा, ध्यान, आणि समाधी ह्या अष्टांग योगाच्या शेवटच्या तीन पायरी आहेत.----- त्या सर्व मनाच्या एकाग्रतेचे कालमापन आहे ===== सुमारे

१२ सेकंद एखाद्या गोष्टीवर आपले मन एकाग्र होणे म्हणजे ----- एक धारणा ----- ६ वी पायरी

१२ धारणा म्हणजेच १४४ सेकंद आपले मन एकग्र होणे म्हणजे ----- एक ध्यान ----- ७ वी पायरी

१२ ध्यान म्हणजेच १७२८ (२८.८ मिनिट) आपले मन एकाग्र होणे म्हणजे ----- एक समाधी ----- ८ वी पायरी

सर्वसामान्य माणूस जेव्हा आपले शिक्षण घेतांना मनापासून अभ्यास करतो तेव्हा त्या प्रत्येकाला आपल्या मनाच्या एकाग्रतेचा हा अनुभव येतच असतो. ह्याच परमार्थाच्या अभ्यासालाच आपण साधना म्हणतो इतकेच. ह्या वरूनच आपल्याला माणसाच्या यशापयशाचे रहस्य कळेल.

आपले मन जितके लवकर व अधिक काळ एकाग्र होईल तितके यश निश्चित. आपण पाहतोच कि सारखाच वेळ कित्येक वेळा जास्त वेळ अभ्यास करणाऱ्या मुलालाही कमी मार्क मिळतात कारण हेच कि तो जरी जास्त काळ वाचत बसला असेल तरी त्याचे मन तितके (इतस्ततः न जाता) अभ्यासात एकाग्र होत नाही. लौकीकदृष्ट्या समाधी म्हटले म्हणजे काहीतरी अतर्क्य अनपेक्षित चमत्कार निर्माण करणारे वगैरे आपल्या डोळ्यासमोर येते. वास्तविक ते सर्वस्वी खरे नाही. हा हे मात्र खरे ह्या समाधीच्या ३-४ पायरी आहेत त्यातील सुरवातीच्या अगदीच कठीण नाहीत तरीही जोपर्यंत एखाद्याची तयारी होत नाही तो पर्यंत त्याला त्या समजू शकणारच नाहीत पुढच्या तर राजयोगाच्या फार वरच्या आहेत. डोंगर चढतांना जसे सुरुवातीला चढाव कमी असतो. पुढे पुढे तो वाढत जातो. शेवटी सुळका घोरपडी साखा चढावा लागतो. तसेच हे आहे.

एकाग्रता हि क्रिया माणसाच्या देहात प्रेमाने अधिक चटकन घडू शकते हे वास्तव आहे. तेच प्रेम इथे ईश्वरावर करायचे ह्या प्रेमालाच आपण भक्ती म्हणतो. म्हणून भक्ती हि सामान्यांसाठी (म्हणजेच मेजोरीटी साठी) सोपी आहे ह्यात वाद नाही.

२ आवाहन ३ आसन ४ आचमनीय ५ स्नान व अभिषेक. ६ वस्त्र - उपवस्त्र ७ गंध ८ अक्षता ९ कुंकू १० पुष्प १३ धूप १२ दीप १३ नैवेद्य. ह्या सर्व

उपचारांच्या बाबत ज्या गोष्टी दिल्या आहेत त्याच आपण आपल्या प्रिय व्यक्तीसाठी नेहमी सहज पणे करत असतो. त्याच गोष्टी आपण देवासाठी करायच्या. कारण ते करणे आपल्याला सोपे असते. त्याचे विश्लेषण दिले आहे, ह्यात स्वागत, आदर, व येणारी व्यक्ती प्रसन्न राहण्यासाठी जे जे करायचे ते सर्व उपचार येतात.

आपल्या रोजच्या व्यवहारात आपण पाहतो आपल्याकडे आपल्या आवडीची व्यक्ती येणार असेल व त्यांच्या आगमनाची आपल्याला आधी कल्पना असेल तर आपण काय करतो? आपण आपल्या प्रिय व्यक्तीला बोलावतो ---- आवाहन करतो आपली प्रिय व्यक्ती आली कि तिला या बसा म्हणतो आसन देतो म्हणजे खुर्ची सोफा पलंग वगैरे यावर बसायला सांगतो --- असन देतो. तिला गुळ-पाणी देतो --- आचमन

येणारी व्यक्ती आल्यावर किंवा ती व्यक्ती येण्या पूर्वी सुद्धा तिच्या साठी काय काय करायचे? त्याचा विचार सुरु होतो. त्यासाठी त्या व्यक्तीच्या आवडीनिवडी प्रमाणे पदार्थ करायचे ठरतात. मग अर्थातच त्या प्रमाणे आवश्यक ती खरेदी सुरु होते. तिच्या आवडीचे खाणे. त्याला अर्पण करायची (प्रेझेंट द्यायची) वस्तू, ह्या सर्वांची निवड होते. हि सर्व प्रक्रिया घडत असतांना, सहजच आपल्याला त्या व्यक्तीचे सतत चिंतन घडत असते. कारण हे सर्व आपण त्याच्यासाठी करत असतो. हा मानवी स्वभावाचा सहजभाव आहे. आपण हे सर्व त्या व्यक्तीसाठी करत आहोत हे भान माणसाच्या मनात सतत असते. म्हणजेच म्हणजेच पर्यायाने ह्या भानातुंच त्याचे ध्यानहि घडते. ती व्यक्ती आल्यावर आपण तिला बसायला सांगतो, आसन देतो. बाहेरून आल्याबरोबर गुळ-पाणी देतो, (आचमन). स्नान - हे ती व्यक्ती घरी राहणार असेल तर घडतेच. ते स्नान मात्र आपण त्या व्यक्तीला घालत नाही. पण मला आठवते मी लहान असतांना, आमच्या चाळीतील एका घरी, मला, दर वर्षी आषाढी एकादशीच्या नंतरच्या द्वादशीला, ब्राम्हण म्हणून बोलावत असत. तेव्हा मला ते अंधोळ सुद्धा घालीत. अर्थात मी त्या वेळी सहा-सात वर्ष्यांचा असेन. वस्त्र-उपवस्त्र - आपणही घरी आलेल्याला आपापल्या ऐपतीप्रमाणे व नात्या प्रमाणे काही ना काहीतरी देतो. त्या काळी वस्त्र द्यावयाची पद्धत होती. आता गंध, अक्षता, कुंकू, पुष्प, धूप, दीप, नैवेद्य, आरती, प्रदक्षिणा, आणि प्रार्थना हे मात्र आपण फक्त देवासाठी अर्पण करतो. पण आपल्या घरी येणारी स्त्री असेल तर कुंकू, फुल, हे आपण त्यांनाहि देतो. येणाऱ्या व्यक्तीला आपण त्याच्या आवडीचे खाण्याचे पदार्थ करतो. तोच देवासाठी नैवेद्य असे आपण म्हणत असतो. अश्या रीतीने पूजा क्रियेचा तौलनिक विचार केला तर हे सर्व आपण आपल्या प्रिय व्यक्तीसाठी करत असतो. हेच प्रेम व हाच प्रेमयोग. त्या प्रिय व्यक्तीच्या ठिकाणी देव ठेवला, कि त्याच क्रीयेला आपण पूजा म्हणतो. हीच भक्ती आणि हाच भक्तियोग होय. ह्या वरून पूजा करतो म्हणजे नेमके काय करतो ते आता आपल्याला

नक्की लक्ष्यात येईल. पूजा म्हणजे यथासांग स्वागत, आदर, सत्कार, कौतुक, प्रेमाचे आपल्या परीने केलेले प्रकटीकरण, आपल्या प्रिय व्यक्तीला/देवाला प्रसन्न ठेवण्यासाठी केलेली एक प्रक्रिया. हे सर्वकाही ह्यात येते. हा झाला पूजा क्रियेचा उहापोह.

ह्यावरून आपल्या हे हि लक्ष्यात येईल कि प्रत्यक्ष व्यक्ती किंवा देव जरी आपल्याकडे एक दोन दिवस येणार असेल तरी त्याच्या पूर्व तयारी पासून त्याचे चिंतन घडते ध्यान घडते मानसिक सहवास घडतो. असे मनापासून वागणाऱ्याच्या घरी जाण्याचा योग आपल्याला आला तर, आपल्याला मी अनुभवाने सांगतो, त्या भावनेची जाणीव आपल्यालाही होते, व तीच क्रिया वरवरची असल्यास त्याचीही जाणीव नक्की आपल्याला होते. देव तर भावाचा भुकेलेला आहे. मग बाह्य उपचारापेक्षा आपुलकी व मानसिक प्रेम किती महत्वाचे आहे ते आपल्या लक्षात येईल. आपल्या रोजच्या जीवनाच्या रहाटइशी पुजेची तुलना केल्याने आपल्या सर्वांच्या हे हि लक्षात येईल, कि आपण जेव्हा पूजा करतो, तेव्हा नेमके काय करतो? ह्याची योग्य ती कल्पना येईल. हा विषय बराच खोल आहे. आता पूजेतील प्रत्येक उपचाराचा उहापोह करू

देव ह्या भावनेतून जे काही वेगळे आहे. त्या पुढील तीन प्रकारच्या उपचारांबद्दल पुढे सविस्तर लिहिणार आहे. ह्याचे कारण हे उपचार पूजेच्या मानसशास्त्राशी निगडित आहेत. अर्थात हे हि लक्ष्यात ठेवायला हवे, हे सर्व आपण आपल्या प्रिय व्यक्तीसाठी आचरणात आणत असतोच. त्याच मानवी सहज स्वभावाचा विचार पूजेच्या उपचारात, अभ्यासक्रम म्हणून केला गेला आहे

१४ आरती -- आरती म्हणजे स्तुती. माणूस कितीही रागावलेला असो तो स्तुप्रीय आहेच आहे. भले भले स्तुतीला भुलतात. देव तर भावाचा भुकेलेला आहे, असे आपण म्हणतो. त्यामुळे त्याची स्तुतीहि तितकीच महत्वाची आहे. स्तुती आपणच करतो. पण माणूस मोठ्यांदा (म्हजे सर्वाना ऐकू जाईल असे जरासे ओरडून) बोलतो, तेव्हा, मनात एक व बाहेर एक हे राहत नाही म्हणूनच देवाची हि स्तुती मोठ्यांदा करायची असते. हा अनुभव आपल्या सर्वाना असेलच किंवा येईल.

१५ प्रदक्षिणा ----- प्रीयातामाभोवती प्रियकर / प्रेयसी सहजच घोटाळत राहतातच सहज स्वभाव तसे देवा भोवती फिरत राहायला हवे तेव्हा त्याच्या जवळ मानाने जात येते. गोन्दावेलेकर महाराजांनी प्रपान्च्यत राहून निष्काम कर्म योग कसा साधाल याचे उत्तर देतांना सांगितले कि जात्याचे दोन दगड असतात त्यातील एक स्थिर व एक फिरता असतो म्हणूनच संसाराचे पीठ दळले जाते पण महत्वाचे हे आहे कि मन हे त्या खालच्या स्थिर दगडासारखे पाहिजे आणि शरीर संसारासाठी फिरले पाहिजे म्हणजे परमार्थाचे पीठ चांगले दळले जाते आपले उलटे आहे मन भिर भिर फिरते आणि शरीर स्थिर बसते हा आळस योग होतो ह्याचाच अर्थ देह त्याच्या भोवती फिरवायचा कसा तर मन त्याच्या रुदायावर केंद्रस्थानी स्थिर ठेवून म्हणजे परमार्थ साधतो. आपला देह देवाभावती फिरतो पण मन अकथ्या जगभर फिरते त्याचे काय उत्तर पुनः पुन्हा प्रयत्न ह्याचेच नाव अभ्यास आणि ह्याचेच नाव साधना मला आधी वाटले होते कि तिन्हीही एका दिवसात देता येईल पण ते शक्य नाही म्हणू प्रार्थना व अभिषेक ह्यांची मानस प्रक्रिया उद्या देतो.

१६ प्रार्थना ----- प्रार्थना, विनंती, अर्ज, स्वतःची अगतिकता, ह्या सर्वांतून जे काही शब्दरूप घेवून प्रकट होते, ती आणि तीच खरी प्रार्थना. पाठ करून म्हणतो ती प्रार्थनाच नव्हे. एखादे शास्त्र म्हणून ज्या वेळी लिहिले जाते, त्यावेळी त्यात मूळ वस्तूस लागणारे सर्व साहित्य दिले जाते. त्यानुसार उपचारांबरोबर, निरनिराळ्या लोकांनी लिहिलेल्या आरत्या, स्तुतीपर वचने, आणि प्रार्थना सुद्धा, दिल्या जातात. त्याच प्रमाणे, प्रथेला अनुसरून, पूजेबरोबर त्या देवाला कोणती व कशी प्रार्थना करावयाची? ते हि दिलेले असते. हे का दिलेले असते? कारण प्रार्थना थोडक्यात पण परिपूर्ण व्हावी. आवाहनं न जानामि, न जानामि कदाचनं, हि प्रार्थना आपल्या सर्वानाच माहित आहे. त्याचा भावार्थ जर पहिला तर असे लक्ष्यात येईल, कि, सर्व करूनही मला हे कसे करायचे ते नीट माहित नाही, अस आपण म्हणतो. कारण तो ईश्वर इतका सूक्ष्म आहे. कि तिथे अशुभ, अपवित्र, अशुद्ध, अपूर्ण, पोहोचूच शकत नाही. ह्याची मला पूर्णपणे जाणीव आहे. कारण भौतिक आणि भौतिकातील वस्तू वापरून केलेली कोणतीच प्रक्रिया, तुझ्यापर्यंत पोहोचू शकत नाही. माझी बुद्धी मर्यादित आहे, ह्याची मला जाणीव आहे. तरीही मी मला स्वतःला मला सुचेल त्या प्रमाणे मी स्वतःला, तुला अर्पण करत आहे. हा त्या प्रार्थनेचा आशय आहे. पण खर सांगू का माणूस खरोखर लीन झाला, कि, त्याच्या तोंडातून सहजच योग्य शब्दरचना येते, तीच खरी त्याची प्रार्थना होय. अनन्य भाव म्हणजे, त्या भगवंताच्या प्रसीखेरीज दुसरे काहीही न मागणे किंवा दिलेस तरी ठीक नाही दिलेस तरी ठीक तू ठेवशील तसा मी राहीन, हा भाव, कायम स्वरूपी निर्माण होणे. हि पुजेची खरी सांगता आहे. पूजा आणि त्या मागचे मानसशास्त्र हा भाग आज पुरा झाला. समारोप अभिषेकानी करू म्हणजेच अभिषेकामागाचे मानसशास्त्र. स्नान आणि अभिषेक काहीजण एकच मानतात. काही वेगळे मानतात. स्नानचा विचार पूर्वी झाला आहे. ती क्रिया मानवी स्नानाप्रमाणेच आहे. अभिषेक कसा करतात हे आपल्या सर्वाना माहित आहेच. देवाच्या मस्तकावर अभिषेक पत्राने शुद्धोदाकाची/दुधाची संतत धार सुरू ठेतात. त्या वेळी बर्याच वेळा देवाचे स्तोत्र म्हणतात, किंवा त्या त्या देवाची विविध नाम घेतात. ह्या मागची भूमिका अशी आहे माणसाचे मन त्या अभिषेक

पत्रातील पाण्याच्या धारेसारखे अखंड, त्या भगवंताकडेच राहो. लाकूड, धातू, वगैरे वस्तू एकसंध असतात. पण पाणी कधीच एकसंध नसते. कारण ते प्रवाही आहे. माणसाचे मनही पाण्याप्रमाणेच प्रवाही आहे. त्यामुळे ते अखंड भगवंताकडे कसे लावा? तर त्या अभिषेक पत्रातून येणाऱ्या पाण्याच्या अखंड धारेसारखे. निव्वळ मनाचे केंद्रीकरण, हि क्रिया राजायोगात सविस्तर वर्णिलेली आहे. मनाच्या संपूर्ण केंद्रीकरणाचा अभ्यास करावा लागतो. ती क्रिया सर्वसामान्यांना म्हणजे विशेषतः संसारीकांना कठीण असते, त्यासाठी आणि पूजे मध्ये बह्यह्य साधने असतातच. त्या पैकीच हे साधन. ईश्वराचे ध्यान, ह्या धारे सारखे अखंड करावे. पूजे विषयीची माहिती इथे पुरी झाली.

आत्तापर्यंत आपण पूजेच्या सोळा अंगांची माहिती घेतली आता मूळ पूजाच का करयची त्यामागचे मानसशास्त्र

अभ्यासून

पूजा हा भाग पूर्ण करू शुभम भवतु पूजा विधी

पूजेला पर्याय नाही. प्रत्येक धर्मातला माणूस वेगवेळ्या प्रकारे पूजा करतच असतो. जसा प्रत्येक प्रियकर आपल्या प्रियतामाची ज्या प्रकारे आराधना करतो. तीच पूजा. पूजा हे प्रेम व्यक्त करण्याचे एक साधन आहे. प्रियातामाला आपलेसे करण्याची प्रक्रिया. त्या प्रियातामाच्या जागी परमेश्वर ठेवला कि तीच भक्ती. भक्ती हे मुक्तीचे साधन आहे. मुक्त होणे म्हणजे प्रियकराने प्रियातामात विलीन होणे. एकरूप होणे. विभक्त नाही तो भक्त. हा पूजेच्या मानसशास्त्राचा शेवटचा भाग पुढे दिला आहे. आत्तापर्यंत आपण पूजाविधीचा संपूर्ण कार्यकारण भाव पहिला. आता मुळात पूजा प्रकारच का ह्याच्या मागील मानसशास्त्राचा विचार करू. माणसाचे मन कधीही स्थिर नसते. अति हळब्या माणसांमध्ये ते डचमळलेले असते. अशा माणसाला आपण चित्त ठिकाणावर नाही असे म्हणतो. सर्वसामान्य मान्सांमध्ये ते आंदोलन घेत असते. जुन्याकाळ

घड्याळाचा

लंबक असायचा तो जसा डावीकडून मध्ये

येऊन उजवीकडे व पुन्हा परत डावीकडे असा सतत आंदोलने घेत असायचा? तसेच माणसाचे मन, भूत, वर्तमान, व भविष्य, काळात सारखे फिरत असते. भूतकाळातील विकल्प आणि भविष्यातील संकल्पात माणसाचे मन वर्तमानापेक्षा जास्त रमते. मग वर्तमानात ते कधी राहते? तर अभ्यास करतांना व बौद्धिक काम करतांना. म्हणजेच मनाला जर स्थिर ठेवायचे असेल, तर, त्याला अभ्यासात किंवा बौद्धिक कामात रमाविले पाहिजे. पण त्यासाठी त्या गोष्टीची आवड पाहिजे नाहीतर शक्य नाही पण मनाचा एक सहज भाव आहे तो म्हणजे सतत संकल्प करीत राहणे. मी हे करीन ते करीन मग मला हे किंवा ते मिळेल आणि हा भाव इतका सहज आहे कि त्याला सांगायला, शिकवायला, सक्ती करायला, लागत नाही.

सर्वसामान्यांचा मनाच्या ह्या स्वभावाचाच नेमका विचार व उपयोग करून पूजा हि संकल्पना जन्माला आली. जागेपणी केलेली संकल्पना म्हणजेच शास्त्रीय भाषेत दिवा स्वप्न. माणूस ते नेहमी पाहतच असतो. त्याच्या त्या दिवा स्वप्नातील प्रियातामाच्या ठिकाणी भगवंताला ठेवले आणि त्याच्या प्रियातामाच्या ठिकाणी भगवंताच्या स्वागताची संकल्पना केली कि हीच पूजा. प्रत्येक माणूस कधी ना कधीतरी पूजा करीतच असतो. पूजेला पर्याय नाही. फक्त प्रत्येकाचा पूजा करण्याचा प्रकार वेगवेगळा असतो. माणसाच्या मनाचा आणखीन एक भाग आहे, तो म्हणजे त्याला लावावी ती सवय लागते. मग हि भगवंताच्या अराधानेची सवय लावणे, म्हणजे पूजा करयची सवय लाऊन सहज परमार्थ साधणे. हा पूजेमागाचा दुसरा हेतू आहे. सवय दीर्घ काल राहिली कि सहज भाव होतो. चांगली किंवा वाईट पण सवय मनाला लावता येते. म्हणूनच चांगली सवय लाऊन वाईट सवयी काढून टाकण्याच्या जसे सोन्याच्या काट्याने बाभळीचा काटा काढून टाकायचा. पण सोन्याचा काटा झाला तरी तो कटाच म्हणून तो हि टाकून द्यायचा हाच खरा परमार्थ. शबरीची गोष्ट आपल्याला माहित आहे. पण ती पूर्ण सांगतो कारण ती सर्वांना माहित नाही. शबरी रामाला उष्टी बोरे देते. हेतू हा कि रामाला चांगली बोरे मिळवीत. वाईट मिळू नयेत. हा तिचा भाव रामचंद्र जाणतात. त्यामुळे ती बोरे जरासाही विकल्प न येता ते प्रेमाने खातात. पण शेवटी शबरीला सांगतात, कि ती वाईट बोरे कुठे आहेत? ती म्हणते मी ती बाजूला ठेवली आहेत. त्यावर प्रभू रामचंद्र विचारतात, ती कोणी निर्माण केली? शबरी म्हणते तूच. त्यावर राम म्हणतात मग ती पण मला देवून टाक आणि मुक्त हो कारण ती हि मीच निर्माण केली आहेत ना. हे ऐकल्यावर शबरी रामाला बाजूला काढलेली वाईट बोरे हि रामांना देते आणि खर्चा अर्थाने मुक्त होऊन जाते अनंतात विलीन होऊन जाते. रामरूप होते. पूर्ण मुक्त होते. हा भाव जाणून, आपण हि मुक्त होऊया. मुक्त होणे म्हणजे प्रियातामात पूर्णपणे विलीन होणे. विभक्त ना राहणे म्हणजेच भक्त होणे.

[विनायक प्रभाकर फडके](#) ...

० श्री शांतादुर्गा- मंगेशी

यंदा दिवाळीच्या सुट्टीत कुठे जायच?? आई म्हणाली अरें जाउयात कि गोव्या ला , समोरच्या देसाई कार्कीचा घर आहे तिथे , दरवर्षी ते त्यांचे कुळाचार करायला गोव्याला जातात . मला प्रश्न पडला एरवी त्यांच्या कामात गर्क असलेले देसाई , न चुकता गोव्या सारख्या ठिकाणी कुळाचार करायला जातात. शांतादुर्गा-मंगेशी ला भेटायला जातात !!! मला कुतूहल वाटला आणि ह्या कुतुहला पोटी ह्या देवतांची माहिती गोल करायला सुरुवात केली. गोव्याचे भूषण असणारे शांतादुर्गा मंगेशी मंदिरा विषयी ह्या लेखात आपण माहिती घेणार आहोत, गोव्यात आलो कि शांतादुर्गा मंगेशी ची मंदिरे पहायलाच हवीत, काहीशी पोर्तुगीस धाटणीची हि देवालये , बाहेरून चर्च सारखी दिसतात .

हि शांतादुर्गा आधी केळोशी ला होती , सन १५६४ मध्ये पोर्तुगीसांच्या आक्रमणात मूळ मंदिर नष्ट झाले ,त्यावेळी देवी ला कवळेम ला हलवण्यात आलं. अधी लहानस मातीच्या बांधकामाच देवूळ होता. सन १७३० साली , छत्रपती शाहू महाराज ह्यांच्याकडून , आर्थिक साहाय्य त्यांचे मंत्री "नारोराम शेणवी रेगे " ह्यांनी मिळवून मंदिराचे बांधकाम चालू केले, आणि गावातील महाजनान च्या साहाय्याने आत्ताचे मंदिर उभे रहिले.

हा झाला मंदिराचा इतिहास, आत्ता देवी बद्दल ची माहिती जाणून घेवूया , शांतादुर्गा हिच्या उत्पत्तीची कथा खूपच वेगळी आहे, एकदा भगवान विष्णू आणि भगवान शंकर ह्यांच्यात भांडण चालू झाले, बराच काळ हे भांडण चालू होते . तेव्हा ब्रम्ह देवाने आदिमाया पार्वतीला साकडं घातलं , आणि देवी ने उजव्या हातात भगवान विष्णूला आणि डाव्या हातात भगवान शिवाला धारण केलं आणि दोघांचा भांडण शांत केलं , ह्याच कथेचे प्रतिक म्हणून देवीच्या हातात दोन सर्प दाखवले आहेत . अशी हि शांत करणारी शांतादुर्गा

म्हणूनच हिच्या कपाळावरील माळवटात कुंकवाची "चिरी" ओढली जाते . कुंकवाची "चिरी" फक्त दोन टोकाच्या शक्ती / विरुद्ध शक्ती एका ठिकाणी असणार्या देविंनाच ओढली जाते, इतर देवता ह्या प्रामुख्याने तमो गुण किंवा रजो गुण किंवा सत्व गुण प्रधान असतात , पण शांतादुर्गा हि उग्र आणि शांत ह्या दोन्ही विरुद्ध गुणांना समानपणे धारण करणारी देवी आहे.

शांतादुर्गेला सांतेरी / सातेरी अस सुद्धा संबोधला जातं , पण गोव्यातील लोक मात्र तिला "सायबिणी" म्हणतात. अजून एक दंतकथा सांगितली जाते कि देवि जेव्हा केळोशी ला होती , तिथून ती सांखवळ ला आली , तेथील ब्राम्हणांना त्रास देणाऱ्या "कालांतक" नावाच्या राक्षसाला देवीने मारले , तेव्हा तिथे तिची विजयदुर्गा नावाने स्थापना करण्यात आली.

संगोळ्या ला स्थापन झाली म्हणून सांगोडकरीण ,तर कुंकळी ला स्थापन झाली म्हणून कुंकळीकरीण . शांतादुर्गा हि गौड सारस्वतानची कुलदेवता आहे. ह्या देवी ला कौल लावायची पद्धत आहे.

देवीच्या मूर्ती लगतच एक शिवलिंग असून तिच्या पाया जवळ ३ पितळी सर्प आहेत , कपाळा वर मळवट आणि त्यात कुंकवाची ठसठशीत "चिरी" ओढलेली आपल्याला बघायला मिळते, नऊवारी पातळ, कानात मत्स्याकृती कुंडल , आणि डोक्यावर मुकुट, त्या मुकुटाला जोडलेली केवड्याची प्रभावळ ,आणि लोंबणार्या दिव्यांच्या प्रकाशात आईचं असं विलोभनीय दर्शन झाला कि खूप प्रसन्न वाटता.

शांतादुर्गेचे उत्सव वर्षभर चालूच असतात , त्यात मुख्य उत्सव म्हणजे माघ पंचमी म्हणजे जत्रोत्सव , चैत्र आणि अश्विन नवरात्र , भाद्रपदातील अनंत आणि मुक्ताभरणी रथोत्सव . पंचमी हा शांतादुर्गेच्या उपासनेतील प्रमुख दिवस असल्या कारणाने, वेग-वेगळे उत्सव प्रत्येक महिन्यातील प्रत्येक पक्षाच्या पंचमी ला साजरे होतात.

जत्रोत्सवात देवीचे नौकारोहण करण्यात, देवीचा रथ खांद्यावर घेवून मिरवला जातो त्याला "खांद्यावरील रथ " म्हणतात , तर रथोत्सव सुद्धा करण्यात येतो त्यानंतर लालखी सुधा काढण्यात येते . नवरात्रीत देवीचा मखरोत्सव बांधला जातो, ह्यात देवीचे वाहन बदलून फुलांची आरास केली जाते , ललिता पंचमीला खास सजावट असते, ती पाहण्यासाठी मुंबई पासून , कारवार इत्यादी ठिकाणचे सारस्वत बांधव जमतात सोन्याची पालखी अर्थात स्वर्ण शिबिकेतून आई भक्तांच्या भेटीला निघते .

॥ श्री शांतादुर्गा विजयते ॥ कवळे देवस्थान, कवळे, फोंडा-गोवा

गोव्याला गेलात कि शांतादुर्गा मंगेशी ला लोक हटकून जातात पण त्या विषयी ची माहिती सगळ्यांनाच नसते , ह्या पवित्र देवतान विषयी ची माहिती तुम्हा सर्व श्रोते जणांनी वाचून लाभ घ्यावा हि विनंती, आणि हा लेख शांतादुर्गा मंगेशी च्या चरणी अर्पण करून रजा घेतो.

(फोटो साभार : [प्रथमेश सुरेश शिरसाट](#))

[संकेत भंडारी...](#) ✍

◎ भाव आणि हावभाव

भारतीय शास्त्रीय संगीताचं एक खासियत म्हणता येईल असं लक्षण म्हणजे गायकांचे हावभाव. परदेशातील काहींना ते विचित्र वाटतात तर काहींना ते मुद्दाम केलेले नखरे वाटतात. गाण्याचा आणि हावभावांचा काही संबंध असतो का? मला हे हावभाव इतके महत्त्वाचे वाटतात की त्यांवर एक पुस्तक लिहायची इच्छा आहे.

भारतीय संगीतात असलेले गमकांचे, तानांचे, आलापांचे प्रकार पाहिले की हे लक्षात येईल की स्वरांनाही आकार असतात. काही ताना या जिन्यावरून उतरण्याचढण्यासारख्या असतात. तर काही लेझिमच्या स्टेप्स सारख्या असतात. काही आलाप निवांत झोक्यांसारखे असतात, तर काही आलाप संथ नदीच्या पात्रासारखे असतात. पायरीवरून डौलदार पणे उतरणं, त्याच पायऱ्यावरून आनंदाच्या भरात उड्या मारत मारत खटक्यांसारखं उतरणं, आणि घसरगुंडीवरून उतरणं या तिन्हीत सौंदर्य आहे. अगदी तसंच खटके घेत घेत उतरणारे स्वर आणि गोलाकारात येणारी मीड यांना गाताना गायकाच्या हातून आपोआप ते आकार येत असतात. जेव्हा जबड्याची तान चालू असते तेव्हा गायकाचा हातही थरथरा फिरत

असतो. या उलट जेव्हा स्वरांचं संथ आंदोलन चालू असतं तेव्हा गायकाची मान आणि हातही डोलत असतात. झोपाळ्यावर झुलत असतात. जेव्हा कुमारजी पक्का सूर पकडतात तेव्हा त्यांची मूठ पहा आणि मग ते पतंगासारखे त्या स्वराला हलकेच हवेवर सोडून देताना पहा. किंवा भीमसेनजींचा वरचा सूर जेव्हा मंडपाला भेदून, आभाळाच्या छताला ओलांडून "त्या"च्याशी भिडतो तेव्हा त्यांच्या चेहऱ्यावरचा ब्रह्मानंद बघा. शोभा गुर्टू स्वरांशी लडिवाळपणे गुलुगुलु खेळताना दिसतात. तर राशिद खान सूरंशी गंमतीदार चेष्टामस्करी करताना दिसतात. उस्ताद झाकिर हुसेन जेव्हा गायकाला तालाच्या मात्रांच्या जंगलात नेऊन सोडतो आणि रंगात येतो तेव्हा त्याच्या चेहऱ्यावर येणारा खट्याळपणा म्हणजे कृष्णलीलाच. हरिप्रसादजी, पं. शिवकुमारशर्मा आणि झाकिर हुसेन यांच्या जुगलबंदीत एखाद्या स्पोर्ट्सरिखी मजा येते ती नुसतं बघत रहावी. ते आपापल्या वाद्याद्वारे एकमेकांना कोंडीत पकडत आहेत की काय असा भास होतो. याने त्याला आता खोपच्यात घेतलं असं वाटतं आणि दुसऱ्याच क्षणी दुसऱ्याचा असा काही पैतरा दिसतो की आपण गार होतो. हरिजी एखादी अत्यंत गुंतागुंतीची तान घेऊन पखावजवरच्या इशारा करून आव्हान देतात आणि तेव्हाच ताकदीने पखावजातून तेच आणि तसेच सूर काढून दाखवतात तेव्हा त्या दोघांच्याही मिशकील चेहऱ्याकडे बघूनच पैसे वसूल होतात. शास्त्रीय संगीताची मैफ़ल ही केवळ कानांना मेजवानी नसते तर प्रेक्षणीयही असते.

आलाप घेताना हात स्वराच्या जागेनुसार फिरत असतात. तार स्वरांच्या वेळी हात उंचावले जातात तर खर्जाच्या वेळी ते (आपोआप) खाली येतात. हे हावभाव गायक मुद्दाम करत नसतो. तर त्याच्या तन्मय अवस्थेत ते आपोआप घडून येत असतात. जेव्हा स्वरांमागून स्वर येत असतात तेव्हा हात त्या त्या जागेवरून खालीवर होत जातात. या उलट जेव्हा एकाच स्वराशी गायक थांबतो तेव्हा हातही एका जागी स्थिर होतो. कधी चिमटी, कधी ताठ बोट, कधी मूठ अशा तऱ्हेने हा नेमका सूर त्यांच्या हाताच्या मुद्रांतून दिसतो. या उलट जेव्हा गायकाला स्वरांतून एखादा त्रिमिती आकार जाणवायला लागतो तेव्हा त्याचा हातही त्या आकाराचा वेध घेत जणू त्या आकारावरून फिरत असतो. त्याची बोटं त्या आकाराला स्पर्श करत असतात. कधी सूर चिमटीत असतो. तर कधी एखाद्या फ़डफ़डणाऱ्या पक्षाप्रमाणे निसटत असतो. या तन्मय अवस्थेत, धुंदीत, गायकाला स्वतःला आपण काय हावभाव केले याचा अजिबात अंदाज नसतो. गायकच का ? अनेकदा एखादा श्रोताही त्या सुरांच्या नशेत तसेच हावभाव करताना दिसतो.

पं वीणा सहस्रबुद्धे म्हणतात "मी संगीताचे आकार बघते आणि कसलेही विशेष सायास न करता मी ते आकार पूर्ण करत जाते". पं अरुण कशाळकर यांनी तर म्हटलंय की " हे आकार नृत्यासारखे अर्थपूर्ण नसतात तर abstract अवस्थेत नजरेला दिसत असतात. मात्र abstract चित्रा प्रमाणे ते कायम अमूर्त नसतात तर त्यांना हळू हळू आकार येत जातो. तोही त्रिमित. एखाद्या अमीबाप्रमाणे निरंतर बदलणारा, त्रिमित आणि तरीही साकार."

मात्र याचा अर्थ सा म्हटलं की पोटसमोर आणि रे म्हटलं की छातीसमोर असं ते ढोबळ ठोकळ नसतं. पण काही प्रमाणात प्रत्येक गायकाच्या हावभावांतून त्याच्या गायनाचा अंदाज येऊ लागतो. उदाहरणार्थ हृषिकेश रानडे खर्जाच्या स्वराला जाताना हातात वीट धरल्याप्रमाणे पंजा घट्ट करून मागे घेतो. भीमसेनजी वरचा सा लावताना डोळे वर करून दोन्ही हातांनी अर्घ्य दिल्यासारखं करीत. पंडित जसराज एखादी नवीन

खास हरकत पेश करताना मुठी मुठीने रंग उधळल्यागत करतात. तर कुमारांची एखादी सुंदर हरकत पूर्ण झाल्यावर हात असे उंचावतात जसे तीन पत्तीत तीन एक्के आलेल्या जेत्याने समोर ते पत्ते स्टार्डलमध्ये टाकावेत. घ्या !...

जणू या गायकांसमोर निसर्गाचे रंगांचे आणि आकाराचे सोहळेच चालू असतात आणि त्यांच्यात रंगून जात असताना त्यांच्या तोंडून निघणारे अनाहूत ध्वनी आपण ऐकत असतो. त्यांच्या गाण्यामागे इतका रियाझ असतो की त्या क्षणी एका सुरामागे दुसरा सुर प्रतिक्षिप्त येत असतो, सहज उमटत असतो.

दूसरं म्हणजे गाणं म्हणजे सुरांचं शुष्क गणित नाही ना बंधो. त्यातला रस, त्यातला भाव हाच तर त्याचा आत्मा. गायकांच्या या हावभावांतून, मुद्रांतून, त्यांच्या मनातले भाव, त्यांना त्या क्षणी दिसणारे "सत्य" जाणून घ्यायचा आपण प्रयत्न करायचा असतो. त्या रसात आपणही त्यांच्यासह भिजायचं किंवा प्रसंगी बुडायचं असतं.

पंडित मल्लिकार्जुन मन्सूर ना एकदा कोणीतरी विचारलं " गाणं म्हणजे किती कष्ट करावे लागतात, नाही ?" ... त्यावर ते उद्गारले "त्यात कसले कष्ट ? तो तर आनंद". त्या आनंदाची दोन चार छीटं जरी आपल्यावर उडाली तरी आपण धन्य व्हावं. सुफी गायकांच्या वाट्याला येणारं वेड. गझल गायकांच्या तोंडी शब्दांना होणारा परीसस्पर्श. कीर्तनकारांच्या वाट्याला आलेलं सुरांचं स्वर्गीय सुख. पोवाड्यात होणाऱ्या सुरांच्या तलवारी आणि भाले. आणि अंगाईत होणारे सुरांचे रेशमी तलम वस्त्र. या साऱ्यांचा आनंद ज्यांनी भोगला ते नशीबवान. ज्यांनी जितका भोगला ते तितके श्रीमंत . ही सारी दौलत आपल्या समोर ओतलेली असतेच. काही करंटे त्यातल्या कवड्या उचलतात. काहींना त्यातली अस्सल हिरे माणकं ओळखता येतात. एवढाच काय तो फ्रक.

अजून एक महत्त्वाचा भाग आहे जो मोठ मोठे गायक आणि महान गायक यांच्यात भेद दाखवतो. तो म्हणजे श्रीमंतीचं दर्शन. अत्यंत जोरदार तयारी आणि भरपूर रियाझ यांच्या आधाराने सर्वच मोठे संगीतकार संगीतीक श्रीमंत होतात. पण या श्रीमंतीची मांडणी करायला उमज असण्याबरोबरच समज असायला हवी. एखाद्या अचानक धनलाभ झालेल्या नवश्रीमंत स्त्रीला सगळे दागिने घालून मिरवायची हौस असते. मात्र खानदानांनी श्रीमंत स्त्री प्रसंगानुरूप शोभतील एवढेच निवडक दागिने घालून येते. भारतीय संगीतातले हे अलंकार आभुषणं हाती आहेत म्हणून वाटेल तशी, वाटेल त्या प्रकाराने भरमार वापरण्याने एक विभत्स दिखाऊपणा डोकवायला लागतो. इथेच या शतकातले "श्रेष्ठ" संगीतकार आणि इतर "ज्येष्ठ"

संगीतकार यांच्यातला फ्रक दिसायला लागतो. श्रोत्याने जाणकार असण्याबरोबरच प्रगल्भ असण्याची गरज निर्माण होते ती इथेच. प्रचंड आभुषणाची आतषबाजी झाली की जाणकार असलेला पण प्रगल्भ नसलेला श्रोता भारावून आणि दिपून जातो. अशा श्रोत्यांसाठी मग मंद समईसारखा तेवणारा एखादा रागही काही गायक वादक फुलबाज्यांसारखा प्रदर्शित करतात. टाळ्यांचा कडकडाट होतो. ज्याच्या त्याच्या तोंडी या संगीतकाराचे नांव गाजत रहाते. या आतषबाजीच्या पलिकडे जाऊन गाण्याचा आत्मा ओळखणाऱ्या श्रोत्यांची वाढ व्हायला हवी असं मला वाटतं ते यासाठी.

त्यासाठी प्रत्येक रागातला, बंदिशीतला रस, भाव समजून ती पेश केली जायला हवी आणि श्रोत्यांनी ती तशी समजून घ्याला हवी. राजन-साजन मिश्रांच्या एका बैठकीत त्यांनी "भवानी दयानी" ही भैरवी कार्यक्रमाच्या शेवटी सादर केली. ती सादर करण्यापुर्वी त्यांनी एक अनोखी विनंती केली. श्रोत्यांनी या गाण्याला एकही आवाजी दाद देऊ नये. टाळ्या वाजवू नयेत. ही भैरवी अशीच मनात रिचू द्यावी. या कार्यक्रमाच्या शेवटी जे स्वर्गीय वातावरण निर्माण झाले त्यात श्रोते तरंगतच आपापल्या घरी गेले.

गाण्यात भाव हवा तो असा.

[नाम गुम जायेगा \(नामकाका\) ...](#)

० मांजर आडवी गेल्याने अपशकून होतो का ?

६ मे २०१३ पासून 'यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ (YCMOU) नाशिक' च्या वार्षिक परिक्षा सुरू झाल्या होत्या. ०७ मे पासून माझ्या कला शाखेतून पदवीच्या द्वितीय वर्षाच्या (SYBA) परिक्षा सुरू झाल्या. त्याचाच ०८ मे रोजी 'आधुनिक जगाचा इतिहास' (HIS221) या विषयाची परिक्षा देण्यास घरच्या 'हिरो हॉंडा- स्प्लेंडर प्लस' या दुचाकीने निघालो होतो.

किँडगीपार रेल्वेचौकी चवळ असताना अचानक मी जात असलेल्या रस्त्याहूनच एक काळी मांजर आडवी गेली. काळी मांजर आडवी जाते न जाते तोच माझी दुचाकी देखील मांजरीने कापलेल्या रस्त्याच्या पुढे निघून गेली. माझ्या मनात आलं- माझ्या मागेही भरपूर वाहने होती. काय मी गाडी थांबवून अगोदर त्यांना पुढे जाऊ द्यायला पाहिजे होतं! खरंतर तितका वेळ कुणाजवळ होता! मी आमगावहून जेमतेम ४ ते ५ किमी पुढे होतो व मला अजून २२ ते २३ किमी पुढे गोंदिया येथील एन. एम. डी. महाविद्यालय या अभ्यास व परिक्षाकेंद्रावर परिक्षा देण्यास जाणे होतं. दुपारी अडीच वाजतापासून पेपर होता. परिक्षेची वेळ अगदी जवळ येऊन ठेपली होती. परिक्षेच्या वेळेचा माझ्या मनगटी घड्याळातच काऊंटडाऊन (उलटी गणती) सुरू झालेली होती. आणि माझ्या डोक्यात एक भलताच विचार भ्रमण करू लागला. आणि तो स्वाभाविकही होता. काय हा अपशकून समजायचा? काय आता माझा इतिहासचा पेपर बिघडणार!!!

अगदी बालवयापासून आपल्या घरातूनच आपल्यावर काही बरे-वाईट संस्कार केलेले असतात. आणि त्यातलंच एक म्हणजे जर आपल्या रस्त्याने मांजर आडवी गेली तर तिथेच थांबून आधी दुसऱ्या कुणालातरी तिथून पुढे जाऊ द्यायचं आणि मगच स्वतः त्या रस्त्याने जायचं. पण का? तर अपशकून होतं आणि मग आपल्याआधी कुणी गेलं तर त्याला?? त्याला काही नाही होत कारण त्याने मांजरीला पाहिलेलं नसतं. आणि या मांजरीला रस्ता ओलांडताना तर मीच चक्क पाहिलेलं होतं. किँवहुना सर्वात पुढे मी असल्याने तीने माझाच रस्ता ओलांडला होता. मग हा अपशकून समजायचा का???

तर पहिली गोष्ट मी तर असल्या समजूतींना मानतच नाही व अंधश्रद्धांवर विश्वासही ठेवत नाही. पण मला इथे एक गोष्ट नमूद करणे अगत्याचे वाटते कि मी नास्तिक नाही तर मी आस्तिक आहे. पण मी जरी हिंदू धर्मात जन्मल्याने व हिंदू धर्मीय असल्याने माझ्या हिंदू धर्माबद्दल आदर असला तरी या धर्मातील असल्या अंधश्रद्धांना थारा देणाऱ्या गोष्टींवर माझा अजिबात विश्वास नाही. आणि माझ्या मते तरी असल्या गैरसमजूती फक्त हिंदू धर्मातच अधिक असाव्यात. दुसरी गोष्ट म्हणजे मी सर्वधर्मसमभाव तत्त्वाचा असल्याने व ईस्लामने अधिक प्रभावित असल्याने स्वधर्माइतकाच आदर अन्य सर्व धर्म व विशेषतः ईस्लामचा आहे. असो मला ईथे कोणत्या नवीन वादाला जन्म घालायचा नसून माझे मत मांडायचे आहे. असाही ट्विट्टरया सामाजिक संकेतस्थळावरील एका देशभक्त व धर्मभक्त तरुणीला माझे अंधश्रद्धेवरील व विशेषतः हिंदू धर्मातील अंधश्रद्धेवरील विचार व सत्यता पटवून देण्यासाठी भविष्यात एक स्वतंत्र लेख लिहिण्याचे नियोजन आहेच. आणि त्यादिवशी मांजर आडवी गेल्यामुळे या लेखाच्या लेखनप्रपंचाद्वारे समजा ही त्याचीच सुरुवात!

तरी काही ना काही प्रमाणात बालवयातच ठसलेल्या असल्या काही गैरसमजूतींचा थोडाफार का होईना पण प्रभाव माझ्या मस्तिष्कावरही होताच. पण मग या मांजरीचा विचार सोडून जे होईल ते पाहू असा विचार करून हा किस्साच विसरलो. आणि एकदाचा माझा इतिहास चा पेपर सुरू झाला.

मांजर आडवी गेल्याचा पहिला दुष्परिणाम तर पेपर सुरू होताच जाणवला तो म्हणजे वर्गातील पर्यवेक्षक कडक होते. पण हा अपशकून तर अभ्यास करून 'न' आलेल्यांसाठी होता. मी अभ्यास करून गेलेला असल्याने ती तर माझ्यासाठी आनंदाचीच बाब होती. आता अजून कुण्या अभ्यास करून न आलेल्या परिक्षार्थ्यांचा पण रस्ता एखाद्या काळ्या मांजरीने ओलांडला म्हणायचा का? पेपर सुरू होण्यापूर्वीही माझ्या दृष्टीने एक चांगलीच बाब घडली माझे मागील बाकावर आसन क्रमांक असलेली पहिल्या पेपरला अनुपस्थित विद्यार्थिनी या पेपरला उपस्थित होती. आता आपल्या माहितीसाठी सांगु ईच्छितो कि त्या दिवशीचा इतिहास चा दुसरा पेपर बिघडण्याऐवजी उलटा उत्तमच गेला. शिवाय पेपर संपल्यानंतर गोंदियाहून आमगावला परत येताना देखील कोणतीच अनपेक्षित घटना घडली नाही. आणि घडली असती तरी तिचा संबंध त्या मांजरीच्या रस्ता ओलांडण्याशी लावता आला नसता.

आता मला एकच गोष्ट विचाराविसी वाटते कि शुभकार्यास जात असताना कुणाची प्रेतयात्रा मिळाल्यास अथवा मांजर आडवी गेल्यास अशुभ मानलं जातं. मांजर रस्ता ओलांडणार नाही तर कशाने जाणार? आणि शहरांमध्ये पाळलेली व खेड्यांमध्ये राहणारी मांजर घरातील सदस्यांपुढून कित्येक वेळा जाते तर अपशकून होत नाही. किंवा कुणाचा मृत्यू झाल्यास स्मशानभूमीकडून जाणाऱ्या रस्त्याने प्रवास केल्यास प्रेतयात्रा वा अंत्यसंस्कार दिसणार नाही तर ते कुठे जाणार?? मग सत्कर्मी जाताना मांजर आडवी गेल्यास वा प्रेतयात्रा दिसल्यास अपशकून होणं कसं काय शक्य आहे? आणि जर एखादी अनुचित घडना घडलीच तर त्याचा एकच अर्थ म्हणजे तो केवळ एक योगायोग आहे. कारण यावरून एकच गोष्ट निष्पन्न होते ती म्हणजे मांजर व प्रेतयात्रेमुळे अपशकून होत नसून हा केवळ मानवाच्या मन व मस्तिष्कात बालपणापासून भरण्यात आलेला भ्रम व यावर विश्वास म्हणजे केवळ अंधश्रद्धा आहे .!!!

[राजेश हजारे ...](#)

◉ स्वित्झर्लंडची सफर

◇ कभी अलविदा न कहना!

प्रवासाला निघताना मला नेहमी म्हणावेसे वाटते " जहा पे बसेरा हो सवेरा वही हो". आपला मुक्काम जिथे असेल -मग तो दोन दिवसाचा असो कि महिन्या भराचा आपले मन तिथेच गुंतलेले असावे. तीच भूमी आपली कर्मभूमी असेल. अर्थात त्या जागेतही तशीच जादू असली पाहिजे. स्वित्झर्लंड ला जायची तयारी करताना माझ्या ह्या आवडत्या गाण्य प्रमाणे माझा उत्साह अगदी अगदी उतू जात होता. पण निघायचा दिवस आला आणि पाय अगदी अचानक जड झाले. असे वाटले आपला देश सोडून सर्वस्वी नवीन अशा युरोप खंडात जायचे म्हणजे तिथले आचार, विचार, संस्कृती, खाणे पिणे सगळेच वेगळे. थोड्या दिवसासाठी का होईना आपल्या मातेची नाळ सोडून जायला काहीतरी निराळेच वाटले. या आधीही मी अनेकदा बाहेर परदेशी गेले होते पण युरोप मध्ये प्रथमच वारी असल्यामुळे निघताना जरा पाऊल अडखळले इतकेच.

◇ स्वित्झर्लंड ला पोहोचायला कुठेही halt न घेता गेलात तर विमानाने आठ साडे आठ तास लागतात. आणि विमानातून बाहेर पडता क्षणी अहाहा स्वर्गाचे दारच उघडल्यासारखे वाटू लागते. बाहेर जाताक्षणी सुंदर, स्वच्छ, मोकळी हवा नाकातून छातीत शिरते आणि त्याक्षणी तुमच्या मनात आणि शरीरात नवीन उत्साह भरायला सुरुवात होते. सप्टेंबर महिना हा आपल्याला स्वीत्झर्लंड ला जाण्यासाठी योग्य ठरतो कारण तेव्हा तिथे थंडी कमी होऊन समर सुरु झालेला असतो. त्यामुळे जाताना थोडेच गरम कपडे नेले तरी चालतात.

◇ मेहनत आणि शिस्त !

स्विस मध्ये लोक चक्क खूप चालतात. स्वताचे समान स्वताच ढकलत किवा खांद्यावर घेऊन जातात. हल्ली बहुतेक bags व्हील लावलेल्या असल्या मुळे ढकलणे सोपे जाते. विमानतला हून बाहेर आल्या पासून आपल्याकडे हात दाखवून सेवा घ्यायची आपल्याला सवय झालेली असते. इकडे मात्र मुळातच लोकसंख्या कमी. एक माणूस अक्षरशा दहा माणसाची कामे करतो. माणसे मेहनती आणि अगदी मन लावून काम करताना दिसतात. हसतमुख आणि मदत करायला तयार ! झुरिक ला जायला रेल्वेने जाताना हि आम्ही आमच्या bags स्वताच घेऊन गेलो. झुरिक वरून हि स्टेशन ते हॉटेल अक्षरश चालत चालत रहदारीचा अनुभव घेत मजेत गेलो. फक्त सामान घेऊन चालत जाणे सवय नसल्या मुळे जरा कठीण गेले. पण त्यामुळे झुरिक चे रस्ते अगदी पायाखालचे झाले. इतके सुंदर, स्वच्छ आणि आरशां सारखे निर्मल रस्ते, अगदी कुठेही बसून त्यावरून हात फिरवावासा वाटला.

सकाळची वेळ झाली कि ऑफिसला जाणार्या लोकांची धावपळ दिसू लागते इथे. बहुतेक जन टी शर्ट, paants,

जाकेट किवा वरून लांब गुढ्यापर्यंत पोचणारा ! बहुतेक सर्वांनीच गरम कपडे घातलेले ! तापमान १२-१३ च्या दरम्यान.

एव्हढी बोचरी थंडी मी पहिल्यांदाच अनुभवत होते. माउंट तील्लीस तर उणे नऊ तापमान होते. तापमानाचे अचूक निदान दररोज TV वर दिले जाते. आणि ते अगदी बरोबर असते. म्हणजे असे कि पडणार म्हणजे पडणार त्या निदाना मध्ये थोडीही ढिलाई नसते.

◇ निसर्ग आणि रेल्वे प्रवास !

सामान सांभाळून आम्ही ट्रेन मध्ये आमच्या आसनावर स्थिर स्थावर झालो तेव्हा मोठाल्या काचेच्या खिडक्यातून बाहेर नजर गेली आणि अहाहा सगळ्या श्रमाचे परिहार झाल्या सारखे झाले. बाहेर निसर्गाचे सौंदर्य उतू चालले होते. हिरवे, निळे रंग अगदी बेमालूम पणे एकमेकात मिसळून गेलेले.. मधूनच पांढर्या शुभ्र नद्या वळणे घेत चाललेल्या. गवतावर धष्ट पुष्ट गायी चारत असलेल्या. सगळ्यांच्या गळ्यात भल्या मोठ्या घंटा किणकिण आवाज करीत होत्या. अरे हो हे सगळे आवाज खिडक्या उघडल्या तरच येतात बरे का? कारण संपूर्ण गाडी वातानुकुलीत. प्रत्येक आसन सुंदर मखमली कापडाने बनलेले. प्रत्येक डब्बा अगदी प्रवाशांच्या सोयी प्रमाणे बनवलेला. सायकली ठेवायला जागा, सामान ठेवायला वेगवेगळे खण, स्टेशन येण्या पूर्वी सूचना दिली जाते. दरवाजे अपोआप उघडतात, बंद होतात. प्रवासी शिस्तीत उतरतात, चढतात. कोठेही गडबड गोंधळ नाही. सुरवातीला मी चुकून दुसऱ्यांच्या मार्गात उभी राहले तर थोड्या वेळाने माझ्या लक्षात आले कि माझ्या मागे लोक रांग लावून उभी होती पण कोणीही मला टोकले नाही. मला इथल्या लोकांची रक्तात भिनलेली शिस्त बघून अगदी भरून आले. झुरिक ला गाडीत वर्तमान पत्रेही ठेवलेली होती. प्रवासी ते वाचत होते परत जाताना घडी करून जागेवर ठेवून जात होते. वेळोवेळी TC येऊन तिकीट तपासून जात होता. सहसा लबाडी, चोरी कोणी करत नाही हे कौतुकास्पद आहे. आम्हाला पास मिळाला असल्यामुळे आम्ही कोठेही कधीही प्रवास करू शकत होतो. Swiss मधील प्रत्येक गाव ट्रेन ने जोडलेले आहे. प्रत्येक स्टेशन वर सकाळी १२ ते रात्री १२ पर्यंत सुटणाऱ्या गाड्यांची व्यवस्थित

माहिती दिलेली. इतकी कि कोणीही नवखा माणूस सहज प्रवास करू शकत असेल . असो. इथल्या रेल्वे बदल तर एक स्वतंत्र लेख च लिहावा लागेल.

◇ बाजार!

आपल्यापैकी प्रत्येकालाच बाजारात स्वतः जाऊन खरेदी करायची हौस असते. मग ती ताजी पालेभाजी , फळ भाजी असो कि फळे असोत. मी ह्या गोष्टीला अपवाद कशी बरे असेल? माझी शोधक नजर अशा खास बाजाराच्या शोधात होती. आणि लुझेर्न ला शनिवार रविवार भरणाऱ्या अशा खास बाजारात जाण्याची संधी मला मिळाली. तरुण, वृद्ध सायकली , गाड्या घेऊन येतात आणि भरपूर उत्साहात फळे, भाज्या, फुले खरेदी करतात. चीज, पाव , हम, अंडी, केक हे त्यांचे प्रमुख अन्न. त्याबरोबर खायचे jams , कसली कसली मारमालेड्स, मुबलक प्रमाणात विकायला होती. स्वच्छ , सुंदर बाजार. इथेही उत्साहाचा अभाव नाही पण सगळे काही शिस्तीत. कचऱ्याचे नामोनिशान नाही. खाण्या व्यतिरिक्त घरात लागणाऱ्या नित्योपयोगी वस्तूही विक्रीस ठेवलेल्या होत्या. स्विस काका , काकू अगदी भरभरून सगळे विकत घेत होत्या. लहान मुले त्यांच्या छोट्या गाडीत बसून मोकळ्या उन्हात आनंद लुटीत होती. इथे जेवणात मासे, पोर्क, बीफ, सोसाजेस आणि चिकन हे पदार्थ खूप मोठ्या प्रमाणात खाल्ले जातात. सफरचंद, पेर, किवी आणि केळी हि प्रमुख फळे. आणि लाल भोपळा, सलाड्स हेही जेवणात सूप बरोबर खाल्ली जातात. शुक्रवार हा काही जणांचा पगाराचा दिवस. त्यामुळे सोमवार ते शुक्रवार भरपूर काम करायचे आणि शनिवार , रविवार मस्त पेश आरामात जगायचे हा इथल्या लोकांचा शिरस्ता आहे.

◇ महत्वाची शहरे

राजधानी : जेनेव्हा

लुसेर्न, झुरिक, इंटरलाकेन, शाफोझान

◇ महत्वाची ठिकाणे

mount तीतलीस, हार्ईन river fall , जुन्फ्राव

◇ शेती : प्रवासात मक्याची आणि सूर्यफुलाची शेते अगदी दोन्ही बाजूला फुललेली दिसत होती. इथे शेतीला खूप प्राधान्य दिले जाते. नवीन अवजारे आणि अधिनिक मशीन्स वापरून शेती केली जाते. आधुनिक फवार्यांनी पाणी दिले जाते. ठराविक वेळेला ते फवारे चालू होतात आणि बंद होतात त्यामुळे शेतात माणसे दिसत नाहीत पण काम मात्र व्यवस्थित चालू असते. बाराही महिने वाहणाऱ्या भरपूर नद्यांचे वरदान लाभले आहे त्यामुळे मासेमारी व्यवसायही उत्तम चालतो. उंच , निमुळती करडी किवा हिरवी झाडे. मधुन मधून बर्फ वृष्टी होत असल्यामुळे प्राणी आणि पक्षीही बर्फ आणि थंडी पासून बचाव करण्यासाठी बदललेले. त्यांचा रंग , रूप आणि पिसे थंडीत टिकून राहावे म्हणून भरपूर आणि करड्या रंगाची.

◇ लोकांची मानसिकता

इथल्या लोकांमध्ये एक वेगळा उत्साह आहे, लगन आहे. विशेष म्हणजे मन लावून काम करण्याची मानसिकता आहे. मग तो तरुण असो व वृद्ध . जीवन भरभरून जगण्याची उर्जा ह्या लोकांमध्ये दिसून येते. "आता काय आमचे दिवस संपले " असे म्हणून कपाळाला आठ्या घालून नवीन पिढीला फक्त नकारात्मक दृष्टीने बघण्याची मानसिकता इथे कणभरही आढळत नाही. म्हतारपण हे कसे सकारात्मक दृष्टीने , सहज सुंदर पणे पेलता आणि झेलता येते हे ह्या लोकांकडून शिकण्या सारखे आहे.

◇ भाषा

सर्वत्र जर्मन किवा फ्रेंच बोलली जाते. इंग्लिश चा गंध हि नसलेली माणसे सुधा व्यवस्थित व्यवहार करताना आढळतात. पुस्तके, सूचना , उपहारगृहे सर्व व्यवहार ह्याच भाषेत चालतो. स्विस डोल्लर हे येथली चलन वळन ची भाषा तर जर्मन/फ्रेंच हि बोली भाषा.

◇ mount titlis / rhyne धबधबा / निसर्ग सौन्दर्य

पृथ्वीवर ज्या थोड्या देशांना निसर्गाने मुक्त हस्ताने नद्या आणि डोंगर बहाल केले आहेत त्यापैकी एक देश म्हणजे स्वित्झर्लंड. सुंदर निळे निळे हिरवी आणि करडी किनार असलेले देखणे डोंगर. अगदी सुप्रसिद्ध चित्रकाराने काढल्या सारखे. आणि ह्या सगळ्यावर कळस म्हणजे पांढर्याशुभ्र

बर्फाने आच्छाद लेले बर्फाने लगडल्या सारखे चांदीचा वर्ख ठीक ठिकाणी ल्यालेले नजर गुंतवून ठेवणारे डोंगर. mount तील्लीस बघताना निसर्गाचा अविस्मरणीय नजरा डोळ्यात साठवून ठेवावासा वाटतो. तेव्हा हि सगळी ठिकाणे आयुष्यात एकदा तरी भेट द्यावी अशी आहेत हे सांगणे नलगे.

इंटरलाकेन, luzern ही शहरे अगदी ह्या बर्फाच्या डोंगराच्या कुशीत वसलेली. एकदा वाटले ह्या लोकांना dibetis तर होत नसेल न नुसते बर्फाळ बर्फा सारखे डोंगर नजरेत साठवून .

अवखळ, सुंदर नद्यांचा उगम ह्या अद्भुत डोंगराच्या कुशीतून झालेला. नितळ कांती ल्यालेल्या , झुळुझुळू मुरडत दुडक्या चालीने चालणार्या ह्या सुंदर युवती (ह्यांची वये नक्की माहित नाहीत). ह्या नद्यांच्या आतबाहेर काही वेगळे नाही . यांचे अंतरंग अगदी स्वच्छ. . म्हणूनच ह्या इतक्या आरस्पानी सुंदर दिसत असाव्यात.आपला तळ अगदी थेट दाखवणाऱ्या ह्या नद्या. शाफोझांचा ज्हाईन धबधबा तर ह्या सर्वांच्या खुब्सुर्तीला चार चांद लावणारा. ज्हाईन नदीतून उत्सुर्तपणे आपल्या अचाट सामर्थ्याने वरून सूर मारत हा थेट खाली भूमीच्या छातीवर कोसळतो तेव्हा

धन्य धन्य तो प्रपात

धन्य धन्य ती rhyane नदी

म्हणावेसे वाटते. ह्या प्रपाताचे रांगडे सौन्दर्य बघताना अगदी खिळून जायला होते. गावकर्यानीही त्याला अगदी प्रेमाने , कोडकौतुकाने आपल्या खांद्यावर वाढवला आहे. स्वच्छ आणि हिरव्यागार वनराईने वेढलेल्या ह्या प्रपाताचे मर्दानी देखणे रूप डोळ्यात साठवत मी ह्या जागेला मनोमन सलाम ठोकला.

शेवट मला एव्हढेच म्हणावेसे वाटते कि

प्रवास म्हणजे अनुभव. आयुष्य म्हणजे अनुभवांचे पुस्तक. जन्मल्यापासून आपला प्रवास सुरु होतो. त्याला पूर्ण विराम मिळतो तो मरणा नंतरच.

(काही जण असेही मानतात की त्यानंतरही आपला प्रवास चालूच असतो.)असो .आयुष्याचा प्रत्येक टप्पा म्हणजे स्टेशनावर घेतलेली विश्रांती. काही स्टेशनावर आपण थोडे जास्तच रेंगाळतो खरे ,असे वाटते हे ठिकाण सोडून कधी जाऊच नये. पण पुढे सरकणारा काळ आपल्याला तसे मुळीच करून देत नाही. मनात असो वा नसो पुढील स्टेशन गाठायलाच लागते. वाटेवर येणाऱ्या प्रत्येक स्टेशनाचे स्वागत तेव्हाच्याच आनंदाने आणि उत्सुर्तपणे केले तरच आयुष्याचा प्रवास सुखकर होतो.

[मोहना कारखानिस ...](#)

० १५ ऑगस्ट व २६ जानेवारी 'नावाचे' राष्ट्रीय सण

प्रिय भारतीय बहिणी व भावांनो ! अलिकडेच १५ ऑगस्ट २०१३ गेला या दिवश आपण भारताचा ६७ वा स्वतंत्रता दिवस साजरा केला. भारताला स्वातंत्र्य मिळून ६६ वर्षे झालीत. आपण ६६ वर्षांपासून मोठ्या थाटात स्वातंत्र्य दिन साजरा करतो .. अवघा भारत देश अगदी देशभक्तीच्या उल्लासात या दिवशी ऊर्मित येतो. १५ ऑगस्ट जातो आणि मग देशाची परिस्थिती व भारतीयांची देशभक्ती पहावयास मिळते ती 'जैसे थे!' अशीच देशभक्ती आम्हा भारतीयांमध्ये वर्षात परत जागृत होते ती २६ जानेवारी रोजी आणि यानंतरही जर कधी ती निर्माण झालीच तर कृप्या समाजसेवकाने क्रांतीची मशाल पेटविल्यास; पण आता तर ते ही कमी झालंय .. आपण खरंच राष्ट्रीय सण (स्वातंत्र्य व प्रजासत्ताक दिन) साजरे करतो ?

राष्ट्रीय सणांचा अर्थ काय? कशासाठी साजरे केले जातात राष्ट्रीय सण? भारताला स्वातंत्र्य मिळवून देण्यासाठी बलिदान देणाऱ्या कितीतरी थोर-महापुरुषांना सलाम, त्या अविस्मरणीय व क्रांतीकारी दिवसाची आठवण व भविष्यात भूतकाळामध्ये भारतीयांनी जगलेली पारतंत्र्यकालीन परिस्थिती पुन्हा निर्माण होऊ नये म्हणून.

आजच्या अभ्यासक्रमात मूले, तरुण कितीही शिकत असले १५ ऑगस्ट व २६ जानेवारी चे महत्त्व तरी त्यांना राष्ट्रीय सणांबद्दल अधिक विचारल्यास बालकांपासून तर वृद्धांपर्यंत सर्वांकडून एकच उत्तर मिळेल की राष्ट्रीय सण म्हणजे पूर्वतयारी, रंगरंगोटी, शुभेच्छा-संदेश, एसएमएस, तोरण-पताका लावून सजसजावट केलेल्या वातावरणात कृप्या पाहण्याच्या उपस्थितीत नविन/स्वच्छ ड्रेस परिधान करून डौलात मान व शानेने उंचावर फडकत असलेल्या ध्वजाला (तिरंगी झेंडा) सलामी देणे, रोजच्याच राष्ट्रगीतासह निवडक देशभक्तीगीतांमार्फत निव्वळ 'मनोरंजन' करून घेणे, मोजक्या ठिकाणी बक्षिस वितरण व मिठाई वाटपाचा केवळ एक सण! फक्त ऐकण्याच्या उद्देशाने 'टाईमपास' करवून घेण्यासाठी व्यासपीठावरील पाहणे व निवडक विद्यार्थ्यांची भाषणे (ते ही आज कुठे घेतली/दिली जातात)... आठवडाभराच्या वर्तमानपत्रे, साप्ताहिके व नियतकालिकांमधून राष्ट्रीय सणांबद्दलची नानाविध माहिती व देशभक्तीसाठी राष्ट्रीय प्रतीकांचा (विशेषतः ध्वज) मान राखण्यासाठी जनजागरणपर संदेश व मोहिमा ... आणि तरी लहानगे तर लहानगे सोडाच पण देशाच्या मोठ-मोठ्या जाणत्या लोकांकडून व सळसळत्या रक्ताच्या तरुण युवांकडून देखील प्लॅस्टीकचे ध्वज रस्त्यावर फेकले जातात आणि जातात पायाखाली तुडवले देखील (अर्थात याला काही अपवाद आहेत म्हणा) !!

म्हणून सर्वप्रथम राष्ट्रीय सण साजरा करण्यामागील मुख्य उद्देश, राष्ट्रीय प्रतीकांचे महत्त्व सांगतानाच त्यांचा मान कसा राखता येईल याचेही ज्ञान देणे आवश्यक आहे, शिवाय राष्ट्रीय प्रतीकांचा (परिहार्याने देशाचा) अवमानच करता येऊ नये अशी काही व्यवस्था करता येईलच कि गत १५ ऑगस्टपूर्वी तीन दिवसांपासून मी जवळपास सर्वच वृत्तपत्रात वाचत होतो "प्लॅस्टीकचे तिरंगी ध्वज वापरणे टाळा." अशी वर्तमानपत्रात सूचना देण्याऐवजी प्लॅस्टीकच्या ध्वजांवरच बंदी आणली तर चालणार नाही का?

काही जण मला वेड्यात काढतील तर काही प्लॅस्टीकचे ध्वज विक्रेत्यांच्या उदरनिर्वाहाचा प्रश्न उपस्थित करतील, असे ध्वज वापरणारे तर म्हणतील कि हे राष्ट्रप्रेम आ, पण ध्वज विक्रेत्यांना २६ जानेवारी व १५ ऑगस्ट सोडूनही पोटा-पाण्याचा प्रश्न असतोच कि! आणि खरं राष्ट्रप्रेम हे हृदयात असावं लागतं त्यासाठी प्लॅस्टीकचे ध्वज वापरण्याची स्वतंत्र गरजच ती काय?? आणि जर वापरलेच जातात प्लॅस्टीकचे ध्वज तर त्यांची सन्मानपूर्वक योग्य विल्हेवाट देखील लावता येणे गरजेचे आहे.

आज कॉन्व्हेंटपासून तर कॉलेजपर्यंत देशभक्तीचे धडे दिले जातात पण आजपर्यंत मी स्वतःच्या डोळ्यांनी निरीक्षण केल्यानंतर आपणास एक प्रश्न विचारू ईच्छितो की, किती शिपाई, कर्मचारी शाळा-विद्यालयात राष्ट्रगीत सुरु असताना सावधान स्थितीत उभे राहतात? व किती प्राचार्य/मुख्याध्यापक त्यांना ५२ सेकंद सावधान राहण्याची सूचना देत सावध करतात? आम्ही एकिकडे बाळ-गोपाळांना राष्ट्रभक्तीचे बाळकडू पाजत असतो व दुसरीकडे त्यांच्याच डोळ्यासमोरील कर्मचारीवर्गाला राष्ट्रगीताच्या वेळी सावधान उभे राहण्यासाठी साधा ५२ सेकंदांचा अवधी नसतो तर कुठून छोट्या विद्यार्थ्यांवर राष्ट्रीय प्रतीकांचा मान राखण्याचे संस्कार होणार आणि मग ते तिरंगा ध्वज चिखलात फेकत वा पायाखाली तुडवत असतील तर त्यांचं चुकतं तरी कुठे !! अर्थात याला आपण मोठेच सर्वस्वी जबाबदार आहोत मग ते सुशिक्षित तरुण असतील पालक, कर्मचारी, शिक्षक,

प्राचार्य वा आणखी कुणी! आज भारतीयच तिरंग्यास पायदळी तुडवतात अन्यथा ईश्वर/अल्लाह न करो पण एक दिवस असा येईल कि कुणीही परकीय देशातून येईल व तिरंगा तुडवत जाईल म्हणून आतातरी सावधगिरी बाळगणे आवश्यक आहे याकरिता सर्वप्रथम आपण स्वतःच अंतर्मनातून वेळ जाण्याअगोदर बदलले पाहिजे .

मी जाणतो आज देशापुढे बऱ्याच समस्या आहेत. नक्षलवाद, दहशतवाद, शेजारी देशांची घुसखोरी, भ्रष्टाचार, यांवरील अमानवी अत्याचार, महागाई आणि बरंच, बरंच, बरंच काही.वर्षाची सुरुवातच 'निर्भया'वरील अमानूष अत्याचार व तीच्या निधनानंतर देशभर पसरलेल्या दुःखाच्या सावटाने, झाली आणि आजही स्त्रियांवरील अत्याचारांच्या घटनेत मात्र घट झालेली नाही. नक्षलवाद्यांनी सत्ताधारी पक्षाच्या वरीष्ठ व सत्कर्मी नेत्यांना छत्तीसगढ राज्यात केलेल्या हल्ल्यात ठार केल्याची घटना ताजीच असताना १३ ऑगस्टला त्याच राज्यात आणखी तीन जवान नक्षलवाद्यांशी लढता-लढता शहिद झालेत. ऑगस्ट महिन्यात शेजारी राष्ट्राच्या सैन्याने भारत-पाक सीमेवरील नियंत्रण रेषेवर (LOC) शस्त्रसंधीचे उल्लंघन करून वारंवार भारतात घुसघोरी करत गोळीबार केला (व आताही सुरुच आहे) ज्यात भारताचे ५ जवान शहिद झाले.

"का जवानांनी मिटले डोळे

सीमेवरती लढताना

शेवटी मी श्रद्धांजली देतो

अमुच्या शहिदांना

5 ऑगस्टला दिली सैन्यांनी

प्राणाची कुर्बानी

घुसखोर ते होते सगळे

सगळे पाकिस्तानी

या भारत देशामधली

'एलओसी' ची कहाणी

घुसखोर ते होते सगळे

सगळे पाकिस्तानी"

देशात गत ६६ वर्षांपासून संपुष्टात येऊ न शकलेला भ्रष्टाचार आताही वाढतच आहे. जागतिक बाजारपेठेत डॉलरच्या तूलनेत भारताचे चलन 'रुपया' (₹) चे दिवसदिवस अवमूल्यन होऊन रुपया घसरतच आहे. परिहार्याने रोजच्या रोज महागाई वाढत आहे.

राष्ट्रीय सणांबद्दलच्या लेखात या आणि अशा अनेक देशासमोरील समस्या व आव्हानांचा समावेश होणेही आवश्यकच आहे पण अशा समस्यांवर फक्त संसदेत (गदारोळ घालत) कायदे निर्माण करून वा अशा आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी सरकार वारंवार का अपयशी ठरतंय याचा जाब विचारण्यासाठी सत्तारूढ व विरोधी तसेच इतर पक्षा-पक्षांनी, नेत्या व मंत्र्यांनी परस्परांवर टिका-टिप्पणी व आरोप-प्रत्यारोप करून काहिही साध्य होणार नसल्याचे ते खुद्ददेखील जाणतात. देशासमोरील संकटे/समस्या कशा संपुष्टात आणता येतील यावर सर्व पक्षांनी एकजूट होऊन चिंतन करण्याची गरज आहे.

अखेरीस मी एक सांगू ईच्छितो कि सदर लेख लिहिण्यामागे माझा हेतू कोणत्याही वैयक्तिक वा संघटित व्यक्ती, नोकरदार, नेता, मंत्री, व्यवसाय, वा पक्षाच्या भावना दुखावणे वा त्यांच्यावर टिका-टिप्पणी करणे हा मुळीच नाही. तरीही कुणाच्या भावनांना ठेच पोहचत असेल तर 'क्षमस्व!' हा आपणापर्यंत राष्ट्रीय प्रतिकांचं (विशेषतः प्लॅस्टीकच्या ध्वजाचं) १५ ऑगस्ट व २६ जानेवारी रोजी राष्ट्रीय सण 'स्वातंत्र्य दिन' व 'प्रजासत्ताक दिन' साजरा केल्यानंतर प्रत्येकच वर्षी दिसणारं वास्तवदर्शी आणि तितकंच चिंताजनक अपमानास्पद वाटणारं चित्रण व्यक्त करण्यासाठी माझा 'लहान तौडी बराच मोठा घास' घेतल्याप्रमाणे हा छोटासा लेखनप्रपंच. सदर लेख वाचल्यामूळे एक जरी रस्त्यावर वा वाटेच्या कडेला धूळ खात खितपत पडून असलेला तिरंगा सन्मानपूर्वक उचलला गेला तरी मी माझा हा इवलासा प्रयत्न सार्थक झाल्याचे समजेन!

जय~हिंद...!!

राजेश हजारे ...

० तू,मी आणि पाऊस

तू गेल्यावर माझी आणि पावसाची मैत्री झाली. मी आणि पाऊस तुझ्याबद्दलच्या गप्पा मारतो. आजवर आपण दोघही खुप पावसाळे एकत्र भिजलो. आपल्या "त्या" क्षणांचा साक्षीदार माझा मित्र पाऊसच. त्यानेच आपल्याला जवळ आणलं, त्यानेच तर प्रेम शिकवलं. मग, मग काय? पाऊस म्हणजे तू, पाऊस म्हणजे प्रेम, पाऊस म्हणजे कविता, पाऊस म्हणजे हळुवार स्पर्श, पाऊस म्हणजे मनाने सुध्दा चिंब भिजणं, पाऊस म्हणजे अजुन खुप काही.... ढग दाटून येतात, पाऊस येणाची वर्दी देतो; मी गप्पांची मैफिल जमवायला सज्ज होतो. पुन्हा आठवणी जाग्या होतात. तुझे माझे सारेच पावसाळे माझ्या मनात भिजून जातात. पाऊस परत खुप ऐकतो, पाऊस परत खुप बोलतो, आमच्या या गप्पांमधले तुझे थेंब मी अलगद झेलतो. आमची मैफिल सजत जाते. तुझ्या माझ्या आठवणींचे थेंब परत त्यालाच मागतो मी. आपण पावसाचे सगळेच्या सगळे थेंब झेलायचो, चिंब भिजायचो. तु, मी, किनारा आणि पाऊस बस्स.... आपल्यात बाकी कोणीच नसायचे, शब्दही नसायचे. मुक्यानेच आपण खुप बोलायचो. आपण आपले हात अगदी घट्ट पकडायचो, हा हाताचा स्पर्शही खुप काही बोलायचा. तु म्हायचीस, पाऊस शांत झाला, खरं तर दोन मनं एकमेकांत भिजून शांत झालेली असायची त्यातपुरती! मी किना-यावरूनच दूरsssss नजर टाकायचो पावसाचे थेंब क्षितीजाच्या वाटेने पाण्यावरून रांगत त्यांच्या घरी जायचे, पण आपण तसेचं बसुन राहायचो. पक्ष्यांची किलबिलाट ऐकुन घरी जाण्यासाठी निघायचो. जाताना कोप-यावरच्या चहाच्या टपरीकडे पावले अपोआप वळायची. गरमा गरम वाफाळलेल्या आल्याचा चहाचा सुगंधच तिकडे खेचुन न्यायचा. खरंतरं आपल्याला ऐकमेकांवरुन अजुन थोडासा वेळ घालवता यावा म्हणुन चहाचं निमित्तं ! दोन कर्टिंग सांगायची वेळच नाही यायची, चहावाल्याला देखिल आपली आणि त्याची हि सवय माहित होती. आल्याचा वाफाळलेल्या चहाचे ग्लास आपल्यासमोर पोराने धरले की मात्र आपल्या हातांच्या बोटांचा गुंता सुटायचा आणि हातात चहाचे गरम ग्लास यायचे. ग्लास गरम आहे; तुझ्या नाजुक बोटांना चटका सहन होणार नाही, म्हणुन अनेकवेळा वाटायचं कि तुला माझ्या हातानेच चहा पाजावा आणि मी माझा हातातला ग्लास खाली ठेवणार तेवढ्यात तु तुझा ग्लास ओढणीमध्ये पकडुन चहाचे घोट घायचीस आणि तुझे डोळे सांगायचे कि भिजल्यावर आल्याचा गरम चहा किती छान लागतो. आणि माझा चेहरा "भ्रमनिरास होणे" याचा वाक्यात उपयोग केल्यासारखा व्हायचा. चार पायांची वरात बसस्टॉपकडे निघायची, वाटायचं कि आपल्याला हवी ती बस थोडी उशीरा यावी पण नेमकी तीच बस पटकन यायची. या बसला खुप गर्दी आहे नंतरची बस पकडु, तू म्हणायचीस, घरी वाट बघत असतील मग मला कळायचं कि हवं हवं असुनही नको नको म्हणणं म्हणजे काय(?) मग त्याच बसमध्ये आपण चढायचो फार गर्दी नसायची माझं आपलं उगीच काहीतरी. पण प्रत्येक स्टॉपला थोडी गर्दी वाढायची मग मी तुला कोणाचा धक्का लागु नये म्हणुन तुझ्याभोवती माझं वेटोळं करायचो, खरंतरं तुला मिठीत घ्यायचा केविलवाणा प्रयत्न असायचा. पण मग तु माझ्याकडे अशिकाही बघायचीस की मी थोडाsssssसाच लांब व्हायचो. आपण घरी पोहचायचो. तू खोलीत जायचीस आणि खिडकी उघडायचीस पाऊस धो-धो कोसळतंच असायचा तुला परत भिजायची हुक्की यायची मग तु सरळ गड्डीत धाव घ्यायचीस आणि दोनही हात लांब करुन चिंब भिजायचीस पावसाचे थेंब तुझ्या सर्वांगाला स्पर्श करायचे केसांना, केसांवरून कापाळावर, कपाळावरून पापण्यांवर, पापण्यांवरून गालावर, गालांवरून ओठांवर, ओठांवरून गाळ्यावर, छातीवर, पोटावर बेंबीवर. अचानक खुदकन लाजायचीस आणि खुप झालं भिजण आता, म्हणुन आडोश्याला जायचीस. तळहातावर पावसाचे पाणी घ्यायचीस आणि पावसावरच उडवायचीस. खोलीत यायचीस आणि सरळ आरश्यासमोर जाउन उभी रहायचीस. स्वःताला आरश्यात बघुन परत ओलीच लाजायचीस. आणि मी बघितलं की खट्याळ नजरेने बघायचीस आणि आत जाऊन कपडे बदलुन आलीस तरी ओलेचं केस खुप वेळ पुसत बसायचीस. तेव्हा तु तर मला अप्सराचं वाटायचीसं. थोड्या वेळाने तू तुझ्या कामात बिझी व्हायचीस आणि मी आपला उगीजचं टिव्हीचे चॅनल्स बदलत बसायचो. सारखा तुझाचं चेहरा समोर दिसायचा. रात्र व्हायची, सगळे एकत्र जेवायला बसायचो. तु केलेली भाजी आणि आमटी मला लगेच ओळखु यायची. भाजीच्या आणि आमटीच्या प्रत्येक घासाला तुझ्याकडे कटाक्ष जायचा. जेवण करुन मी आपल्या खोलीत जायचो. रातराणीचा मोहक सुगंध मन अजुन उल्हासीत करायचा. तु येउन मला थॅक्यु म्हणायचीस, कशाबद्दल? तुम्हांला भाजी आणि आमटी आवडल्याबद्दल!! मी काहीही न बोलता तुला माझ्या मनातलं समजलं होतं; मला खुप आवडलं होतं. नवरा-बायको मध्ये भांडणं होतातंच, भांडत नाहीत ते नवरा बायको कसले? पण आपल्यात कधी भांडणं झालीच नाहीत. भांडायला कारण मिळालं नाही कि वेळ मिळाला नाही माहित नाही. पण तु माझ्यावर कधीच चिडु नयेस, रुसु नयेस असंच वाटायचं. वेळ बदलली, काळ बदलला, माणसं बदलली आणि आपलं प्रेम लोणच्यासारखं अजुनच मुरत गेलं, आपलं नातं अधिकच दृढ होत गेलं. मी तुझ्यात इतका गुंतत गेलो कि आयुष्याचा प्रत्येक क्षण तुझ्याबरोबर जगावासा वाटायचा, पण नियतीच्या मनात काही वेगळंच होतं, असो. तुला आठवतयं तु गरोदर असताना माहेरी गेलेलीस आणि मला तुझा विरह सहन झाला नाही. मी तुला पहिलं प्रेमपत्र लिहीलं होतं. तु जेव्हा ते वाचलसं तेव्हा तु रडायला लागलीस आणि ताबडतोब मला फोन करुन बोलावुन घेतलसं आणि मी येई पर्यंत रडतचं होतीस. मी भेटल्यावर माझ्या मिठीत येईन अजुन रडलीस, मी ही तुला रडु दिलं. शांत झाल्यावर, तु म्हणालीस, "मी तुमच्यावर खुप प्रेम करते." तुझे हे शब्द ऐकुन मला प्रचंड, खुप, भरपुर,

जास्त, अतोनात आनंद झाला होता. आपल्या प्रेमाची निशाणी आपली मुलगी. परी म्हणतो मी तिला. परीच आहे ती अगदी तुझ्यासारखी. प्रेम म्हणजे काय? असा पत्र पडला किंवा कोणी विचारलाचं तर प्रेम म्हणजे आदर, विश्वास, समजुतदारपणा, समर्पण, त्याग. "एखाद्या व्यक्तीबद्दलची नाजुक भावनांची अतिउच्चत्येची पातळी म्हणजे प्रेम." असचं मी सांगायचो. मी तुला समजायला लागल्यापासुन मी प्रेम म्हणजे फक्त "तू" असंच सांगतो. काही गोष्टी सांगाव्या लागत नाहीत, फक्त समजुन घेतल्या जातात. आपल्यात असंच होतं. आयुष्यात अनेक बिकट प्रसंग आलेत, पण प्रत्येक क्षणी तू माझ्या मागे नाहीस तर माझ्याबरोबर होतीस. तुझं अशा प्रसंगी माझ्याबरोबर असणं मला नेहमीच सुखावुन जायचं. तू माझी पत्नी आहेस आणि तुझं कर्तव्य आहे म्हणुन तु खंबीरपणे माझ्याबरोबर आहेस असं मला कधीच वाटलं नाही, तर एक मैत्रीण म्हणुन तु मला साथ दिलीस आणि हि मैत्रीण माझी पत्नी आहे याचा मला प्रचंड गर्व आहे. पण माझी तुझ्याबद्दलची तक्रार आहे, तुझ्याबद्दल तक्रार करायची वेळ येईल असं कधीच वाटलं नव्हतं ग. पण आता सहनच नाही होत. आपण एकमेकांना फक्त याच जन्मात नाही तर पुढच्या अनेक जन्मात एकमेकांना अशीच साथ द्यायची असं ठरलं असतानाही तु मला सोडुन गेलीस. का? तु आधी का गेलीस? तुझ्या मृत्युनंतर मला मृत्यु रोज हवासा वाटतो पण मी जगतोय ते फक्त आपल्या परी साठी. तुझ नसणं मला सहनच होत नाही. गात्र थकलेली आहेत, तुझ्याबद्दलची ओढ प्रचंड, खुप, भरपुर, जास्त, अतोनात वाढलेली आहे. तुझ्या विरहाने माझ्या आयुष्याला स्वल्पविराम लागलाय, आता मला फक्त पूर्णविराम द्यायचा आहे. बघ ना पावसाची बोलणार होतो, पण तुझ्यापाशी येउन थांबलो.

[राहुल आराध्ये ...](#)

○ संवादेविन काही नाही

जुन्या पिढीतील आई-बाबाना आपल्या मुलांच्या भविष्याबद्दल काळजी नव्हती असे नव्हते, पण हे ही तितकेच खरे आहे की, आजच्या आई-बाबांच्या इतके हे आई-बाबा तणावग्रस्त नक्कीच नव्हते. आपण पाहतो की आजचे दिवस नक्कीच असे नाहीत, आजचे बालक-पालक, मुले आणि आई बाबा यांच्यातील दुरावा वाढतो आहे हे जाणवण्या इतका दुरावा या नात्यात नक्कीच आलेला आहे., याचे कारण दोघात नसलेला संवाद . हे विसंवादी वातावरण वाहू देण्यास आपण आई-बाबा, पालक, मोठी माणसे जबाबदार आहोत काय ? तर या प्रश्नाचे उत्तर "होय", असे येऊ शकते .

आई आणि बाबा या दोन व्यक्ती मध्ये आणि नात्या मध्ये मुले आपल्या आई बरोबर "संवाद साधतांना " अधिक सहज असतात, आपल्या वडिलांच्या बरोबर मात्र ही मुले " थोडेसे दबावाखाली असतात ", कारण वडिलांच्या प्रती - बाबांच्या विषयी त्यांच्या मनात "धाक, दरारा, भीती " या भावना असतात, त्या निर्माण होण्याचे कारण "वडिलांची तयार झालेली पारंपारिक प्रतिमा "., आणि असे वागणारे बाबा बहुतेक ठिकाणी दिसून येतात, त्यासाठी बाबांनी स्वताहाला बदलून घेण्याचे वेळ आलेली आहे.

अशा नाजूक वेळी घरातील आईने- मुलांमध्ये आणि बाबांच्या मध्ये सुसंवाद कसा होईल या साठी समजदारपणे काम केले तर चांगला संवाद नक्कीच होऊ शकेल. आपल्या विपरीत वागण्याने -बोलण्याने आपलीच मुले दुरावत आहेत ", याकडे लक्ष देऊन आई-बाबांनी आपल्यात साकारात्मक बदल घडवले तर संवाद अधिक मधुर होण्यास नक्कीच मदत होईल. आपल्या मुलांच्या मनात "नात्या बद्दल विश्वासाची भावना निर्माण झाली पाहिजे", या बद्दल काही करण्यास आई- बाबा यांनी अधिक उशीर लावला तर खूपच नुकसान होईल. म्हणून "संवादेविन ..काही नाही ..! हे ध्यानात असू द्यावे.

तेव्हा - संवाद साधने, नाते सहजतेचे ठेवणे "ही आई-बाबा यांनी महत्वाचे आहे", हे मानले तरच "मुलांचे भावविश्व सुंदर होईल- कारण यात "आपले आई-बाबा आपल्या सोबत कायम आहेत " ही भावना " वाढीस लागेल.

या साठी तुम्हा सर्वांना शुभेच्छा.

[अरुण वि.देशपांडे](#) ...

० “हि”ची गोष्ट

“आज दुपारी सारे सिनेमाला जातील.... तुझी आई, दादा, आणि लहान बहिण. माझा लहान भाऊ आणि वहिनी. तू राहशील घरी माझ्यासोबत ?? १२वीत ४-५ वेळा नापास झालेला दत्ताकाका या चिमुरडीला बोलला. ही पटकन “हो” म्हणाली. आवडायचा हिला त्याचा स्पर्श. हिचा फ्रॉक काढून सर्वांगावर फिरणारे त्याचे ओठ... करकचून हिला कुरवाळणे. हिच्या अंगावरून फिरणारं त्याचं शरीर... त्याच्या अंगावर हिचं हुंदडणं सारं सारं तिला या वयातही हुळवून टाकायचं.

आईनं कुठल्या वयात सांगायचं असतं आपल्या छकुलीला हे सारं?? लैंगिक शिक्षण – लैंगिक शिक्षण म्हणतात ते कधीपासून द्यायचं ?? “अ” “आ” “ई” शिकवायच्या आधीच ?? कि लेक गर्भात असतांनाच हे पाठ घ्यायचे असतात ??

इयत्ता पहिली ते तिसरी अशी तीन वर्षे हा दत्ता असाच खेळत होता तिच्याशी... आणि तिलाही खेळवत होता...

ही चौथीत आली आणि हिच्या वडिलांची बदली झाली. दुसरे गाव. पण शेजारी तसेच.... तसेच कुटुंब आणि कुटुंबात बिना लग्नाचा एक दीर..... बाळू....लपंडाव खेळतांना या बाळूने नको तिथे हात लावला... आणि हि शहारली....अन मग सुरु झाले खेळता खेळता हिचे गायब होणे त्याच्यासोबत..... मिळेल त्या खोलीत.... मिळेल त्या कोपऱ्यात... घरी आई, आज्जी.... पण कुणालाही कसलीही भनक नाही. या सर्व प्रकारात पकडले गेलो किंवा नाही गेलो तरी हिचे काय होईल ??? हिलाही कल्पना नाही. आता हि काही अगदीच लहान राहिली नव्हती. मैत्रिणींच्या गप्पा ऐकून प्रेमा – बिमाबद्दल हिला कळू लागले होते. ५-६ वीत सर्वांनाच कळते तसेच.. तरीही तिच्या आणि बाळूच्या प्रकरणाला प्रेमाचे वैगरे नाव नाही द्यावेसे वाटले तिला कधीच.. पण हे काहीतरी “वाईट” आहे हि भावना हळू हळू तिच्या मनात घर करू लागली.... आणि ती बाळूला टाळू लागली... तरी तो कुठूनसा स्पर्श करायचा आणि हि झोकून द्यायची.. मध्येच खुट्टे झाले कि भेदरायची.

ही सातवीत आली ...वडिलांची पुन्हा बदली.. नवीन गाव... मोठ्ठ शहर..इथे कोणीच कुणाला ओळखत नाही. कुणीच कुणाच्या अध्ये मध्ये नाही. कुणीच कुणाला कोपऱ्यात खिचत नाही किंवा पलंगावर झोपवून दाराची कडी लावत नाही. हिला हे मनोमन आवडले..... फार छान वाटले.. त्या आवडणाऱ्या स्पर्शापेक्षाही छान.... एक मोकळा श्वास घेवू शकतोय या समाधानाने ती बागडू लागली.. फुलू लागली.. बुद्धीने, सौंदर्याने, व्यक्तिमत्वाने.

हिने आता मनाशी एक खुणगाठ बांधली. मागचं सारं विसरायचं. पण त्या चित्र विचित्र आठवणी पिच्छा सोडेनात. सकाळी हि पेपर वाचत बसलेली... अचानक लक्ष एका बातमीवर..... कोर्टाचा निर्णय... “अठरा वर्षाखालील मुलीवर तिच्या इच्छेने जरी शाररीक संबंध प्रस्थापित केलेत तरी तो बलात्कार असतो.”

ब – ला – त्का – र.....नुसत्या शब्दांनीच हि हादरली. ... म्हणजे...म्हणजे.... आजपर्यंत मी ज्या गोष्टीला माझा गुन्हा मानत होती इतकी वर्षे ज्या ओझ्याखाली जगत होती.... तो गुन्हा किंवा फसवणूक नव्हतीच... तर तो होता बलात्कार... सतत सहा वर्षे माझ्यावर बलात्कार होत होता... डोके गरगरायला लागले.... हिने दोन हातात ते गच्च धरले... मान गुढ्यात घातली आणि हिच्या मनाने आक्रोश केला.... अजून कोण कोण आणि किती चिमुकल्या असतील माझ्यासारख्या... ज्यांच्यावर वर्षानुवर्षे असले बलात्कार होत असतील... कसे थांबवणार आपण हे सर्व ??? शिक्षण, कायदे, कि संस्कार ?????

[विशाखा समीर मशानकर](#) ...

० स्मरणयात्रा

मित्र हो आठवणी आपण लक्षात ठेवतो, सतत मनात असल्यामुळे हे क्षण मनात रेंगाळत असतात . अशीच एक आठवण "शिक्षक दिन ५ सप्टेंबर १९९५" या दिवसाची आहे. मी माझ्या पद्धतीने या दिवशी अंशतः "गुरु ऋण " फेडू शकलो , ही भावना माझ्या मनात कायम आहे.

१९६४ साली मी नूतन विद्यामंदिर (मोठी शाळा) जिंतूर रोड परभणी , या शाळेत इयत्ता नववीचा विद्यार्थी. हे एकच वर्ष या शाळेत शिकलो मी , या वर्षी आमच्या शाळेचे मुख्याध्यापक कै.गोपाळराव काळे सर होते. नववीच्या वर्गावर एक नवीन शिक्षक म.म.शर्मा यांनी त्यांच्या शिक्षकी जीवनाचा आरंभ केला त्यांच्या "पहिल्या तासाचे पहिले विद्यार्थी ", ही आमची आठवण शर्मा सरांना पुढे अगदी १९९५ साली सुद्धा आम्ही अनेक माजी विद्यार्थी करून देत असू.

स्टेट बँक आफ हैद्राबाद मधील नोकरीच्या निमित्ताने परभाणीस वास्तव्य होते. या दरम्यान लेखक होण्याचा योग माझ्या वाट्याला आला. अशा साहित्यिक उपक्रमात शर्मा सरांची भेट होत असे.. माझ्या सारख्या विद्यार्थ्यांची ही प्रगती पाहून, त्यांना खूप आनंद होते असे, आमच्या पाठीवर शाबासकीची थाप "हे कौतुक सांगून जाई.

१९९५ मधली गोष्ट आहे ही साकेत प्रकाशन आणि जेष्ठ लेखक श्री बाबा . भांड सर , यांनी माझी पहिली "बालकादंबरी " चंद्र " प्रकाशित केली. आता पहिल्या वहिल्या बालकादंबरीचे प्रकाशन मोठ्या थाटात करू या असे ठरले. गंमत म्हणजे १९९५ साली नूतन शाळेचे मुख्याध्यापक होते आमचे शर्मा सर. मी ऑगस्ट महिन्यात त्यांना भेटून म्हणालो , "सर, मी तुमचा , या शाळेचा विद्यार्थी , माझी अशी इच्छा आहे की माझ्या पहिल्या बालकादंबरीची प्रकाशन तुमच्या अध्यक्षते खाली संपन्न व्हावे ते शिक्षक दिनी ०५ सप्टे १९९५ रोजी." सकाळी शाळेची प्रार्थना झाल्या वर मोठ्या हाल मध्ये, शाळेचे सगळे शिक्षक आणि विद्यार्थी यांच्या समोर . आणि या निमित्ताने "तुमचा सत्कार करण्याची इच्छा आहे, नव्या पुस्तकाचे पहिली प्रत तुम्हाला देऊन." गुरुदक्षिणा समजा तुमच्या विद्यार्थ्यांची.

शांत सौम्य स्वभावाच्या शर्मा सरांनी संकोच करित नको म्हटले, पण तुमच्या आनंदसाठी मी कार्यक्रमात सहभागी होईल " असे म्हणून आशीर्वाद दिला. मित्र हो ०५ सप्टेंबर १९९५ सकाळी ०८ वाजता १५०० मुलेमुली आणि शिक्षक वृंद , निमंत्रित मित्र साहित्यिक , मान्यवर , शाळेत उपस्थित होते. व्यासपीठावर प्रमुख पाहुणे श्री बाबा भांड सर, . अध्यक्ष म्हणून म.म.शर्मा सर, आणि राष्ट्रपतींचा आदर्श शिक्षक पुरस्कार प्राप्त जेष्ठ लेखक भा.दो. पाटील सर,

यांच्या हस्ते माझ्या पहिल्या बाल कादंबरीचे "चंद्र " चे थाटात प्रकाशन झाले, भा.दो पाटील सर, . म्हणाले "इतक्या पहाटे शाळेत प्रकाशित झालेले हे एकमेव पुस्तक असेल. खरेच मित्रांनो "चंद्र" या लेखनाने माझी लेखन वाटचाल खऱ्या अर्थाने प्रकाशमय केली आहे. सुप्रसिद्ध लेखक आणि सनदीअधिकारी व माझे स्नेही श्री . लक्ष्मीकांत देशमुख , यांनी या

बाल कादंबरीची अतिशय उचित शब्दात पाठराखण करून, माझ्या लेखनाचे मोल वाढवले होते. साकेत प्रकाशनाने १९९५ च्या या बालकादंबरीची नवी आवृत्ती २००९ मध्ये प्रकाशित केली. आज ०५ सप्टेंबर २०१३ "चंद्र " हा गुणी नायक १८ वर्षांचा झाला आहे. त्या "सुरम्य लेखन क्षणांची " ही स्मरणयात्रा .

तुमची सोबत माझ्या वाटचालीला प्रेरक आहेच.

[अरुण वि. देशपांडे](#) ...

◎ मानसिक अर्थकारण

सर्वसामान्य माणसाला अर्थशास्त्र हा तसा किचकट विषय वाटू शकतो पण खरंच अर्थशास्त्राला समजणं इतकं कठिण नाही. अर्थकारण हे कधीही निव्वळ गुंतवणूक म्हणूनच पाहिलं गेलंय याचं कारण असं की अर्थ म्हणजे शेअर्स, बॉन्ड्स, म्युच्युअल फंड्स, विमा इत्यादींपुरतंच मर्यादित असतं. अगदिच अर्थशास्त्राचा संबंध आलाच यांआधी फक्त शालेय आणि महाविद्यालयीन कालखंडात निव्वळ अभ्यासक्रम म्हणून फक्त अभ्यास करणारे आणि त्या जोरावर भरपूर गुण संपादन करून पास होणारे बरेच 'हुशार' आहेत. अर्थशास्त्राचा इतिहास प्रचंड जुना आहे म्हणजे जिथे व्यवहार तिथे 'अर्थ' आणि हे अर्थ हाताळण्याचे शास्त्र म्हणजे अर्थशास्त्र. या अर्थशास्त्रामध्ये मानसिकतेला एक अग्रगण्य स्थान आहे, अर्थशास्त्राचे बहुतांशी नियम हे मानसिकतेशी प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षरित्या जोडले गेले आहेत म्हणूनच हे अर्थशास्त्र जाणून घेतानाच अर्थतज्ज्ञांनी त्यांचे सिद्धांत हे मानसिकतेशी जोडलेले आढळतात. या लेखात सर्वच बाबी मांडता येणे हे शब्दमर्यादितमुळे शक्य नसल्याकारणाने मी फक्त महत्त्वाच्या बाबतींवरच दृष्टीक्षेप टाकण्याचा प्रयत्न करणार आहे.

गुंतवणूक किंवा बचतीच्या निर्णयाबद्दल आपण हे मानसिक अर्थशास्त्र काय आहे हे थोडक्यात जाणवून घेऊ. अर्थशास्त्राच्या नियमाप्रमाणे आपले आय म्हणजेच उत्पन्न वाढले की गुंतवणुक वाढते, हाच अर्थशास्त्राचा नियम मानसिकतेवर कसा निर्भर होऊ शकतो हे पाहू. मिळणारे उत्पन्न हे बचत न करता जर तसेच स्वतःकडे ठेवले गेले तर सहाजिकच गुंतवणुक होणार नाही, पण बचत मात्र नक्की होईल. अर्थशास्त्राचाच एक नियम असे सांगतो की उत्पन्न वाढले की आपला खर्चही तुलनात्मकरित्या वाढत जातो. परंतू एखाद्या व्यक्ती हा हातचं राखून खर्च करत असेल तर मात्र त्याचा खर्च वाढणार नाही तसेच तो माणूस गुंतवणुक करण्याच्या मनस्थितीत नसेल तर त्याच्या हातात उरलेले अधिकतम उत्पन्न तो स्वतःकडे ठेवणे पसंत करेल परिणामी गुंतवणुक आणि बचत ही अर्थशास्त्राच्या दृष्टीने होणार नाही परंतू त्याच्या मानसिकतेनुसार तो जे करत आहे त्यांस बचत म्हणता येऊ शकेल.

दुसरं उत्तम आणि आपल्या सान्यांच्याच परिचयाचं असलेलं उदाहरण म्हणजे शेअर बाजारातील गुंतवणुक ! शेअर बाजारात गुंतवणूक करताना तुम्हाला फक्त अर्थशास्त्रच माहिती आसेल म्हणजे उदाहरणार्थ , कमी दरात शेअर खरेदी करणे किंवा जास्त दरात विक्री करणे इतकीच सामान्य माणसापुरती शेअर मार्केटची व्याख्या मर्यादित असली तरी मत्र जेव्हा शेअर मार्केटमध्ये खरे व्यवहार होतात तेव्हा मानसिकता कशी आड येऊ शकेल याचे उत्तम उदाहरण म्हणजे सट्टेबाजी. अमूक एखादा शेअरचे बाजार भाव घरसणार असल्याचे संकेत मिळाले की सट्टेबाज आधीच शेअर विक्रीस काढायला सुरुवात करतात किंवा जर आत्ताच्या शेअरचे बाजारभाव वाढणार असतील तर ते विक्रीस तयार होत नाहीत. याच्याच उलट बाब शेअर खरेदीच्या बाबतीत आहे. म्हणजे समजा पुढे एखाद्या शेअरच्या किंमतीत जर वाढ होणार असल्याचे संकेत सट्टेबाजांना मिळाले तर ते आत्ताच बाजारातून तो शेअर विकत घेतील ते निव्वळ नफा कमवणियासाठी. मी तुम्हाला जे उदाहरण दिलंय ते अतिशय लहान आहे शेअर बाजारात याहून अधिक लपंडाव खेळले जातात म्हणूनच सामान्य माणूस आपला पैसा वाचावा म्हणून या शेअर बाजारापासून चार हात लांब रहाणे पसंत करतो पण हे चित्र हल्ली बदलत चालले आहे. आता या मागची मानसिकता समजून घेऊ किंवा मानसिकता या छोट्याशा वाटणाऱ्या पण मोठी व्याप्ती असलेल्या अर्थकारणावर कसा परिणाम करू शकते हे समजून घेऊ. वर म्हटल्याप्रमाणे समजा भविष्यात अमूक एखाद्या शेअरचे भाव वाढणार असे स्पष्ट संकेत मिळाल्यावर देखील एखादा माणूस आता चालू असलेल्या बाजार भावाने शेअर विक्री करू शकतो यां मागचे मानसिक कारण म्हणजे त्याला मार्केटबाबत असलेली भिती असू शकते किंवा पुर्वानुभवानुसार त्याची मानसिकता तशी घडली असेल. म्हणजे मागील व्यवहारात त्याला अशा व्यवहारातून तोटा उद्भवल्यामुळे तो भविष्यातील नफ्याचा व्यवहार टाळून सध्या तोट्यात व्यवहार करण्यास उत्सुक असेल.

अर्थकारणाचा महत्त्वाचा पैलू म्हणून मानवी मानसिकतेला अग्रगण्य स्थान आहे. याचीच उकल आपल्याला विविध आर्थिक सिद्धांतामधून दिसते. अर्थकारण आणि मानवी मानसिकता याचे अजून एक उदाहरण म्हणजे महागाई अर्थातच inflation. आता बाजारात सर्वाधिक महागा काय असेल तर त्या दोन गोष्टी आहेत एक म्हणजे कांदा आणि दुसरं म्हणजे पेट्रोल. सरकारने कांद्याचे दर नियंत्रणाखाली आणण्याचे प्रयत्न युद्धपातळीवर असल्याचे आश्वासन दिलेले असले तरीही कांदा खरेदी ही म्हणजे सामान्यांसाठी सोनेखरेदी झाली आहे. एखादा गरिब माणूस ज्याचे दैनंदिन उत्पन्न शंबर रुपयांहून जास्त नाही अशी व्यक्ती कांदा खाणे संपुर्णपणे बंद करेल असा अंदाज चुकीचा सिद्ध होऊ शकतो जर कांदा त्या व्यक्तिसाठी अविभाज्य घटक असेल तर, म्हणजेच थोडक्यात सांगायचं झालं तर कांदा ही गरज असू शकते किंवा कांदा हा पर्यायी होऊ शकतो. जैन समाजामध्ये कांदा हा वर्ज आहे परंतू त्यांनी कांद्याला पर्या कोबीचा उत्तम वापर केलाय त्यामुळे त्यांना या कांदा दरवाढीचा फटका

बसला असेलच असे नाही, त्यातल्या त्यात जर त्यांच्यापैकी कोणी धार्मिक परिक्रमेबाहेर जाऊन कांदा खाणारा असेल तर त्याला या कांदे दरवाढीचा फटका बसू शकतो. आता वळूया पेट्रोल या उत्पादनाकडे ज्या माणसाकडे बाईक आहे किंवा कार आहे अशांनाच केवळ जर पेट्रोल दरवाढीचा फटका बसतो अशी जर तुमची मानसिकता असेल तर ती सपशेल चुकीची आहे, तर अप्रत्यक्षरित्या पेट्रोल दरवाढीचा फटका फळे, अन्नधान्य, भाज्या आणि दुग्धव्यवसाय यांच्या बाजारपेठेला बसू शकतो. परिणामी पेट्रोलचे दर वाढले की जनजीवनावर त्याचे थेट पडसाद उमटतात. आता तुम्ही म्हणाल यात तूला काय डोंबलाची मानसिकता दिसते ? तुमचं म्हणणं कदाचित बरोबर असेल पण अल्पसंख्यांक उत्पन्न गटाचा विचार करता ते या समस्येवर कसा तोडगा काढू शकतात ? भाजीच्या किंवा अन्नधान्याच्या थेट बाजारपेठेत जाऊन घाऊक खरेदी केल्यास दरवाढीचा होणारा फटका हा तुलनात्मक रित्या कमी बसेल ही ग्राहकांची मानसिकता आहे. पण समजा याच बाजारपेठेत जर विक्रेत्यांनी नफा कमविण्याची मानसिकता दाखवली आणि धान्यांचे आणि भाज्यांचे भाव वाढवले तर ग्राहक पेचात पडतील आणि एकंदरीतच कृत्रिम टंचाईचं भीषण चित्र आपल्याला डोळ्यांसमोर दिसेल.

आतापर्यंत आपण सर्वसामान्यजीवनातील आणि दैनंदिन आर्थिक व्यवहरांमागची संबंधित मानसिकता पहाण्याचा प्रयत्न केला. आपल्या काही गरजा या दैनंदिन नसतात पण त्या पूर्ण कराव्या लागतात .सोने खरेदी हे या आशयाचे एक उत्तम उदाहरण होऊ शकते. असं पहा, माणूस हा संस्कारांचा आणि रूढी परंपरांचा कैवार घेऊन वावरत असतो ज्या रूढी परंपरा तो स्वतःला हव्या तशा काही ठिकाणी बदलतोही पण जेव्हा शकून आणि अपशकून या काल्पनिक बाबींचा प्रश्न येतो तेव्हा मात्र तो संभ्रमात पडतो. पितृपक्ष हा आपल्या साऱ्यांनाच अभिप्रेत आहे. काहीही नवीन खरेदी करणे किंवासोने खरेदी करणे यांसाठी हा पितृ पंधरवडा अनुकूल मानला जात नाही वास्तविक कोणत्याही शास्त्रात तसा जाहिर उल्लेख नसला तरी आपल्या पितरांचे स्मरण म्हणून पंधरा दिवस सुत्क पाळणे अशी त्यामागची एक तथाकथित धारणा आहे. याच ध्यानधारणेमुळे या काळात सोन्याचे दर इतर कालावधीपेक्षा स्थिर असतात कारण या कालावधीत सोने खरेदी करणारे खूप कमी असतात. यांत मानसिकता कशी परिणाम करू शकते हे सांगतो. एखाद्या व्यक्तीला सोने घ्यायचेय पण तो पितृपक्ष वगैरे काही मानणारा नाही तर त्याच्यासाठी हा व्यवहार फायद्याचा होऊ शकतो परंतू एखाद्या माणसाला पैशांची गरज असतना त्याने त्याच पंधरवड्यात जर सोने गहाण ठेवले तर त्या बिचान्याच्या हाती येणारी रक्कम ही इतर कालावधीतल्या रकमेपेक्षा नक्कीच कमी असेल. पण जर समजा हाच व्यवहार नेमका दिवाळी किंवा दसऱ्याला झाला वरील उदाहरणातील पहिली व्यक्ती तोट्यात आणि दुसरी व्यक्ती नफ्या च्या व्यवहारात गणली जाईल.

घर खरेदी हा सर्वसामान्य माणसासाठी आर्थिक प्रपंच असतो. जागा कुठे घ्यायची , त्याचे चटई क्षेत्रफळ काय असेल, सोई सुविधा काय असतील, आपला पगार किती त्यातील आपण किती पैसे घरासाठी देऊ शकतो आपल्या चैनीच्या बाबींवर आपले कितपत नियंत्रण आहे, आपण आपल्या दैनंदिन आयुष्यात लहान खर्चावर कितपत बंधन ठेवू शकतो या सर्व बाबी संपूर्णतः आपल्या मानसिकतेवर अवलंबवून असतात. एखादा व्यक्ती अमाप पैसा असूनही अप्रगत विभागात कमी पैशांत घर खरेदीकरून उर्वरित रक्कम गुंतवू शकतो किंवा सर्व रक्कम एकाच जवळ असलेल्या प्रोपर्टीमध्ये गुंतवू शकतो.

अर्थव्यवस्थेतील मानवी मानसिकता काही बाबतीत उदासीन असू शकते, परिणामी ही वृत्ती त्या व्यक्तीच्या वैयक्तिक अर्थकारणावर विपरित किंवा अविपरित परिणाम करू शकेल, यालाच अर्थशास्त्राच्या भाषेत micro economy म्हणतात पण अशी समविचारांची माणसे जर प्रत्येक ठिकाणी (म्हणजे गाव, देश, प्रांत या ठिकाणी) याच स्वभावाने वागू लागली आणि त्यांचा अर्थकारणावर विपरित किंवा अविपरित परिणाम झाला तर मात्र हे अर्थकारण संपूर्ण परिक्रमेला छेद देऊ शकते. यालाच अर्थशास्त्रात macro economy असे म्हणतात.

हा लेख वाचून मला नक्की काय सांगायचे आहे हे बऱ्याच जणांच्या लक्षात येणार नाही. परंतू आर्थिक मानसिकता किंवा मानसिक अर्थकारण हे संपूर्णपणे नाही तरीही काही अंशी निश्चितच आपली मानसिकता आणि अर्थव्यवस्था याचा एकमेकांशी संबंध आहे . ज्याअर्थी आपण आपल्या हातातील पैशाचा योग्य निचरा किंवा कचरा करणे जाणतो किंवा कोणत्या वस्तूसाठी किती पैसा खर्च करावा याचे वेळ, काळ आणि उपलब्ध साधने यांच्या आधारे समिकरणे बांधत बसतो त्याअर्थी अर्थ आणि त्यामागची मानसिकता यांचा एकमेकांशी दृढ संबंध आहे हे निश्चित होते. शब्दमर्यादे अभावी या लेखाची व्याप्ती आणि या लेखातील माहिती तितकीशी पूरक नसली तरी या लेखांद्वारे मांडलेल्या उदाहरणपर दाखल्यांतून आपल्यापर्यंत माझे म्हणणे नक्कीच पोहोचेल याची मी खात्री बाळगतो.

प्रथमेश सुरेश शिरसाट...

० अविस्मरणीय चार धाम प्रवास

अविस्मरणीय चार धाम प्रवास सुरु झाला. कुणाशीच ओळख नसल्याने सगळं अगदी रटाळ वाटत होते . काही मज्जा नव्हती . हरिद्वार पोहोचण्यासाठीच दोन दिवस लागतात . त्या दोन दिवसात तर आमच्या कडे एकमेकांचे तोंड बघण्याशिवाय खरच काही काम नव्हते . रेल्वेतली दुसरी रात्र भरतपूर (राजस्थान) मध्ये . अचानक चक्रीवादळ सुरु झाले . इतके मोठे कि रेल्वे सुद्धा जवळजवळ अर्धा तास थांबून होती . पाऊस हो सुरु झाला . पाऊस रात्री कधी थांबला ठाऊक नाही थेट सकाळी च मला जाग आली . तिसऱ्या दिवशी दुपा पारच्या सुमारास आमचे हरिद्वार मध्ये आगमन झाले . मुंबई सारखंच तिथेही गरम होत होते . संध्याकाळी गंगा आरती पहावयास गेलो मी ती गर्दी एकदा टीव्ही वर पहिली होती तेव्हा विचार केला होता हि लोकं का म्हणून एवढ्या गर्दीत जातात ; काय मिळत हे करून पण जेव्हा प्रत्येक्षात मी गंगा आरती पहिली तेव्हा त्याचे उत्तर मिळाले जे समाधान मिळते ते शब्दात नाही सांगता येत अप्रतिम !

हरिद्वार मध्ये रात्रीचा मुक्काम करून सकाळी बडकोटसाठी निघालो . माझ्या आयुष्यातील पहिल्या adventure ला सुरवात झाली होती . खरंच , तोप्रवास पूर्णपणे पहाडी प्रवास एका बाजूला डोंगर ज्यांची दग दगड कधी पडतील ते हि सांगता नाही येणार आणि दुसऱ्या बाजूला मोठ मोठ्या दऱ्या समोर फक्त एक वाहन मुश्किलीने जाईल इतका छोटा वळणा वळणाचा रस्ता . पूर्ण दिवस बस प्रवासात गेल्या नंतर बडकोटला रात्रीचा मुक्काम केला . २४ मे ला यमुनोत्री दर्शना साठी निघालो (यमुना नदीचे उगमस्थान) यमुनोत्री ची उंची १० ,८०० फुट आहे . ५ कि.मी . चढण चढून यमुना मातेचे दर्शन घेतले . पण खरंच यमुना नदीच्या शितलप्रवाहाचे खळखळ वाहने बघून ५ कि.मी चालल्याचा थकवा अगदी नाहीसा होऊन जातो . पुन्हा ५ कि .मी . खाली उतरून बडकोट मध्ये मुक्काम केला .अजून तरी कुणाशी ओळख झाली नव्हती त्यामुळे खूपच कंटाळा येत होता . घराची आठवण येत होती .२५ मे ला बडकोट मध्ये असणाऱ्याकाही नामवंत मंदिरांचे दर्शन घेतले शक्ती मंदिर , शिव मंदिर इत्यादी . चार धामच्या या प्रवासात प्रत्येक पर्वत ,नदी , नाले यांचा संबंध कोणा एका ऋषीदेवतांशी जोडला गेला आहे आणि त्यांचे महात्म्य विविध अंगांनी निदर्शनास येते .

२६ मे ला गंगोत्री दर्शनासाठी निघालो . गंगेचे उगमस्थान गंगोत्री मंदिरा पासून १८ कि. मी .दूर असून गोमुख म्हणून विख्यात आहे , प्रचंड थंडीपण आश्चर्य करण्यासारखी गोष्ट होती ते , कुंडातील गरम पाणी ते हि एवढ्या थंडीत .

जिथे बादलीतील गरम पाणी हि ५ मिनिटांत गार होत होते .गंगोत्री दर्शन करून उत्तरकाशी मध्ये रात्रीचा मुक्काम केला .

२८ मे केदारनाथ दर्शनासाठी निघालो सर्वात खडतर धाम पंधरा तासांचा प्रवास . जाताना वाटेत टिहेरी dam लागते . आशिया खंडातील सर्वात मोठे dam . ज्याच्या प्रवाहामुळे आणि विशाल खोली मुळे बत्तीस गावं पाण्यात विलीन झाली . ते पाहून खरंच नियतीच्या ताकदीची जाणीव होते .

संध्याकाळी सीतापुर मध्ये मुक्काम करून दुसऱ्या दिवशी गौरीकुंड कडे निघालो . जिथे स्नान केल्याने सारे पाप नष्ट होते असे म्हटले जाते . तिथून पुढे केदार नगरी १४ कि.मी . वर आहे . जाण्यासाठी डोली , कुंडी ,घोडा किंवा पायी असे पर्याय आहेत . आम्ही घोड्याने गेलो .

११७८५ फुटावर वसलेली केदारनगरी हे पांडवांनी बनवलेले स्थापत्य होते . हे एक प्राचीन मंदिर असून बारा ज्योतिर्लिंगां पैकी एक आहे .तिथे जाताना जसे वर जाऊ तसे विलोभनीय दृश्य बघावयास मिळतात . अतिशय सुंदर आणि उत्साहदायी . दुपारच्या सुमारास केदारनगरीत आम्ही पोहोचलो .डोळे दिपतील असे सुंदर दृश्य शब्दात मांडता न यावे इतके सुंदर पण खाली पाहिल्यावर जिवंत राहू कि नाही

असा विचार सुद्धा मनात डोकावतो . केदारनाथ चे दर्शन घेऊन रात्रीचा मुक्काम हि तिथेच होता . भयंकर थंडी चारही बाजूने बर्फाने माखलेले डोंगर .पाण्यात हात विचार करून घालायचो . कुडकुडत ती रात्र काढून दुसऱ्या दिवशी पायथ्याशी जाण्यासाठी निघालो . खाली जाताना आम्ही म्ही सावकाश गेलो निसर्गाचा आस्वाद घेत . रात्री गुप्तकाशी येथे मुक्काम केला . तिथे मात्र सोसेल इतकी थंडी होती . आमच्या रूम समोरचा नजरा तर अजूनही डोळ्यांसमोर उभा राहतो . खूपच सुंदर .

दुसऱ्या दिवशी बद्रीनाथ दर्शनासाठी निघालो टो हि पूर्ण दिवस बस मध्ये . सभोवतालचा नजारा इतका रम्य होता कि हातातला कॅमेरा खाली ठेवावा असंवाटतच नव्हतं . अगदी निसर्गाच्या सानिध्यात गेल्याचाच जणू भास होतो . तेव्हा मात्र घरी परतण्याचा विचार अजिबात मनात येत नाही . फक्त निसर्ग आणि तुम्ही ...

अलकनंदा आणि मंदाकिनी नदीचा संगम तर दोन नद्या सवंगडी (उनाड) सैरावैरा पळताहेत . बद्रीनाथ पुरी ला पोहोचल्यावर संध्याकाळी आमचे अगदी व्यवस्थित दर्शन झाले . त्या मंदिरात बद्रीनाथाचे शामिल , विलोभनीय अश्या स्वरूपात विशाल

बहुमुल्य अश्या वस्त्रालंकारानी मंडित अशी मूर्ती शोभायमान दिसत होती . बद्रीनाथ पुरीतच मुक्काम करून माना गावात गेलो . भारतातील (आशिया खंडातील) सर्वात शेवटचे गाव ज्याच्या पुढे २० कि. मी . चीन बोर्डर सुरु होते .माना गाव नावा प्रमाणेच छोट आहे . तिथली राहणीमान घर सगळंच वेगळं. एक गंमत म्हणजे तिथे एका चहाच्या टपरीचं नाव “ India's last tea stall” असं होतं .माना गावाची सैर करून आमच्या परतीचा प्रवास सुरु झाला हरिद्वार कडे . येताना ऋषिकेश कडे लक्ष्मणझुला , रामझुला , तपोवन स्वर्गाश्रम आदि पहावयास मिळाले.

एवढ्या दिवसांच्या प्रवासा मध्ये आमचा संबंध होता तो फक्त नदी , नाले , डोंगर , झरा इ .मी नद्यांचे खूप फोटो काढले पण तेव्हा माझ्या झ्या एक गोष्टलक्षात आली , स्वच्छ शितल नदीकडे सगळ्यांचाच लक्ष आकर्षित होतं पण गढूळ पाण्याचे नदीचे कोणी photo सुद्धा काढत नव्हतं तं . त्यातून एक गोष्ट शिकायला मिळाली आपणही आपले मन स्वच्छ आणि माथा थंड ठेवला तर जगाचे , इतरांचे प्रिय होऊ नक्कीच .

चार धाम च्या या प्रवासात छान माणसं भेटली ,चार चांगल्या ओळखी झाल्या . रोज धार्मिक परमार्थ विषयी चांगले शब्द ऐकायला मिळायचे.

खरंच ! आयुष्य पण कसं असतं ना ; अशी चांगली माणसं भेटल्यावर ते एक न एक दिवस सोडून जाणार याची जेव्हा जाणीव होते ना . तेव्हा कुठे तरी मनात वाटतं .अशी माणसं आयुष्यात येतात तरी कशाला जर त्यांच्या वियोगाने दुःख होणार असेल . बरोबर ना !

तरीही आठवणी साठवून ठेवायला माणसांच्या स्मरणशक्ती एवढे प्रभावी दुसरं साधन नाही . कॅमेरा क्षणार्धात दृश्य पकडतो ,पण त्यातून तो क्षण निसटला कि कायमचा निसटतो ,मात्र असे क्षण डोक्यात पक्के बसतात .अगदी कायमचे

[स्वामिनी लोखंडे - कोळेकर ...](#)

पद्य विभाग

◎ आई

तुझ्या गर्भातला
मी अंकुर
बीज रुजेल ...।
तुझ्या अंगा खांद्यावर
खेळेल माझी वेलं

गर्भात तुझ्या मी
धडे ममतेचे गिरविल
अलगद तुझ्या स्पर्शाना
मी कुशीत माझ्या कुरवळेल

तुझ्या राक्तामासाचा
मी एक जीव।
तुझ्या सोबत
छपारात राहीन
पावसात भिजण
उन्हात तापल्या
वाटेने चालन ...

तेव्हा आई
काळजातील ममता तुझी
अश्रुतही वाहू लागेल
हृदयातील प्रेम तुझे
माझ्या ओंजळीत साचेलं

जिथं पेटलं माझी ज्योत
काळोख दूर होईल तिथं
वंशाला दिवा भेटेल
जेव्हा माझी ज्योत पेटेलं

स्वाती ठुबे -खोडदे ... ✍

◎ दीपोत्सव

दिपोस्तवाचा हा सोहळा
परस्पराना खेह जिव्हाळा
पणतीच्या मंद प्रकाशात
गवाक्षांचा साज आगळा

आकाश दिव्याच्या रंगांच्या
माळा गगनी भरारल्या
सडा नभांगणात शिंपुन
दशदिशा उजळविल्या

पर्णकुटी सह महाला दारी
मंगल तोरण झुला घेई
अंगणीच्या तुळशी वृंदावनी
अल्पनाही रेखांकित होई

आकाशी झेपलेल्या चंद्र ज्योती
अवनी भेटीस होती अधीर
रंगतुषारांच्या वर्षावात उजळे
सण हा दिवाळीचा शुभंकर

मिलिंद कल्याणकर ... ✍

◎ मैत्रीचे धागे

घड्याळाचे काटे अडवून धरले

तरी वेळ अडून रहात नाही

ते क्षण रडवणारे आठवून

आज हसू आवरत नाही

का , कोण जाणे त्या

क्षणांची आठवण सरत नाही

कधी सुटणार त्या जंजाळातून

म्हणणाऱ्या मनाला आज रडू आवरत नाही

माझी मस्करी उडवून

माझा राग कोण सहन करणार

माझे पकाव jokes एकूण गप गं

म्हणत मला कोण बोलणार

exam period मध्ये किती

अभ्यास झाला हे messege

करून कोण विचारणार

lunch break तर बरेच येतील

पण हेच डबे पुन्हा कोण कधी उघडणार

विनाकारण बडबड आता करू कोणाशी

विनाकारण भांडण आता करू कोणाशी

कोण माझ्या problems वर solution देणार

हरभर्यांच्या झाडावर चढून धपकन खाली कोण पाडणार

MacD आणि Dominoz मध्ये

जाणं आता सूनं सूनं वाटेल

तुम्ही तिथे नाहीत हि उणीव असेल ...

◎ एक किनारा गाठत आहे ...

एक किनारा गाठत आहे ...

समुद्र उसळून निघतो

लाटांचे संकटही देतो

भयानेच मन कल्लोळ होतो .

पाण्यात श्वास कोंडतो आहे .

काहीतरी 'आपलं' मिळवण्यासाठी ,

एक किनारा गाठत आहे

जगायची आवड असते .

मरण अजून दूर आहे .

प्रयत्न आपलाच असतो

किनारा अजून दुर आहे

तरी मन सांगत असते

कि एक किनारा गाठत आहे

प्रत्येक क्षण जगत आहे

जगण्याची धुंद चढली आहे

मरणाची वात मंदावली आहे

आपलं गाव दिसण्यासाठी

एक किनारा गाठत आहे ..

⊙ एकटा मी

एकटा मी एकटा मी
नाही कुणाचा सांगाती मी
जरी पाखरांच्या थव्यात मी ,
स्वःताला पाहतो एकटा मी ,

उजडे सूर्य अंधारात ही
तरी अंधाराचा शाप ही,
मीच माझ्या कांतीला
रोज पाहतो आज मी

मागतो रोज क्षमा
गेलेल्या दिवसांची मी
शोधतो रोज त्यांना
येणाऱ्या दिवसात मी

जोडली सारी नाती
कुणी ना राहिले इथे
सुखांच्या घराभोवती
दुःखाचे गाव मी पहिले

प्रेमभाषा वेगळी
न्याहाळुनी पहिली
बंधनाच्या घोळक्यात
स्वतःस एकटे पाहिले

मिलिंद कदम ...

⊙ एक क्षण जगायचा आहे

परत एक क्षण जगायचा आहे
माझ्यासाठी रडणाऱ्या च्या अश्रूंमध्ये माझं स्थान अनुभवायचं आहे ,
आणि त्यासाठी परत एक क्षण जगायचा आहे .

आयुष्यभर लिहिलेल्या जीवनाच्या निबंधाच्या चुका सुधारून
दहा पैकी दहा गुण मिळवायचे आहेत ,
आणि त्यासाठी परत एक क्षण जगायचा आहे .

नकळत दुखावलेल्या मनांना विदुषक बनवून हसवायचं आहे
त्या हास्यातले हिरे नजरकैद करून ठेवायचे आहेत ,
आणि त्यासाठी परत एक क्षण जगायचा आहे .

स्नेहल तांबे...

⊙ रात्र होती...!!

अश्या किती रात्री जागली
पण आजची खास होती...!!
अर्धी कहाणी पूर्ण करणार मी
कारण तशी ती बात होती...!!

आणिक कित्येक रात्री येतील
पण आजची यादगार होती...!!
होत्या वादळी विजा आणि पाऊस
कारण तुला बिलगण्याची आस होती...!!

शब्द मुके दोन्हीकडे
पण बोलकी ती अदा होती...!!
डोळ्यांचे अन हजार नखरे
कारण त्यांना तेवढी मुधा होती...!!

पौर्णिमेचा चंद्र झाकाळलेला नभी
पण शुक्राची लख्ख चांदणी होती...!!
रात्र काजळली तरी प्रसन्न ही
कारण जवळ तुझी साजणी होती...!!

तू येणार हे कधीच ठरलेले
पण तरी ही ओढ प्रचंड होती...!!
गर्द हिरवा शालू आणि हा साज
कारण पहिलीच ही नजरभेट होती...!!

युगायुगाच्या विरहा नंतर आज
शेवटी ही मिलन रात्र होती...!!

⊙ ही राधा पणती झाली...

सौभाग्याचा शाप असलेली
एक मुर्ती झाली...
तुझ्या आठवणीत
मी आज राधा झाली...

संपल सर्व वाटत असताना
एक आशा दिली...
तुझ्या आठवणीत
मी आज राधा झाली...

प्रतिक्षेचा कळस गाठताना
वेडी फार झाली...
तुझ्या आठवणीत
मी आज राधा झाली...

दिवाळीची ही सांज
स्वप्नाची रेषा झाली...
तुझ्या आठवणीत
मी आज राधा झाली...

एक दिवा माझ्याही
अंगणात लाव सख्या...
तुझ्या आठवणीत
ही राधा पणती झाली...

वैष्णवी सरोदे ... ✍

◎ ईंडिया टुडे

आजकाल Happy Independence Day wish करण
वाटते फक्त एक formality
कारण आज या so called, independent देशात
आढळतात अनेक त्रुटी
करोडोची population आहे या देशाची
इथे विविधता आहे अनेक भाषेची
इथे राहतात दोन प्रकारची माणस
एक, तुमच्या आमच्या सारखा भारतीय माणूस
आपण दुसरा भ्रष्ट नेता
ज्याला लागली आहे फक्त पैश्याची फूस
१५ august १९४७ आधी , आपण जगायचो britisha न खाली
आता british ऐवजी, आली आहे भ्रष्टाचाराची सावली
आज ऐकावस नाही वाटत ,
१५ ऑगस्टच लाल किल्ल्यावरच भाषण
कारण, आज साधा भ्रष्टाचार विरोधी कायदा
आणायला कराव लागत ...उपोषण
आज भ्रष्ट झाले आहेत इथले नेते
bomb blast होतात जेथे तेथे
आज बाहेर पडायला वाटते भीती
अशी झाली आहे आपल्या भारताची स्थिती
मनापासून वाटते एक खंत ,
इथल्या निरपराध लोकांना मारून पण
अजून कसा काय होता कसाब जिवंत ?
म्हणूनच आज मिळून आपण भारतीय सगळेजण
करूयात एक पण,
करा आतंकवाद आणि भ्रष्टाचार गारद
आणि मगच म्हणूया जय हिंद जय भारत
लवकरच स्वप्नातला भारत अवतरेल
हीच आहे इच्छा

सागर मेहता ... ✍

◎ आता

मी गीत नाही गात आता
आहे कुठे ती साथ आता
विसरुनी गेलो ओळी त्या
नको नवी सुरवात आता

सुखाच्या वाटे जाऊ कशाला
रहायचे जेव्हा दुखवात आता

स्वप्नातच येणे नाही मग
डोळा लागेल तरी कसा
झोपेविनाच निघून जाते
दररोजची रात आता

एकदा चुकून म्हटले तयांना
आठवा जरा त्या आठवणी
जुने असते सारे विसरायचे
पडला म्हणे प्रघात आता

हे मृत्यो घे ताब्यात मजला
उभा असा का दारात आता

संजय सिंगलवार ... ✍

◎ काय झालं ? मी तुझा झालो नाही तर...

काय झाल ? मी तुझा झालो नाही तर. .

तुझी स्पंदन तर माझी झालीच ना

तुझ मन तर मी जिंकलच ना

काय झाल ? मी तुझ्या प्रेमात नल झालो नाही तर. .

तुझ्या प्रेमात मजनु झालोच ना

तुझ्या प्रेमात देवदास बनलोच ना

काय झाल ? मी तुझा पती झालो नाही तर. .

त्याच्या चेहऱ्यात मी सदैव दिसेनच ना

त्याच्या बाहुपाशात माझी ऊब जाणवेलच ना

काय झाल ? मी तुझ्या गळ्यातलं मंगळसूत्र झालो नाही तर. .

त्या मंगळसूत्राचा धागा झालोच ना

सोनेरी नसला तरी काळा मणी बनलोच ना

काय झाल ? मी जीवनात यशस्वी झालो नाही तर. .

तू तुझ्या संसारात छान रमलीस ना

एक परिपूर्ण गृहिणी बनलीसच ना

काय झाल ? मी प्रेम व्यक्त करू शकलो नाही तर. .

तुझ्या मनानी माझ मन जाणलच ना

तुझ्या नयनांनी माझ्या भावना ओळखल्याच ना

हे काय झाल ?

याचा अंदाज बांधणे आता कठीण आहे.

पण हे का झाल ?

ह्या विचारातच संपूर्ण जीवन आता समर्पित आहे. .

सिद्धेश भरत शिरवाडकर ... ✍

◎ लाज

वादळ शांत होताना, मी छप्पर न्याहाळत होतो

बिलगून लाज अंगाशी, गुंतले श्वास सोडवत होतो

वाऱ्याशी झुंजताना एकटा, मी रक्त पेटवत होतो

शोधात क्षणभर सुखाच्या, मी घामात भिजलो होतो

सखे शहारली तुझी ती काया, एवढेच ओरडत होती

मोहात दाटल्या धुक्याच्या, डोळे मिटून हरवली होती

प्रत्येक जुना तो उसासा, नव्याने परत बरसतो

जखमा झाल्या तरी परंतु, जिव तुजविण तरसतो

लढता वेगवान लाटांशी, भारी दातांचेच पारडे

गिळून सर्व प्यायलो तरी, ओठ जन्मातरीचे कोरडे

सर्व शांत झाल्यावर, पाठ माझी का कुरवाळलीस ?

जणू समाधानाच्या बोटाने, रांगोळी प्रातःकाळी रचलीस

वणवा शांत झाल्यावर, तू स्मितहास्यात निजलेली

शरमेची धग पांघरून, लाज कापरापरी जळलेली .

ओंकार मोहन घाडगे ... ✍

ॐ दर्शनाला देवा तुझ्या

दर्शनाला देवा तुझ्या
आज सारेजण एकत्र येतील
तुझ्या विसर्जनानंतर
पुन्हा आपापल्या मार्गी लागतील

दर्शनाला देवा तुझ्या
भक्तांची रांग लागेल
पास नाही मिळाला तर
मुखदर्शन लांबून होईल

दर्शनाला देवा तुझ्या
अनेक नैवेद्य येतील
तू काही घेत नाहीस
तुझ्या प्रसादाचा लिलाव होईल

दर्शनाला देवा तुझ्या
अखेरच्या दिवशी तोबा गर्दी होईल
ढोल ताशांच्या तालावर
डीजेची साथ पक्की होईल

दर्शनाला देवा तुझ्या
पुन्हा भक्त वाट पाहिल
तु असताना देव्हार्यात
तुझ्याच परतीची वाट पाहिल

ॐ बाबा

झोप तिला लागावी
म्हणुन रात्रभर जागतो
ती उठण्याआधीच मात्र
झ्युटीवर जायला निघतो

तिलाही प्रश्नच पडतो
बाबा काळोखातच का येतो ?
अन् जाग आल्यावर
उजेडात दिसेनासा का होतो ?

तिच्या प्रश्नांना उत्तरं
माझी बायकोच देते
माझी वेळ मात्र
overtime मध्येच निघून जाते

पुन्हा मी घरी येतो
तेव्हा ती निजलेली असते
मी मात्र एकटाच उरतो
रात्र माझी एकट्याचीच असते

प्रथमेश सुरेश शिरसाट ... ✍

० वात्रटिका

फु बाई फु फुगडी फु
दमलास काय माझ्या गोविंदा तू
बायको म्हणे मंत्र्याला, तुम्ही लय बाई छोटे
घोटाळ्यात पेपरला नाव नसते कोठे (१)

फु बाई फु, फुगडी फु
दमलास काय माझ्या गोविंदा तू
बंड्या म्हणे बापा, लोक करती आम्हा जाच
किती दिस लांब राहणार, घ्याहो आता लाच (२)

फु बाई फु, फुगडी फु
दमलास काय माझ्या गोविंदा तू
कन्या हट्ट पित्यासी, लग्न दणक्यात करा
गाव जेवणासाठी, स्पेन्सर शोधा जरा (३)

फु बाई फु, फुगडी फु
दमलास काय माझ्या गोविंदा तू
श्रेष्ठी म्हणे मंत्र्यासी, फंड ठेवा बापू
फंड नाय दिला, तर तिकीट म्होर कापू (४)

फु बाई फु, फुगडी फु
दमलास काय माझ्या गोविंदा तू
विरोधी म्हणे मंत्र्यासी, कामे आमची ४ करा
लुटू सारे तिजोरी, पण भ्रष्टाचार करा (५)

फु बाई फु, फुगडी फु
बदललास काय माझ्या मंत्र्या रे तू
मंत्री म्हणे सर्वासी, होईन मी बोका
पैसा कुठ खाण्याचा सोडणार नाय मी मोका (६)

एके दिवशी काय झाले
गन्या म्हणाला सासरयाला
हुंडा द्यायची तयारी किती,
सांगा सासरे बुवा आकडा !
सासरा म्हणाला गण्याला
कन्या सुंदर, नोकरीवाली माझी,
हुंडा तूच दे माकडा !

रोज मरे

तिचे उशिरा येणे
आता सवयीचेच झाले !
तिच्यासोबत येणे जाणे
खरेच जीवघेणे झाले !
रोज मरे त्याला कोण रडे,
म्हण आज मला पटली !
मध्य रेल्वेची ओव्हरहेड वायर हो,
पहा, आज पण तुटली !

वयोमर्यादा

५८ असो किंवा ६० वय
ठरलेली असते नोकरी निवृत्ती
६० काय अन ८०च काय
खुर्ची सोडायचीच नसते वृत्ती
वागणूक मिळावी स्पेशल
म्हणून आग्रह असतो मोठा
गेलेल्यांनी 'वर' केलीय मागणी
द्यावा VIP KOTA कोटा

मराठीच्या गप्पा

बोबडे बोल बोलताना
भारी मारतो गप्पा !

बोल बेटा बोल
आवडेल मला पप्पा !

लाडे लाडे शिकविताना
पडतो आम्ही कमी !

आई जरा वाटते ग्रामीण
बोल तू ममी

◎ माघार

पेटलेल्या वा-यात पाचोळा उडे
तहानलेल्या उरात ,आरपार तडे

वहिवाट जुनीच चालायला नको
तोंडावर बोलायला,जीव फडफडे

मनाच्या नभात,स्वच्छदी झरे
पापणीच्या आड,स्मृतिचे कडे

सांजवेळी आर्त तगमग किती
काळजाच्या गाभारी,ईतिहास रडे

ठेच लागता पायी उंब-यात अडे
मायेच्या पान्हात,सत्य कुडकुडे

कल्पी जोशी ... ✍

◎ संस्कार

पदव्यांचा वाहत आहे भार हल्ली;
मी आहे शिक्षित, पण बेकार हल्ली.

जागोजागी संसर्गासम पसरला;
पैसे खाण्याचा हा आजार हल्ली.

शत्रूपेक्षाही वरचढ मित्र झाले;
छातीतच करतात सरळ वार हल्ली.

एकांताच्या तिमिरामध्ये उभा मी;
छायेचाही ना मज आधार हल्ली.

'पैसा आहे कल्पतरू' या युगाने;
अमुच्यावर केला हा संस्कार हल्ली...!

मिलिंद हिवराळे ... ✍

◎ एक विचार

प्रेरणेमागे घामाचं सिंचन नसेल तर ती थोड्या दिवसात रेताड बने...!

ज्यास प्रकाशमान व्हायचे,चमकायचंय त्यास प्रतिकूल परिस्थितीस लाज वाटत नसे...!

जय असो किंवा पराजय त्यास तो प्रचंड प्राण पणास लावत असे...!

इतिहासाच्या पानांवर ज्यांचं नाव नोंदवलयं असा महापुरुषाच्या मार्गावर गुलाब पुष्प गालिचा अंथरले असं कोणी म्हणू शकेल...?

रुपेश पेवेकर ... ✍

◎ गझल

एवढ्या लांबूनही इतके सुचावे का तरीही वाटते तू जवळ यावे ?..

मी तुझ्यावर मांडलेले ठोकताळे शक्यतो आत्ताच पडताळून घ्यावे !..

रोज डोळ्यांनी मला ओवाळते ती काळजावर काजळाचे वळ उठावे !..

मी तसेही टाळतो नाजुक फुलांना शेवटी अपघातही मजबूत व्हावे !..

फ़ार तपशीलात जाणे टाळतो मी का तिचे सांगू तुम्हांला बारकावे ?..

मी कितीदा तोलतो काळीज माझे पण तुझ्या वजनात हे केव्हां भरावे ?..

मग भले झालो तरी चालेल दलदल फ़क्त एका मृगजळाने "हो" म्हणावे !..

सुधीर मुळीक ... ✍

पाककृत्या

• क्रिसमस केक

हा घरी बनवणे अगदी सोपे आहे, ह्याला रम केक सुद्धा म्हणतात , आपल्यातील बरेच जन रम घेत नाहीत पर्याय म्हणून रम वगळून हि खास पाक-कृती

केक साठी साहित्य :

मैदा	११५ ग्राम
मार्जेरीन / बटर	८५ ग्राम
अंडी	२ नग
पिठी साखर	११५ ग्राम
बेकिंग पावडर	१/२ टी स्पून
वेनिला इसेन्स	२-३ थेंब
कॅरेमल	१ टी स्पून
कॅन्डीड पील	४० ग्राम
चेरी	४० ग्राम
काजू	२० ग्राम
लेमन इसेन्स	२-३ थेंब
लिंबू	अर्धा

कृती

- १) कॅन्डीड पील ,चेरी , काजू ह्यांचे छोटे तुकडे करून, त्यात लेमन इसेन्स आणि अर्धा लिंबू पिळावा , हे २-३ दिवस मुरण्या साठी फ्रीज मध्ये ठेवून घ्यावे, वापरण्या पूर्वी थोडावेळ बाहेर काढून ठेवावे, साध्या तापमानावर आले कि मग वापरावे .
- २) एका लाकडी पळीने पिठी साखर आणि मार्जेरीन / बटर वर्तुळाकार दिशेने फिरवत एका भांड्यात नीट एकजीव करावे , मार्जेरीन चा रंग अधिक पांढरा झाला कि फेटणे थांबवावे .
- ३) मुरवलेला सारण अर्ध्या मैद्या मध्ये व्यवस्थित घोळवून घ्यावे .
- ४) अंडी आणि वेनिला इसेन्स एकत्र फेसून घ्यावे. ह्यात थोडा मैदा फेटलेली अंडी आणि कॅरेमल घालून हळू हळू मिक्स करावे.
- ५) वरील मिश्रणात मैदा घोळवलेला सारण आणि उरलेला मैदा टाकून हलक्या हाताने एकजीव करावे .
- ६) एका केक टीन ला बटर लावावे, त्यावर बटर पेपर लावणे , आणि हलक्या हाताने तयार केक चे मिश्रण ओतावे .
- ७) केक टीन मधील मिश्रणावर पाण्याचा हात अलगदपणे फिरवावा, बकिंग साठी गरम केलेल्या ओवन मध्ये १ ते दीड तास १५० अंशांवर बेक करावा .

केक १ तासाच्या वर ओवेन मध्ये ठेवायचा असल्यामुळे पाण्याचा हात फिरवल्यास तो कोरडा पडत नाही मऊ राहतो .

*या मध्ये हवे असल्यास खजूर ,सुकळे प्लम्स , मनुका हे सुद्धा मुरत असताना टाकू शकतो,

संकेत भंडारी...

• चॉकलेट गनाश केक

गनाश केक बहुतांशी ठिकाणी आपण खातो आणि खूप प्रसिद्ध असा हा केक आहे,

केक साठी साहित्य :

मैदा	१०० ग्राम
कोको पावडर	१५ ग्राम
मार्जेरीन / बटर	७५ ग्राम
अंडी	२ नग
साखर	११५ ग्राम
बेकिंग पावडर	१/४ टी स्पून
वेनिला इसेन्स	२-३ थेंब

कृती :

- १) मार्जेरीन किंवा बटर वितळवून , थंड होऊ द्या.
- २) मैदा ,कोको पावडर , बेकिंग पावडर एकत्र चाळून घ्या.
- ३) एका खोलगट भांड्यात अंडी फोडून त्यात साखर घ्या आणि हे भांडे गरम पाणी असलेल्या भांड्याच्या वर ठेवा. गरम पाणी वर ठेवलेल्या भांड्याला अजिबात स्पर्श करणार नाही ह्याची काळजी घ्यावी.
- ४)एग -बिटर च्या मदतीने साखर आणि अंडे फेसून घेणे, वरील मिश्रण चमच्याने ओतल्यास रिबीन तयार होई परंत फेसत राहणे.
- ५) इसेन्स आणि चाळलेल्या मैद्यातील अर्धा भाग , वरील मिश्रणात हलक्या हातांनी "स्पचुला" च्या मदतीने हळू हळू घडी करावा .
- ६)आत्ता उरलेला मैदा आणि वितळवून , गार केलेलं मार्जेरीन / बटर अधून आळी-पाळीने वरील मिश्रणात काळजी पूर्वक मिक्स करावे.
- ७)पसरट केक टीन ला बटर लावून , त्यावर बटर पेपर चे आच्छादन करावे , त्यात हे तयार मिश्रण ओतावे .
- ८) ओवन मध्ये १८० अंश तापमानावर ३० मिनीटान साठी बेक करून घेने.
- ९) १५ मिनिटांनी केकचे भांडे उलटे करून, भांड्यातून केक हलक्या हातांनी काढून घ्यावा, अलगदपणे केक वरील बटर पेपर काढून टाकावे, व ह्याच स्थितीत केक वर आयसींग लावावे .

महत्वाच्या टिप्स: बटर पेपर न लावल्यास अखंड केक काढणे शक्य होणार नाही त्यामुळे, मिश्रण बनवायला घेण्या पूर्वी भांड्याला बटर आणि बटर पेपर लावून घ्या.

चॉकलेट फज आयसींग :

आयसींग शुगर	१५० ग्राम
कोकोपावडर	३० ग्राम
मार्जेरीन	७५ ग्राम
दुध	६० ml अंदाजे

कृती :

१) मार्जेरीन वितळवून , आचेवरून काढून घ्या, त्यात एकत्र चाळलेली आयसींग शुगर आणि कोको पावडर फेटून घ्या.

२) दुध घालून हे मिश्रण ५ मिनिटे मंद आचेवर शिजवा, मिश्रण गुळ-गुळीत झाले कि, केक वर व्यवस्थित पसरवून घ्या,सगळ्या बाजूने फज आयसींग फिरवून केक गुळ-गुळीत करा, तुम्हाला हवे तसे सजवून , फ्रीज मध्ये केक सेट होण्यासाठी कमीत कमी अर्धा तास ठेवा . तुमचा चॉकलेट गनाश केक तयार आहे.

संकेत भंडारी...

१. निनावे

साहित्य: नारळाचे दुध ४ वाटी, चणा डाळीचे पीठ २ वाटी, कणिक १ टे. स्पुन, गुळ २ वाटी, साजुक तुप १ टी. स्पुन, जायफळ व वेलची पावडर, चवीपुरते मीठ.

कृती: नारळाच्या दुधात गुळ विरघळवणे. नंतर थोडे मीठ घालून चणा पीठ व कणिक घालणे. पीठाची गुठळी होऊ न देणे. मग जायफळ व वेलची पावडर घालणे. १ टी. स्पुन साजुक तुप घालणे. मग गॅसवर ठेवून घाटणे. गाठी न होऊ देता पिठल्यावेवढे घट्ट झाले की केकच्या भांड्याला तुप लावून मिश्रण टाकून १९० डिग्री से. वर ठेवून अर्धा तास बेक करणे.

टीप: अर्धा किलो चणाडाळ व अर्धी वाटी गहू खमंग भाजून दळून आणणे. हे पीठ वापरल्यास निनावे खमंग होते.

सीमा गिरीश बेन्द्रे ...

२. नारळी भात

साहित्य: २ १/२ वाटी जिरेसाळ कोलम (बारिक तांदुळ), ३ वाटी किसलेला गुळ, ३ टि. स्पून तूप, २ हिरव्या वेलच्या, २ लवंगा, ५ वाटी नारळाचे दूध, १/३ टि. स्पून मीठ, १/२ टि. स्पून जायफळ पावडर, १/४ टि. स्पून वेलची पावडर, बेदाणे, काजू, बदाम.

कृती: प्रथम तांदुळ धुवून साधारण अर्धा तास ठेवणे. नंतर जाड बुडाच्या पातेल्यात तूप घालून त्यात वेलची व लवंगा घालणे. त्यावर धुतलेले तांदुळ घालून परतणे व त्यात मीठ घालून परतणे. त्यावर नारळाचे दूध घालणे. ताटलीवर पाणी घालून भात शिजवून घेणे. भात झाल्यावर तो परातीत मोकळा करून तो थंड करणे. नंतर जाड बुडाच्या पातेल्यात गुळ घालून त्यात १ वाटी पाणी घालणे व सर्व सुका मेवा, वेलची व जायफळ पावडर घालणे. गॅसवर ठेवून एकतारी पाक करून घेणे. त्यात परातीतील भात घालून ३-४ मिनीटे परतणे व गॅसवरून खाली उतरवणे. थोडा पातळ असला तरी चालेल भात त्यात मुरतो. नंतर १/२ तासाने वाढणे.

सीमा गिरीश बेन्द्रे ...

३. मटण / चिकन बिर्याणी

मटण / चिकन

साहित्य: १ किलो मटण / चिकन, (२ मोठे कांदे उभे चिरून थोड्या तेलात बदामी रंगावर परतणे, २ हिरव्या मिरच्या १ इंच आले, १ लसून कांदा, मुठभर कोथींबर, थोडासा पुदिना) एकत्र वाटणे*. २ चमचे लाल तिखट, १/२ चमचा हळद, १ १/२ चमचा गरम मसाला, अर्धा वाटी दही, १ चमचा भरून मीठ, १/२ वाटी तेल, २ तमाल पत्र.

कृती: मटण / चिकन चे मोठे तुकडे करून ते धुवून घेणे. त्याला हळद व मीठ लावणे. मटण असल्यास त्याला दही पण लावणे. कुकर मध्ये तेल टाकून त्यावर २ तमाल पत्र टाकून त्यावर वाटण* टाकणे. तेल सुटेसतोवर परतणे मग त्यात हळद, तिखट व गरम मसाला घालून परतणे. त्यावर मटण / चिकन टाकणे, चांगले परतून घेणे. त्यात कोमट पाणी टाकणे. पाण्याला उकळी आल्यावर कुकरचे झाकण लावणे. १ शिट्टी झाल्यावर गॅस बरिक्त करून २० मिनिटांनी गॅस घालवणे. (चिकन असेलतर १ शिट्टी झाल्यावर गॅस घालवणे).

भात

साहित्य: ४ पेले बासमती तांदूळ, १ चमचा मीठ, पाणी.

कृती: एका जाडबुडाच्या पातेल्यात भरपूर पाणी उकळावयास ठेवणे. पाणी उकळल्यावर त्यात तांदूळ धुवून टाकणे व मीठ टाकणे. बरोबर १० व्या मिनिटाला गॅस बंद करून भात चाळणीत उपसणे व लगेचच ताटात पसरून गार करावयास ठेवणे. त्यामुळे भात सुट्टा व सळसळीत होतो.

बिर्याणीची तयारी

६ कांदे पातळ उभे चिरून ब्राऊन कलरवर भरपूर तेलात डीप फ्राय (deep fry) करणे व लगेचच हवा बंद डब्यात ठेवणे (कुरकुरीत झाला पाहिजे). ८ बटाटे साल काढून उभ्या पातळ फोडी करून तेलात तळून चिप्स करणे. २०० ग्रॅम काजू तुकडे बदामी रंगावर तळून घेणे. ९ अंडी उकडून त्याच्या गोल स्लाईस करणे. बटाटे, काजू, अंडी व भात सर्वांना मीठ व लवंगा व दालचिनीची पावडर चोळणे. एका लिंबाचा रस काढून त्यात केशर भिजवणे. १/२ वाटी तूप वितळवणे.

कृती: जाड बुडाच्या भांड्याला तूप लावून घेणे. प्रथम भाताचा थर लावणे. त्यावर मटणाची ग्रेवी टाकणे. नंतर मटणाचे पिसेस टाकणे. परत भाताचा थर लावणे. त्यावर परत मटणाची ग्रेवी टाकून वर मटणाचे पिसेस टाकणे. त्यावर बटाट्याचा थर लावणे मग उकडलेल्या अंड्याचा थर लावून वर काजू पसरणे. सर्व थर लावल्यावर मध्ये-मध्ये खड्डे करून त्यात केशरमिश्रित लिंबूरस व तूप चमचा चमचा घालणे. भांड्यावर झाकण ठेवून भिजवलेल्या कणकेने ते भांडे व झाकण चिकटवून बंद करणे. खाली तवा ठेवून गॅसवर १० मिनिटे गरम करणे.

वाढताना झारा उभाच घालून वाढणे वरून तळलेला कांदा पसरवून देणे. बिर्याणी बरोबर कांदा उभा चिरून तेवढेच ओले खोबरे खवून त्यात मीठ, साखर व दही कालवून वाढणे.

[सीमा गिरीश बेन्द्रे ...](#)

छायाचित्र,

चित्रं आणि इतर कलाकारी

Copyright 2013, Cheryl D'souza (dscheru@hotmail.com)

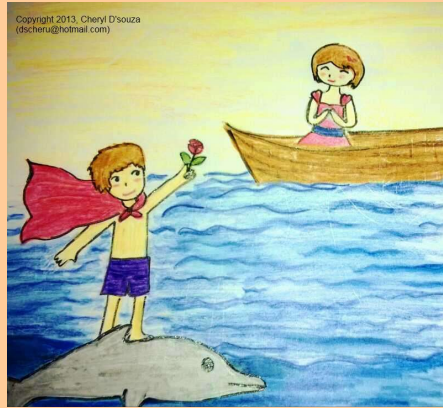
Copyright 2013, Cheryl D'souza (dscheru@hotmail.com)

Copyright 2013, Cheryl D'souza (dscheru@hotmail.com)

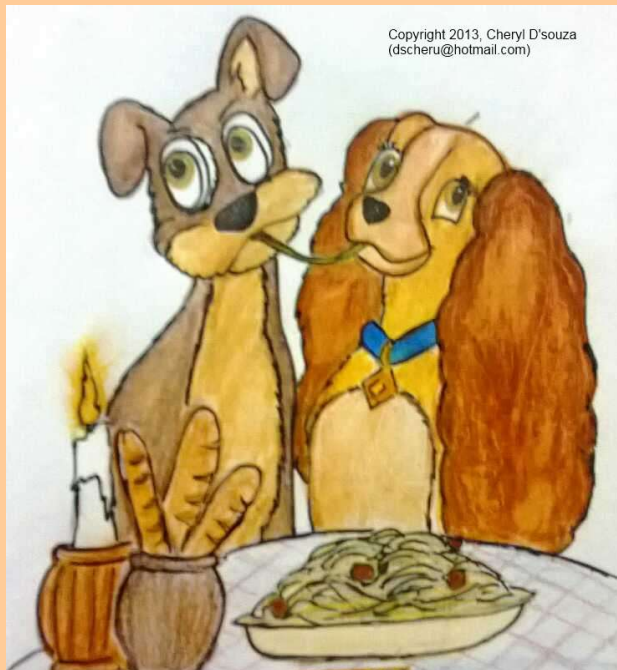
Copyright 2013, Cheryl D'souza (dscheru@hotmail.com)

Copyright 2013, Cheryl D'souza (dscheru@hotmail.com)

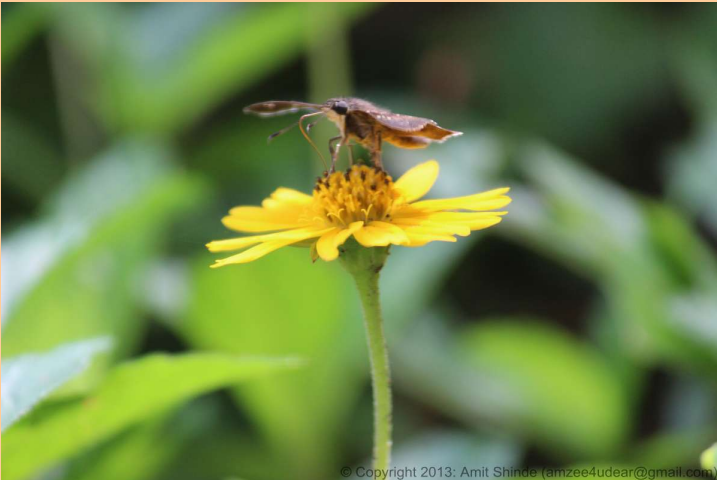

Copyright 2013, Cheryl D'souza (dscheru@hotmail.com)

Copyright 2013, Cheryl D'souza (dscheru@hotmail.com)

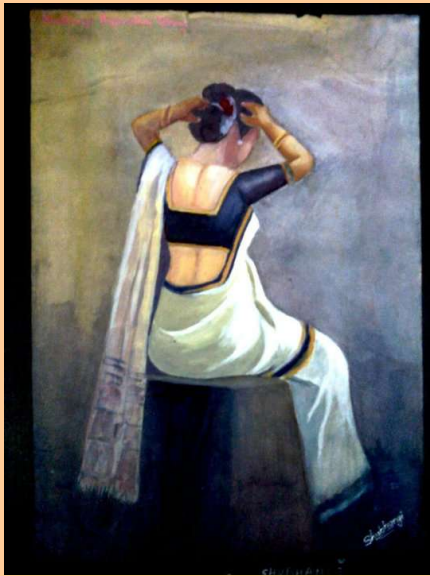
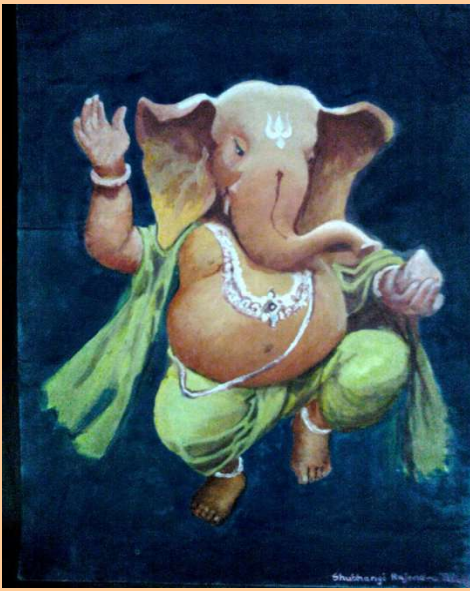
४० चित्र साभार : [चेरिल डिसोझा](#)

छायाचित्र साभार : [अमित शिंदे](#)

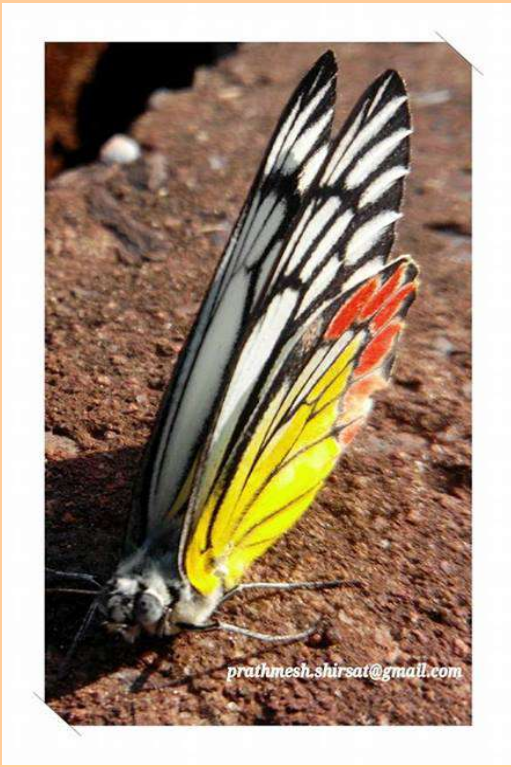
❧ छयाचित्र साभार : [विशाल मसूरकर](#) ❧

൧൧ ചിത്ര സാഹാര : [ശുभांगी തെലंग](#)

छायाचित्र साभार : [दर्शन वासुदेव कामत](#)

छायाचित्र साभार : प्रथमेश सुरेश शिरसाट

गायनाचा सुर
चकला
की मी
जेसुर तेतो
आणि
श्रोजनाचा चकला
की जकासुर!

कुंगवा
सापडत नाही
म्हणून उगाचच
कांगवा
करुनये!

शाडावश्चं
अमूल्य शोनं
आज अरुंच
बहुमोल
असेल...
पण उदया
कुचरोपवीत
जमा झालेलं
लेच शोनं मात्र
कुवडिमोल ठरेल!

हापुयच
श्राव
यले की
आपण
पायरीवर
येतो!

एक वेळ
देवदर्शन नको
पण
देवपदर्शन
श्रांबवा!

पूजा

गो

पूज्या

वर्ष
माव

गंगा सागर

